
NEDL TRANSFER
HN 6A5Z A

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650
CHRISTO ET ECCLESIAE
N. Hurd Sc
BOSTON

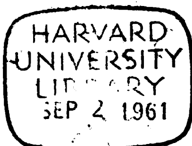
L. Cheron Inv. G. V^dr Gucht Sculpt

C. PLINII
CÆCILII SECUNDI
EPISTOLÆ
ET
PANEGYRICUS.

LONDINI:
Ex Officinâ JACOBI TONSON, &
JOHANNIS WATTS.

MDCCXXII.
CUM PRIVILEGIO.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
SEP 2 1961

Honoratiſſimo Viro Domino

JOHANNI

Marchioni de CARNARVON.

VEriſſimum eſt, nulla re magis certiuſve clarorum Virorum ingenia moreſque, quam ipſorum Epiſtolis, præſertim ad amicos & familiares conſcriptis, innoteſcere. His intimi mentis ſenſus privatæque cogitationes penitus recluduntur; & quam

quam vel integerrimis Viris publicæ vitæ ratio sæpius inducit larva tuto deponitur. En itaque quam expressa, quam amabilis Plinii nostri ex his Epistolis exsurgit imago! Quam politiori literatura instructus; quam ad omnia boni civis, magistratus, & amici officia defungenda paratus; quam denique benevolus erga omnes & munificus ubique depingitur? Hic omnia candore & humanitate plena: nec quicquam occurrit, quod non & optimum Virum & cultissimum Scriptorem demonstret. Orat igitur ut in Vestræ Dignitatis clientelam recipiatur, ubi cognatas virtutes agnoscit, & redivivo quasi, nec imminuto splendore conspicuas in Te suspicit.

ſuſpicit. Adeo ut id demum ſibi gratulari poſſit, quod hiſce Litteris non modo ſe decus & delicias Romanorum fuiſſe luculenter indicaverit, ſed & Te talem apud Britannos olim extiturum haud vano augurio prædixiſſe videatur.

1722. *Cal. Nov.*

C. PLINII CÆCILII SECUNDI

VITA

Ex Epistolis *Collecta.*

AIUS Plinius Junior, ex Como novo Italiæ Transpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate simul & eruditione in primis clarum: avunculum vero, Plinium Veronensem, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimum: (cujus triginta septem Rerum naturalium libri tanto studio & labore conscripti sunt, ut doctorum omnium calculis digni judicati sint, qui ob multifarias historias ex Græcis simul & Latinis philosophis depromptas, raræque eruditionis thesaurum, non obiter tantum legantur, sed evolvantur, omniumque studiosorum assiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantum amplissimorum avunculi bonorum, sed studiorum quoque, ac nominis successor factus est. Puer adhuc, cum egregiam præ se ferret indolem, ut liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidissimo puerorum informatori, & in oratoria pro-

fessione nulli secundo, datus, artes humaniores mira ingenii felicitate perdidicit. Aliarum disciplinarum avidus, paulo post Nicetem Smyrnæum sophistam, & præclarum eo tempore oratorem, audivit: qui adeo ingenium ad utramque rationem accommodabat, ut judiciale sophistica quadam facultate exornaverit, sophisticum vero & umbratile forensibus aculeis roboraverit, & cujus sententiæ ac paradoxa quasi bacchantes Thyrsi, mellis lactisque copiam præbere videbantur. Quibus artibus cum Plinium probe instituisset, annuente avunculo, in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnisque philosophiæ mercaturam misit, ubi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audivit. Verum cum post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, jam sine cortice natare didicisset, & optimos quosque sibi auctores legendos proposuisset, Livium tamen Romanæ historiæ antesignanum & principem cum toties a Quintiliano præceptore laudibus celebrari audivisset (qui Patavinum in concionibus supra quam narrari potest, eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter ceteros scriptores in scholis quam diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit): ejus historias lactea eloquentia descriptas, raro de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Trajani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationisque fœcunditate abunde satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poeticæ studium furore quodam naturali raptus, comœdias assidue audivit, inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cum animum excoluisset, jamque ad graviora altioraque studia animum intenderet; undevigesimo ætatis suæ anno

dicere in foro coepit, ac in senatu plures gravissimasque causas magno audientium stupore egit. Baeticis namque contra Baebium Massam, & iisdem de Caecilio Classico querentibus adstitit. Marium Priscum repetundarum accusavit, Julium Bassum & Varenum in capitalibus causis defendit & liberavit. Si quid vero temporis a civilibus negotiis, quibus totum jam intenderat animum, suffurari potuit, colendis agris consumpsit, priscos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonem, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, aliosque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercorare agros & irrigare, nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Tuscis (in quo templum principum statuis mirifice ornatum aedificavit) doctissimis epistolis celebravit, ut agriculturae se studiosissimum ostenderet. Cui cum venatio cognata esset, saepenumero calores, pluvias, sudorem, frigora, nives, & id genus alia complulcula, quae venatoriae voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & a canibus in furorem conversos apros propria manu confodit. Ad administrandam remp. aptissimus judicatus, celeriter ad summos honores, amplissimasque in urbe dignitates, evectus est. Aemiliae namque viae, quae ab Aemilio Scauro post Ligures bello subactos, a Placentia Ariminum usque structa & strata erat, curam administravit. Quaesturam cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia ante fecerat, & Praeturam cum eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, praefectus aerarii salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiae, quam moderationis & diligentiae gloriam retulit. Consulatum summa fama, parique integritate cum Ter-

tullo, amicitiarum familiaritate semper conjunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viventi nunquam adimebatur, Julio Frontino viro principi successit, quibus, aliisque multis dignitatibus, cum sua industria Romanorum Rempublicam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, ut juveni ex clarissimis familiis in urbe uxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ feminæ filia: cum qua multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia, & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliavit: in primis tamen Trajani, invictissimi imperatoris, a quo non tantum sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo multas dignitates: Accio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chrysippo Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni, posthumi demum Marini propinquis aditum in urbem impetravit: libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridique citra omnem difficulatem jus Quiritium obtinuit. Tanta fuit opulentia, ut ducenta millia nummûm pro accessione pretii agrorum contempserit, emptrice Cornelia hoc petente. Eas tamen facultates quas partim hæreditario jure a parentibus & avunculo, partim Trajani Mæcenatis sui munificentia habuit, ab omni alienus avaritia, bene meritis, & quovis præmio dignis, summa liberalitate distribuit, & erogavit. His Caninium Rufum municipem suum, studiis jam valedicentem, ad artes, humanioraque studia revocavit. Valerium Martialem poetam secedentem ab urbe, honestissimo viatico juvit. Romano condiscipulo

tria millia nummûm ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, senem jam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornavit, & quingenta millia nummûm, ut secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua sestertia tricena, quæ a nobis 750. aureis æstimantur, donavit. Ut ad bonarum artium studia juventutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum usum dedicavit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogavit, amplissimaque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licet fuerit, Christianorum tamen in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cum enim variis tormentis eos qui in Christum crederent, cruciari videret, ut a fide desciscerent, misericordia & interemptorum multitudine motus, eos apud Trajanum defendit, dum scribit, nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam committi, quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cætera ejus notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo cuidam Deo canerent. Ob morum studiorumque similitudinem præcipue viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate devinxit, ex poetis quidem Virginium Romanum, hominem (ut ipse appellat) probitate morum, ingenii elegantia, operumque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroico post Virgilium facile principem. Ex Historicis vero, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum. Ex Jurisperitis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium

Minicianum, rectissimos judices, & fortissimos advocatos; quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus arduis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos autem libertorum suorum, præcipue Zosimum, hominem ut probum & officiosum, ita maxime literatum habuit. Ut nomen suum immortalitati consecraret, non tantum Cornelii Taciti historiis laudari voluit, sed ipse quoque multa scripsit, quæ tamen ad posteros non venerunt: utpote Tragœdiam Græcam, De maris Icarii tempestatibus Elegos, Hendecasyllaborum librum, Demonstrativas orationes, in quibus Demosthenem summum oratorem secutus est: De Helvidii ultione libros aliquot, quos Quadratus studiosissime semper legere solitus est. Et multa quidem alia, quæ temporis injuria, magno Musarum mœrore ita interierunt, ut ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus singulari divini numinis beneficio ad posteros venerunt, decem epistolarum libri mira eloquentia scripti, Libellus de viris in re militari & administranda Republica illustribus, Panegyricus Trajani Romanorum invictissimi imperatoris, qui post Nervam, juxta Eusebii supputationem, usque ad annum Christi Salvatoris nostri cxix, regnavit: quo tempore, vel paulo post, Plinium nostrum è vivis exemptum esse, conjicere & divinare licet.

EX ONUPHRII PANVINI

COMMENTARIIS IN FASTOS,

AD ANNUM DCCCLIII.

HOC ipso anno idem Plinius Secundus, ut in Panegyrico tradit, cum Cornuto Tertullo consulatum bimestrem in Kalendas Septembres iniit & gessit. De quo tale adhuc exstat antiquum epigramma.

C. PLINIUS C. F. L. N. CAECILIUS SECUNDUS COS. AUGUR. LEGAT. PRO. PRÆT. PROVINC. PONTI. CONSULARI. POTESTATE. IN. EAM PROVINCIAM. AB. IMP. CÆSARE. NERVA TRAJANO AUG. GERMANICO. MISSUS CURAT. ALVEI. TIBERIS. ET. RIPAR. PRÆF. ÆRARI. SATURNI. PRÆF. ÆRARI. MILIT. LEG. VI. GALLIC. X. VIR. STLIT. JUDICANDIS.

Cæterum is Plinius filius fuit C. Cæcilii Novocomensis, & Pliniæ, sororis C. Plinii Secundi, Veronensis, scriptoris historiæ naturalis: quæ quum ipsi C. Cæcilio Novocomensi nupsisset, hunc C. Cæcilium genuit, qui ab avunculo C. Plinio Secundo Veronense adoptatus, C. Cæcil. Plinius Secundus appellatus est. Qui natura quidem Novocomensis civis, verum lege & adoptionis jure Veronensis,

ut ejus pater adoptivus C. Plinius fuit. Hinc ipse libro VI. Epist. ultima ad maximum Africanum ita scribit. *Recte fecisti quod gladiatorum munus Veronensibus nostris promisisti, a quibus amaris, suspiceris, ornaris.* Plinium autem, Veronensem fuisse, ipsemet scribit in præfatione historiæ naturalis ad Titum Cæsarem Vespasianum, in qua Catullum conterraneum suum vocat. Si enim & ipse Novocomensis fuisset, non recte conterraneum dixisset. Est enim Verona Cœnomanorum urbs, vel potius Venetorum, Novocomum vero Insubrum. hæc, in decima regione Italiæ, illa in XI. quæ regiones & terræ diversæ sunt. Adde quod hoc per manus a majoribus traditum, semper ita creditum est. Franciscus enim Petrarcha, Pius II. Papa, & plerique alii, Plinium historiæ naturalis scriptorem, Veronensem vocaverunt. Quod si Veronensis non fuit (ut quidam affirmant) cur antiquissimum hoc adhuc extat Veronæ marmorei frusti epitaphium a Plinio parentibus suis & sorori factum, quod inter rudera octuaginta annis antea in agro Veronensi inventum est?

C. P--INIU--
--NDU--
--AUG.
--RCIVIÆ--
--CELLÆ--
--RI
--ERI. PATRI--
--MÆ. MATRI--
--MARCELLÆ
T. F. I.

Non abs re autem fuit, hoc loco ubi occasio sese obtulit, Plinium Veronensem asserere, quod cum ut de Homero dicitur, nonnullæ aliæ urbes sibi vendicare conatæ sunt: cum ut rei veritas intelligatur, tum quod patriæ meæ hac in re non suffragari, hoc

potissimum loco nefas esse duxi. Ad institutum autem nostrum revertamur. Hoc ipso anno in Kal. Novembris Plinio & Tertullo, consules suffectos fuisse Iulium Ferocem, & Acutium Nervam ipse indicare videtur libro II. epistolis ad Octavium & Arrianum. quos consules designatos post Cornutum Tertullum subjicit.

DE
C. PLINIO CÆCIL. SECUNDO
Veterum ac recentiorum quorundam authorum
TESTIMONIA.

M. VALER. MARTIALIS *Epigr. lib. X. Epigr. XIX.*

Alloquitur hoc epigrammate Musam, mandatque ut Plinii domum in Exquiliis quærat, laudat etiam Plinium ab eloquentia, quem cum Cicerone contendit.

Nec doctum satis & parum severum
Sed non rusticulum nimis libellum
Facundo mea Plinio Thalia
I, perfer: brevis est labor peractæ
Album vincere tramitem Suburæ.
Illic Orphea protinus videbis
Ubi vertice lubricum theatri
Mirantesque feras, avemque regi
Raptum, quæ Phryga pertulit Tonanti,
Illic parva tui domus Pedonis
Cælata est aquilæ minore penna.
Sed ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria januam, videto.
Totos dat tetricæ dies Minervæ,

Dum centum studet auribus virorum,
Hoc quod secula, posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas:
Hæc hora est tua, cum furit Lyæus,
Cum regnat rosa, cum madent capilli:
Tunc me vel rigidi legant Catones.

C. SOL. APOLLIN. SIDONIUS *Avernorum Episcopus lib.* I. *Epistola* I. *ad Constantium.*

Diu præcipis, Domine Major, summa suadendi authoritate, sicut es in iis, quæ deliberabuntur consiliosissimus, ut si quæ literæ paulo politiores, varia occasione fluxerunt, prout eas causa, persona, tempus elicuit, omnibus retractis exemplaribus enucleatisque uno volumine includam, Q. SYMMACHI rotunditatem, C. PLINII disciplinam maturitatemque vestigiis præsumptiosis insecuturus, &c.

Et lib. IV. Epist. 22. *ad Leonem, quæ ejusdem est argumenti cum illa, quam habet Plinius Epist.* 21. *lib. III.*

Nam & antiquitus cum C. Cornelius C. Secundo paria suasisset, ipse postmodum quod injunxit, arripuit. Idque ab exemplo nunc me melius aggrederis, quia & ego PLINIO, ut discipulus assurgo, & Tu vetusto genere narrandi jure Cornelium antevenis, &c.

Et lib. VIII. Epist. 10. *ad Ruricium.*

M. Tullius in actionibus cæteris cæteros, pro A. Cluentio ipse se vicit. M. Fronto cum reliquis orationibus emineret, in Pelopem se sibi prætulit. CAIUS PLINIUS pro Accia Variola plus gloriæ de Centumvirali suggestu domum retulit, quàm cum M. Ulpio Trajano incomparabili Principi incomparabilem panegyricum dixit.

JOHANNES MARIA CATANÆUS *Commentario ad Plinii Epistolas.*

Hæc in se habent SECUNDI literæ, ut longiores sint fructuosiores, breviores gratiosiores.

Et ad Epist. 13. lib. VIII.

Habet hoc SECUNDI Epistola, ut quò longior, eò emendatior, & quò brevior, eò argutior.

Ad Epist. 22. lib. VIII.

Impar igitur (Plinius) tanto dolori (concepto ex Junii Aviti morte) Marcellino rem totam per hanc Epistolam exponit; inter pulchriores pulcherrimam, inter tristiores tristissimam, inter amantiores amantissimam.

Idem *Epistola ad Præsidem Gratianopolis ac Medionali J. C.*

Sicut M. Tullio in epistolis copia paritaque dicendi facultas elucet, ita PLINIO exculta, pensitata, amputata: utque illius reliquis divini ejus ingenii operibus maximam Familiaribus epistolis commendationem afferunt, sic PLINIO tum rerum tum verborum & splendor ac dignitas & ordo faciunt, ut quæ non exstant ejus scripta, summo cum desiderio requiramus, quem cum deponere constitueris iterum resumas; tot illecebris lectorem tenet & afficit, ut cupidum ulterioris legendi rerum novitate faciat, nolentemque oculis trahat, neque brevitate efficiat, sed magis lectorem capiat.

D. ERASMUS ROTEROD. *in brevissima & compendiaria conficiendarum Epistolarum formula.*

Esse enim Epistolicus stilus simplex debet ac velut negligenti incultus. Nam est etiam quædam negligentia diligens; exemplo sunt PLINII CÆCILII Epistolæ, acutæ, eleganter expressæ, in quibus

nihil nisi domesticum, quotidianum, sed omnia tantùm latina, casta ornataque leguntur. Cumque sit stilus ille multa arte atque ingenio cultuque subactus & elaboratus, illaboratus tamen pene, subitus atque extemporaneus videtur.

Et alibi de demonstrativo Genere.

Ad hoc genus referendæ sunt Epistolæ, quæ vel laudant aliquem vel vituperant. Ejus generis est Epistola PLINII, cujus principium est: SI QUANDO URBS NOSTRA, &c. Primo Euphratem Philosophum PLINIUS ab animi bonis eximiisque virtutibus, ut humanitate & eloquentia, deinde à bonis corporis, ut corporis proceritate, decora facie, demisso capillo, ingenti & cana barba; postremò ab externis quanquam leviter & obiter, ut cum dicit: *Juliani Pompeii clarissimi J. Consulti, & Consulis generum fuisse.* Ejus generis est Epistola apud eundem: *Petis ut fratris tui filia*, &c. Laudat enim Minutium ab honestate morum, clara patria, clarisque parentibus, & ab ea maxime verecundia, qua magistratus plurimos gesserat, dein à facie liberali ingenuaque, à totius corporis pulchritudine & quodam senatorio decore, denique ab amplis facultatibus & maximo censu majorum.

JOHANNES LUDOVICUS VIVES *de conscribendis Epistolis, cap. de auctoribus Epistolarum.*

Antiquissimæ verò Epistolæ extant *Platonis* perpaucæ & *Demosthenis*. Hinc M. Tullii amissæ quidem multæ, sed multæ etiam in hanc usque ætatem reservatæ, in quibus præter verba & dictionem, quibus vir ille cæteros omnes scriptores Latinos duntaxat tanto post intervallo relinquit, plurimum inest & ad respublicas & privatas judicii ac prudentiæ. *Seneca* Epistolæ volumina sunt de Philosophia. Accommodatior ad usum PLINIUS CÆCILIUS, eorum præsertim, qui de negotiis privatis aut Repu-

blica non scribunt. Nam hujusmodi melior est Cicero: *Plinius* vero succinctus & festivus & facetus & acutus & frequens concinnis sententiis, doctis atque acutis ingeniis mirificè est aptus, qui scholasticas inter se mittunt Epistolas, & umbraticas, ut idem ipse ait, quibus oportet plus ornatus & condimenti adjungi, quando rebus non perinde nituntur.

GERHARDUS JOHANNES VOSSIUS *operis de Historicis Latinis, lib. I.*

Uti autem Tacitus, ita & cum ante, tum sub Trajano imprimis fuit C. PLINIUS CAECILIUS SECUNDUS, Novocomensis, C. Plinii Veronensis sororis filius, Quintiliani, ut de se ipse (lib. 2. Epist. 14. ad Maximum) testatur, discipulus. Hic a multis auctor creditus est libri de viris Illustribus; sed ejus quidem nomine ab Aldo & aliis editus fuit. Ac similiter M. S. inter alios, qui Oxonii est in Bibliotheca, collegii Christi corporis, atque iterum in collegio Lincolniensi; Ubi & M. S. ejus epistolæ & libellus ei præmissus cum hac epigraphe: *Brevis animadversio de duobus Pliniis Veronensibus oratoribus ex multis hinc inde collecta per Johannem Mansionarium Veronensem.* Incipit, *Plinii duo.* Sed quod ad opusculum de viris illustribus, illud esse Sex. Aurelii Victoris, diximus superius, cum de Cornelio Nepote ageremus. Videtur interim scripsisse, vel saltem cogitasse de historia condenda. Vide Epist. VIII. lib. V. Novocomi legitur Inscriptio hujusmodi. *C. Plinio Secundo, qui consulatu, Auguratu, militia gestis, orandis causis, poëmatibus & historiis conficiendis, Cæsare Trajano Augusto luculentissimè laudando, efficiendoque immensa liberalitate patriam suam eidem immortale contulit ornamentum, Ordo Comensis concivi suo desiderabili, honore accepto* monumenta posuit. M. CCCCLXXXIIX. Cal. Maii.

Plura testimonia vide apud Conradum Celtem de Methodo Epistolarum, Christophorum Hegendorphium Epistola ad Laurentium Czoch. & alios.

Comi in Exteriore Structura Templi maximi.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECUNDO. COS. AUG. CURAT. TIBER.

Mediolani in Æde D. Ambrosii in arca lapidea ex tabulis confractis.

C. PLINIUS L. F. O. V. F. CÆCILIUS AUGUR. LEGAT. PROPR. PROVINCIÆ. PON. CONSULARI POTESTA. IN EAM PROVINCIAM ET IMP. CÆSAR. NERVA TRAJANO AUG. GERMAN. CURATOR ALVEI TIBERIS ET RIPARUM ET PRÆF. ÆRARI. SATURNI PRÆF. ÆRARI. MIL. QUÆSTOR. IMP. SEVIR EQUITUM TRIB. MILIT. LEG. VI. GALLICÆ. XVIR. STLITIB. JUDICAND. ADJECTIS THERM. IN ORNATUM HS. CCC. ET HOC AMPLIUS IN TUTELAM HS. CC. T. F. I. ET IN LIBERTOR. SUORUM NOMIN. HS. XVIII. LXVI. D. CLVI. REI. INCREMEN. POSTEA AD EPULUM PLEB. URBAN. VOLUIT PERTINERE HOC AMPLIUS DEDIT IN ALIMENTA PUERORUM ET PUELLARUM PLEB. URBAN. HS. CCC. IN TUTELAM BIBLIOTHECÆ. HS. C.

In Semidiruta Æde D. Juliani apud Feginum agri Mediolanensis.

C. PLINIO. L. F. O. V. F. CÆCILIO SECUNDO COS. AUGUR. CUR. ALV. TIBER. ET CLOAC. URB. PRÆF. ÆR. SAT. PRÆF. ÆR. MILI. QU. IMP. SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO. STLIT. JUD. FL. DIVI T. AUG. VERCELLENS.

NOMENCLATOR

Eorum ad quos Plinius Epistolas scripsit.

Primus numerus Epistolam, secundus Librum indicat.

M.

C. PLI-

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

EPIST. I.

C. PLINIUS SECUNDUS SEPTITIO SUO S.

PRÆFATIO.

FREQUENTER hortatus es, ut epistolas, si quas paulo accuratiùs scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine (neque enim historiam componebam:) sed ut quæque in manus venerat. Superest ut nec te consilii, nec me pœniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas quæ adhuc neglectæ jacent, requiram: & si quas addidero, non supprimam. Vale.

II. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

QUIA tardiorem adventum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & emendes:

eò magis, quòd nihil antè peræque eodem ζήλῳ scripsisse videor. Tentavi enim imitari Demosthenem, semper tuum, Calvum, nuper meum, figuris duntaxat orationis. Nam vim tantorum virorum pauci, quos æquus amavit, assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnavit. Erat enim propè tota in contentione dicendi; quod me longè desidiæ indormientem excitavit, si modo is sum ego qui excitari possim. Non tamen omnino Marci nostri λυκύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestivis amœnitatibus admonebamur. Acres enim esse, non tristes, volebamus. Nec est quòd putes me sub hac exceptione veniam postulare. Immo, quo magis intendam limam tuam, confitebor & ipsum me & contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu fortasse errori nostro album calculum adjeceris. Est enim planè aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum, quod paratum est, (audis desidiæ votum:) edendum autem ex pluribus causis: maximè quòd libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvìs jam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sanè blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III. C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

QUID agit Comum, tuæ meæque deliciæ? quid suburbanum amœnissimum? quid illa porticus, verna semper? quid πλατανὼν opacissimus? quid Euripus viridis & gemmeus? quid subjectus & serviens lacus? quid illa mollis, & tamen solida, gestatio? quid balineum illud, quod plurimus sol implet & circumit? quid triclinia illa popularia? quid illa paucorum? quid popinæ? quid cubicula diurna nocturnaque? Possidentne te, & per vices partiuntur?

An, ut solebas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus avocaris? Si te possident, felix beatusque est sin minùs, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles & sordidas curas aliis mandas; & ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris. Hoc sit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies: in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc nunquam tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium: tu modo enitere ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

IV. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ, SOCRUI S.

QUantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi verò etiam balineum, ex epistolis meis (nam jam tuis opus non est) una illa brevis & vetus sufficit. Non, mehercule, tam mea sunt quæ mea sunt, quam quæ tua. Hoc tamen differunt, quòd sollicitiùs & intentiùs tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra diverteris, quod velim facias: primùm ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me securè ac propè negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine metus exolescit: novitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis quam per seipsos laborant. Vale.

V. C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

VIdistine quemquam Marco Regulo timidiorem humilioremque post Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat, quàm sub Ne-

rone, sed tectiora. Cœpit vereri, ne sibi irasceter: nec fallebatur; irascebar. Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte: adeò ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. Adjicit, Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus, *Quid tibi cum meis mortuis? nunquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum?* quos ille sub Nerone accusaverat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat, ideoque etiam quum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur, quàm capitaliter ipsum me apud Centumviros lacessîsset. Aderam Arionillæ, Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contra. Nitebamur [nos] in parte causæ sententia Metii Modesti, optimi viri: is tunc in exilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quæro* (inquit) *Secunde, quid de Modesto sentias.* Vides, quod periculum, si respondissem, Bene: quod flagitium, si, Malè. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo, inquam, quid sentiam, si de hoc Centumviri judicaturi sunt. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos, interrogari. Tertiò ille, Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias quæro. Quæris, inquam, quid sentiam? At ego, ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum est. Conticuit: me laus & gratulatio sequuta est; quòd nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inhonesto tamen, læseram; nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis involveram. Nunc ergo conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem; mox Fabium Justum rogat, ut me sibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic suppliciter (ut est quum timet, abjectissimus) Rogo manè videas Plinium domi: sed planè manè; neque enim diutiùs ferre solicitudinem

possum; & quoquo modo efficias, ne mihi irascatur? Evigilaveram. Nuntius a Spurinna; Venio ad te: Imo ego, Ad te. Coimus in porticum Liviæ; quum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata, addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo, Parce, inquiens. Cui ego, Dispicies ipse quid renuntiandum Regulo putes. Te decipi a me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quidquid ille decreverit. Illum enim esse hujus consilii ducem, me comitem, decet. Paucos post dies ipse me Regulus convenit in prætoris officio: illuc me persequutus secretum petit. Ait, timere se ne animo meo penitus hæreret quod in centumvirali judicio aliquando dixisset, quum responderet mihi & Satrio Rufo, *Satrius cui est cum Cicerone æmulatio, & qui contentus non est eloquentia seculi nostri.* Respondi, nunc me intelligere malignè dictum, quia ipse confiteretur; ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim, inquam, mihi cum Cicerone æmulatio, nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo, ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu, qui hujus judicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogâsti quid de Metii Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper. Hæsitabundus inquit, Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto. Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subjunxit egregiam causam; Scripsit, inquit, in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus. quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic fere nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus; curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore est.

Potest tamen fieri ut hæc concussa labantur. Nam gratia malorum tam infida est, quam ipsi. Verùm, ut idem sæpius dicam, expecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid & quiescendi illo auctore ratio constabit. Hæc tibi scripsi, quia æquum erat te pro amore mutuo non solùm omnia mea facta dictaque, verùm etiam consilia cognoscere. Vale.

VI. C. PLIN. CORNELIO TACITO SUO S.

Ridebis, &, licet, rideas. Ego Plinius ille, quem nôsti, apros tres, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse? inquis. Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea & quiete discederem, ad retia sedebam: erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stylus & pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quòd contemnas hoc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique silvæ & solitudo, ipsumque illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde quum venabere, licebit auctore me, ut panarium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quàm Minervam inerrare. Vale.

VII. C. PLIN. OCTAVIO RUFO SUO S.

Vide in quo me fastigio collocâris, quum mihi idem potestatis idemque regni dederis, quod Homerus Jovi opt. max.

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, præsertim te exigente, excusare Bæticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ quam diligis, convenit adesse contra provinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterum petis, eligam id potiùs in quo non solùm studio tuo, verùm etiam judicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobres spero Romæ futurum, eademque hæc præsentem quoque tua meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc jam licet spondeas de animo meo,

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Cur enim non usquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Bæticos adsim. Penè præterii quod minime prætereundum fuit, accepisse me caryotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent. Vale.

VIII. C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

Peropportune mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, quum ego id ipsum destinâssem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiam sustulisti. Nam nec me timidè uti decet eo quod oblatum est: nec te gravari quod depoposcisti. Nec est tamen quòd ab homine desidioso aliquid novi operis expectes. Petiturus sum enim, ut rursus

rus sermoni quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. Memini quidem, jam quædam adnotâsse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantùm universitati ejus attendas, verùm etiam particulas qua soles lima persequaris. Erit enim & post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. Quinimo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Quanquam hujus cunctationis meæ causæ non tam in scriptis quam in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulo quasi gloriosius & elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stylus ipse fuerat pressus demissusque, propterea quòd cogimur cùm de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. Anceps hic & lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinetur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quam difficile est obtinere ne molesta videatur oratio de se aut de suis differentis? Nam cùm ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum rectè facta minùs detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum, Nobisne tantùm quicquid illud est, composuisse, an & aliis debeamus, ut nobis? Admonet istud quoque, quòd pleraque quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longiùs exempla repetamus, quid utilius fuit quàm munificentiæ rationem etiam stylo prosequi? Per hoc enim assequebamur, primùm ut honestis cogitationibus immoraremur: deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu pervideremus: postremò, ut subitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum omnes homines ad custodiam ejus na-

tam restrinxerit, nos contrà multùm ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam non impetu quodam sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quòd non ludos aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro & aurium voluptates adeò non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione quam reprimi. Ut verò aliquis libenter educationis tædium laboremque suscipiat, non præmiis modò, verùm etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur, quantò magis decuit publicè consulentem utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? Præsertim quum enitendum haberemus, ut quod parentibus datur, & orbis probaretur, honoremque paucorum cæteri patienter expectarent & mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis quàm privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne fortè non aliorum utilitatibus, sed propriæ laudi servisse videamur. Præterea meminimus, quantò majore animo honestatis fructus in conscientia quàm in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet: nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minùs pulchrum est. Ii verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint, sed ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas ipse, culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio. Etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud

decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ut sit satis congruens, quum in dicendo assentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione sectari; quumque plebem ipsam cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas: obsequar tamen consilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

IX. C. PLIN. MINUTIO FUNDANO SUO S.

Mirum est, quàm singulis diebus in urbe ratio aut constet aut constare videatur, pluribus cunctisque non constet. Nam, si quem interroges, *Hodie quid egisti?* respondeat; *Officio togæ virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, in consilium rogavit.* Hæc quo die feceris, necessaria; eadem, si quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multò magis quum secesseris. Tunc enim subit recordatio, Quot dies quàm frigidis rebus absumpsi? Quod evenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audîsse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo me apud quemquam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse reprehendo, nisi unum me, quum parum commodè scribo: nulla spe, nullo timore solicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantùm & cum libellis loquor. O rectam sinceramque vitam! ô dulce otium, honestumque, ac penè omni negotio pulchrius! ô mare, ô littus, verum secretumque μουσεῖον! quàm multa invenitis, quàm multa dictatis! Proinde tu quoque strepitum istum inanemque

discursum, & multùm ineptos labores, ut primùm fuerit occasio, relinque, teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, otiosum esse, quàm nihil agere. Vale.

X. C. PLIN. ATRIO CLEMENTI SUO S.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. Multa claraque exempla sunt. Suffecerit unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, quum adolescentulus militarem, penitus & domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum. Est enim obvius & expositus, plenusque humanitate quam præcipit. Atque utinam sic ipse quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit? Aut ego nunc illas miror, quia magis intelligo? quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex judicare, ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem; Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & efficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba. Quæ licèt fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia, multum severitatis: reverearis occursum, non reformides. Vita sanctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus & pendens: & persuadere tibi, etiam quum persuaserit, cupias. Jam verò liberi

tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Julianus, cùm cetera vita, tum vel hoc uno magnus & clarus, quòd ipse provinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum, non honoribus principem, sed sapientia, elegit. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quòd non licet? Nam distringor officio ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas: scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam (nam id ipsum quandoque contingit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur: affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam, partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere & exercere justitiam, quæque ipsi doceant, in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quò magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proximè veneris (venias autem ob hoc maturiùs) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bonum, quo ipse careo; sed contrà sensum quendam voluptatemque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

XI. C. PLIN. FABIO JUSTO SUO S.

OLim nullas mihi epistolas mittis. Nihil est, (inquis) quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, unde incipere priores solent, *Si vales, bene est; ego valeo.* Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me putas: serio peto. Fac sciam quid agas: quod sine solicitudine summa nescire non possum. Vale.

XII. C. PLIN. CALESTRIO TIRONI SUO S.

JActuram gravissimam feci, si jactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, & qui-

dem sponte: quod dolorem meum exulcerat: Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam utcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est; in iis verò quos accersita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit: quanquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem: præterea filiam, uxorem, nepotem, sorores, interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut hæc tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (ut ipsum prædicantem audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi; nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit: novissimè cum senectute ingravescentem, viribus animi sustinebat. Quum quidem incredibiles cruciatus & indignissima tormenta pateretur (jam enim dolor non pedibus solis, ut priùs, insidebat, sed omnia membra pervagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano jacentem. Servi e cubiculo recesserunt. Habebat enim hoc moris, quoties intrâsset fidelior amicus: quin etiam uxor (quamquam omnis secreti capacissima) digrediebatur. Circumtulit oculos, &, *Cur* (inquit) *me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? ut, scilicet, isti latroni vel uno die superfim. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat.* Affuit tamen deus voto, cujus ille compos, ut jam securus liberque moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. Increverat valetudo, quam temperantia mitigare tentavit; perseverantem constantia fugit. Jam dies alter, tertius, quartus, abstinebat cibo. Misit ad me uxor ejus Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nun-

tio, destinasse Corellium tuum: nec aut suis aut filiæ precibus flecti; solum superesse me, a quo revocari posset ad vitam. Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hispulla Julius Atticus nuntiat; nihil jam ne me quidem impetraturum: tam obstinatè magis ac magis induruisse. Dixerat sanè medico admoventi cibum, Κέκρικα. quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum desiderii reliquit. Cogito quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum septimum & sexagesimum, quæ ætas etiam robustissimis satis longa est: scio. Evasit perpetuam valetudinem: scio. Decessit superstitibus suis, florente republica, quæ illi omnibus suis carior erat: & hoc scio. Ego tamen, tanquam & juvenis, & fortissimi, morte doleo: doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. In summa dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi; Vereor ne negligentiùs vivam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, *Senex erat, Infirmus erat* (hæc enim novi) sed nova aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audivi, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

XIII. C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

MAgnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies quo non recitaret aliquis. Juvat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur. Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lentè cunctanterque, veniunt; nec tamen permanent, sed ante fi-

medii recedunt, alii dissimulanter & furtim, alii simpliciter & libere. At hercule memoria parentum Claudium Cæsarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, causam requisîsse; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multò antè rogatus, & identidem admonitus, aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tantò magis laudandi probandique sunt, quos a scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem propè nemini defui. Erant sanè plerique amici. Neque enim quisquam est ferè qui studia, ut non simul & nos amet. His ex causis longius quàm destinaveram, tempus in urbe consumpsi. Possum jam repetere secessum, & scribere aliquid quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse sed creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIV. C. PLINIUS JUNIO MAURICO SUO S.

PEtis ut fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod meritò mihi potissimum injungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus ut laudandus viderer, effecerit. Nihil est quod a te mandari mihi aut majus aut gratius, nihil quod honestius a me suscipi possit, quàm ut eligam juvenem ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat. Qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus & quasi provisus esset Minutius Acilianus: qui me ut juvenis juvenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reveretur ut senem. Nam ita a me formari & institui cupit, ut ego a vobis solebam. Patria est ei Brixia,

ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac servat.* Pater Minutius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: allectus a Divo Vespasianò inter prætorios, honestam quietem huic nostræ, ambitioni dicam an dignitati? constantissimè prætulit. Habet aviam maternam Serranam Proculam, e municipio Patavino. Nôsti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit & avunculus ei P. Acilius, gravitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris & industriæ: quanquam in maxima verecundia Quæsturam, tribunatum, præturam honestissimè percurrit, ac jam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor. Quæ ego nequaquam arbitror negligenda, debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adjiciam, esse patri ejus amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quæ vel imprimis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. Et sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supraque ista quàm res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo, futurum ut omnia longè ampliora quàm a me prædicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV. PLIN. SEPTITIO CLARO SUO S.

HEus tu, promittis ad cœnam, nec venis. dicitur jus, ad assem impendium reddes, nec id modi-

cum: Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ova bina, alica cum mulso & nive. (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis quæ perit in ferculo) olivæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minùs lauta. Audîsses comœdum, vel lectorem, vel lyristen, vel (quæ mea liberalitas) omnes. At tu apud nescio quem, ostrea, vulvas, echinos, Gaditana maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. Durè fecisti; invidisti, nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! Potes apparatiùs cœnare apud multos: nusquam hilariùs, simpliciùs, incautiùs. In summa, experire. Et nisi postea te aliis potiùs excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

XVI. C. PLINIUS EURICIO SUO S.

AMabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum; laudabamque ejus ingenium, etiam antequam scirem quàm varium, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidetque. Audivi causas agentem acriter & ardenter, nec minùs politè & ornatè: sive meditata sive subita proferret. Adsunt aptæ crebræque sententiæ, gravis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent, cùm impetu quodam & fulmine prævehuntur: placent si retractentur. Senties quod ego, quum orationes ejus in manus sumpseris; quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia [tibi] magis satisfaciet vel brevitate, vel luce, vel suavitate, vel splendore etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem quæ in orationibus vis est: pressior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus quales Catullus [meus] aut Calvus. Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris! Inserit sanè, sed data opera, molliusculos leniusculosque, duriusculos quosdam; & hoc, quasi Catullus [meus] aut Calvus.

Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat. Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi; quæ sive uxoris sunt, ut affirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Est ergò mecum per diem totum: eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remittor, non tanquam eundem, lego. Quod te quoque ut facias & hortor & moneo. Neque enim debet operibus ejus obesse quòd vivit. An si inter eos quos nunquam vidimus, floruisset, non solùm libros ejus, verùm etiam imagines conquireremus, ejusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc pravum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti, nec laudare tantùm, verùm etiam amare contingit. Vale.

XVII. C. PLINIUS CORN. TITIANO SUO S.

EST adhuc cura hominibus fides & officium: sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum & magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros viros colere. Mirum est qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cujusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Syllano debitus honor, cujus immortalitati Capito prospexit pariter & suæ. neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quàm ponere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

SCribis te perterritum somnio, vereri ne quid adversi in actione patiaris: rogas ut dilationem petam, & pauculos dies. Certè proximum excusem difficile est: sed experiar.

----- καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert tamen, eventura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Julii Pastoris, quum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici judicio: eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen, λογισάμενος illud,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria (& si quid carius patria) fides videbatur. Prosperè cessit: atque adeò illa actio mihi aures hominum, illa januam famæ patefecit. Proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas, illud cautissimi cujusque præceptum, Quod dubitas ne feceris, id ipsum rescribe. Ego aliquam strophamn inveniam: agamque causam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. Nam judicium centumvirale differri nullo modo, istud ægrè quidem, sed tamen potest. Vale.

XIX. C. PLIN. ROMANO FIRMO SUO S.

MUniceps tuus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis; pater tuus & matri & avunculo meo; mihi etiam, quantum ætatis diversitas

passa est, familiaris: magnæ & graves causæ cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat quòd apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates ccc millia nummûm. Te memorem hujus muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, ut dignitate a me data quàm modestissimè, ut a me data utare. Nam solicitiùs custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX. PLIN. COR. TACITO SUO S.

FRequens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui prævaricatio est, transire dicenda; prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractu vis quædam & pondus accedit. Utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit: ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat: ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sanè plurimæ sunt circumcisæ & breves: ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multosque præterea: Gracchis, & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cælium, in primis Marcum Tullium, oppono, cujus oratio optima fertur esse quæ maxima. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque quò major. Vides ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modò sint decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet: idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam

& pulchritudinem adjicit magnitudo. Hæc ille, multaque alia, quæ a me in eandem sententiam solent dici, ut est in disputando incomprehensibilis & lubricus, ita eludit, ut contendat hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quam ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Ciceronis pro Muræna, pro Vareno: in quibus brevis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse: quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, se totam causam veteri instituto solùm perorâsse, & pro Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, ut necesse erat, latiùs dixerit, postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctâsse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallar) persuasum habeo, posse fieri ut sit actio bona, quæ non sit bona oratio, non posse non bonam actionem esse quæ sit bona oratio. Est enim oratio actionis exemplar, & quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantùm editas scimus, ut in Verrem, Artificem quemnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. Sequitur ergo ut actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modò justum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima judicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est, diligentiam, suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest brevitas. Adjiciam quod me docuit usus, magister egregius; frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in consilio fui. Aliud alios movet: ac plerunque parvæ res maximas trahunt. Varia sunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diversum, interdum idem, sed ex di-

variis animi motibus sentiunt. Præterea suæ quisque inventioni favet, & quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est quod ipse prævidit. Omnibus ergo dandum est aliquid quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus, Tu omnia quæ sunt in causa, putas exequenda: ego jugulum statim video, hunc premo; (premit sanè quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi, posse fieri ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret. At ego (inquam) qui jugulum perspicere non possum? omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ. Utque in agricultura non vineas tantùm, verùm etiam arbusta, nec arbusta tantùm, verùm etiam campos curo & exerceo: utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed ordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latiùs spargo, ut quæ provenerint colligam. Neque enim minùs imperspicua, incerta fallaciaque sunt judicum ingenia, quàm tempestatum terrarumque. Nec me præterit, summum oratorem Periclem sic a comico Eupolide laudari,

> -----πρὸς δέ γ' αὖ τούτῳ τάχει
> Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
> Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
> Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest qui non pungit, sed infigit. Adde quæ æquè de eodem Pericle comicus alter,

> Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa, tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est:

quis magis? sed non minùs non servat modum qui infra rem quàm qui supra: qui adstrictiùs quàm qui effusiùs dicit. Itaque audis frequenter, ut illud immodicè & redundanter, ita hoc jejunè & infirmè. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implêsse. æquè uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè etsi non limatioris, majoris tamen ingenii indicium est. Nec verò quum hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν·

non quia non & ille mihi validissimè placeat, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hybernis, id est, crebram, assiduam & largam, postremò divinam & cœlestem, volo. At est gratior multis actio brevis. Est [quidem] sed inertibus, quorum delicias desidiamque, quasi judicium, respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breviter [dicere,] sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu. sed planè cur dissentias, explices, rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quam voles brevi epistola, sed tamen scribe, (confirmabis enim judicium meum:) si verò errare, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolæ necessitatem; si dissentires, longissimæ, imposui? Vale.

XXI. C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

UT animi tui judicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multùm (ne tibi placeas) sed quia tantum quantum ego, sapis: quanquam hoc quoque multum est. Omissis jocis, credo decentes esse servos qui sunt empti mihi ex consilio tuo:

supereſt ut frugi ſint: quod de venalibus, melius auribus quàm oculis judicatur. Vale.

XXII. C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

DIU jam in urbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Ariſtonis, quem ſingulariter & miror & diligo: nihil eſt enim illo gravius, ſanctius, doctius: ut mihi non unus homo, ſed literæ ipſæ omneſque bonæ artes in uno homine ſummum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil eſt quod diſcere velis, quod ille docere non poſſit. mihi certè, quoties aliquid abditum quæro, ille theſaurus eſt. Jam quanta ſermonibus ejus fides? quanta auctoritas? quàm preſſa & decora cunctatio? quid eſt quod non ſtatim ſciat? & tamen plerunque hæſitat: dubitat, diverſitate rationum; quas acri magnoque judicio ab origine cauſiſque primis repetit, diſcernit, expendit. Ad hæc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipſum cubiculum ejus, ipſumque lectum, ut imaginem quandam priſcæ frugalitatis, aſpicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: recteque facti, non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. In ſumma, non facile quis quenquam ex iſtis qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præ ſe ferunt, huic viro comparârit. Non quidem gymnaſia ſectatur aut porticus, nec diſputationibus longis aliorum otium ſuumque delectat: ſed in toga negotiiſque verſatur: multos advocatione, plures conſilio juvat. Nemini tamen iſtorum caſtitate, pietate, juſtitia, fortitudine, etiam primo loco ceſſerit. Mirareris, ſi intereſſes, qua patientia hanc ipſam valetudinem toleret, & dolori reſiſtat, ut ſitim differat, ut incredi-

incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maximè diligit, advocavit: rogavitque ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita: sin tantùm difficilis & longa, resisteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modò non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis & præcipua laude dignum puto; nam impetu quodam & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & causas ejus expendere, utque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium suscipere vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest ut promissis deus adnuat, tandemque me hac solicitudine exolvat: qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos & pugillares, studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut assidenti vacat, aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in postremum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed lætioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Consulis an existimem te in tribunatu causas agere debere. Plurimùm refert quid esse tribunatum putes: inanem umbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, & quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a se quidem deceat. Ipse quum tribunus essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi, sed tanquam essem, abstinui causis agendis: primùm, quòd deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui jubere posset tacere

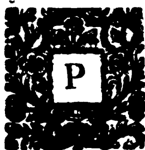
quemcunque, huic silentium clepsydra indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire: & si inulta pateretur, inertem: si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic quoque æstus ante oculos, si fortè me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra intercederem & auxilium ferrem, an quiescerem sileremque, & quasi ejurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere quàm paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest quid esse tribunatum putes: quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est ut perferatur. Vale.

XXIV. C. PLIN. BEBIO HISPANO SUO S.

TRanquillus, contubernalis meus, vult emere agellum quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eò maximè quòd exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modò arriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa solicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quàm distringat. Scholasticis porro studiosis, ut hic est, sufficit abunde tantùm soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas nôsse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quò magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

LIBER II.

I. C. PLINIUS (VOCONIO) ROMANO SUO S.

OST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginii Rufi, maximi & clarissimi civis, & perinde felicis. Triginta annis gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit; reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine: nisi quòd solebant manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantùm mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam quum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem fortè acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per leve & lubricum pavimentum fallente vestigio cecidit; coxamque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coiit. Hujus viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito. Nam hic supremus felicitati ejus

cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, ut exemplar ævi prioris: mihi verò præcipuè, qui illum non solùm publicè, sed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam: primùm quòd utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque conjunctæ. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus accurrit, quum jampridem ejusmodi officiis renuntiâsset: sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio judicant, me semper nominabat. Quinetiam in hac novissima valetudine veritus ne fortè inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus judicio senatûs constituebantur, quum illi tot amici senes consularesque superessent, me hujus ætatis per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis, Etiamsi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex causis necesse est tanquam immaturam mortem ejus in sinu tuo defleam: si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Vivit enim, vivetque semper, atque etiam latiùs in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo: cui fortasse cives aliquos virtutibus pares & habemus & habebimus; gloria neminem. Vale.

II. C. PLINIUS PAULINO SUO S.

IRascor: nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, μικραίτιος semper. Hæc tamen causa magna est, nescio an justa: sed ego, tanquam non minùs

justa quàm magna sit, graviter irascor quòd a te tamdiu literæ nullæ. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas & longissimas miseris. Hæc mihi sola excusatio vera, ceteræ falsæ videbuntur. Non sum auditurus, Non eram Romæ, vel, Occupatior eram. illud enim nec dii sinant, ut Infirmior. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

MAgna Isæum fama præcesserat, major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas; dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. Sermo Græcus, immo Atticus. Præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum & erectæ. Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit statim omnia, ac penè pariter, ad manum. Sensus reconditi, occursant verba: sed qualia? quæsita & exculta, multa lectio in subitis, multa scriptio elucet. Proœmatur aptè: narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè: postremò docet, delectat, afficit, (quod maximè dubites) crebra ἐνθυμήματα [καὶ νοήματα] syllogismi circumscripti & affecti: quod stylo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altiùs quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio & exercitatione pervenit. Nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantùm est. Quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis, innoxia est: nec minùs felix, senibus præsertim. Nam quid in senectute felicius quàm quod dulcissimum est in juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantùm, verùm etiam beatissi-

mum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus, ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias veni. Nunquamne legisti, Gaditanum quendam, Titi Livii nomine gloriaque commotum, ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat, abiisse? ἀφιλόκαλον, illiteratum, iners, ac penè etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, qua nulla est jucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hîc quos legam, non minùs disertos. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Præterea multò magis, ut vulgo dicitur, viva vox afficit. Nam licèt acriora sint quæ legas, altiùs tamen in animo sedent quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis affigit. Nisi verò falsum putamus illud Æschinis, qui quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis adjecisse fertur, Τί δὲ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου [τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος] ἀκηκόειτε: & erat Æschines, si Demostheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longè meliùs eadem illa pronuntiâsse ipsum qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt ut audias, Isæum; vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV. C. PLINIUS CALVINÆ S.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii plus quàm mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitandum an adires hæreditatem etiam viro gravem: quum verò ego adductus affinitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus: cujus fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere: ad quod ne te verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferre jubeo. Nec est quod verearis ne

fit mihi ista onerosa donatio. sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, reditus, propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur: ex qua velut e fonte liberalitas nostra decurrit. quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda est in aliis, in te verò facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V. C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

Actionem & a te frequenter efflagitatam, & a me sæpe promissam exhibui tibi, non tamen totam; adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis accommodes; nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem solicitudinem præstare deberem. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantùm & fides nostra, in hac etiam pietas subjicietur. Inde & liber crevit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defensioni ejus deservimus & gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo nobis commendationem [etiam] ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen qui a te hanc austeritatem exigo, cogor id quod diversum est, postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur: nam descriptiones locorum quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tantùm, sed propè poëticè prosequi fas est. Quod tamen si quis extiterit qui putet nos lautiùs fecisse quàm orationis severitas exigat: hujus (ut ita dixerim) tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnixi certè sumus ut quàmlibet diversa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut

veremur ne quibusdam pars aliqua secundum suam cujusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam & in ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tanquam assequutum esse me credam, sed tanquam assequi laboraverim: fortasse non frustra, si modo [tu] curam tuam admoveris, interim istis, mox iis quæ sequuntur. Dices, te non posse satis diligenter id facere, nisi priùs totam actionem cognoveris. Fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient,& quædam ex his talia erunt ut per partes emendari possint. Etenim si avulsum statuæ caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere, posses tamen judicare an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa principia librorum circumferuntur, quàm quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longiùs me provexit dulcedo quædam tecum loquendi: sed jam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

VI. C. PLINIUS AVITO SUO S.

Longum est altiùs repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minimè familiaris cœnarem apud quendam, ut sibi videbatur, lautum & diligentem; ut mihi, sordidum simul & sumptuosum: nam sibi & paucis opima quædam, cæteris vilia & minuta ponebat; vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne jus esset recusandi: & aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisque libertis. Animadvertit qui mihi proximus recumbebat, & an proba-

rem interrogavit. Negavi. Tu ego, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono. Ad cœnam enim, non ad notam, invito: cunctisque rebus exæquo quos mensa & toro æquavi. Etiamne libertos? Etiam. Convictores enim tunc, non libertos, puto. Et ille, Magno tibi constat. Minimè. Qui fieri potest? Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et hercule, si gulæ temperes, non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectiùs tua continentia quam aliena contumelia consulas. Quorsum hæc? Ne tibi optimæ indolis juveni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, sub exemplo præmonere quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum quàm istam luxuriæ & sordium novam societatem: quæ cùm sint turpissima discreta ac separata, turpiùs junguntur. Vale.

VII. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

HEri a Senatu Vestricio Spurinnæ, principe auctore, triumphalis statua decreta est: non ita ut multis qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum, nisi in spectaculis, audierunt: verùm ut illis qui decus istud sudore & sanguine & factis assequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum; ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. & hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quòd filio ejus Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Rarum id in juvene: sed pater hoc quoque merebatur, cujus gravissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen

indolis dederat, ut vita ejus brevis & angusta debuerit hae veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adaequatus est. Quò quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriae & dolori patris, verùm etiam exemplo prospectum est. Acuent ad bonas artes juventutem; adolescentibus quoque (digni sint modò) tanta praemia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos, & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cottii publicè laetor, nec privatim minùs. Amavi consummatissimum juvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, praeter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positae dolorem nostrum levant, quantò magis eae quibus in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

VIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

STudes? an piscaris? an venaris? an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum: nam lacus piscem, feras silvae, quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum dicere, invideo: angor tamen non & mihi licere quae sic concupisco ut aegri vinum, balnea, fontes. Nunquamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto. nam veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

IX. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

ANxium me & inquietum habet petitio Sextii Erutii mei. afficior cura: & quam pro me sollicitudinem non adii, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum a Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor ut decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi ut talem eum judicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum toto domo. Nam pater ejus Erutius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus [atque] in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam & si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modò velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

X. C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

HOminem te patientem, vel potiùs durum ac penè crudelem, qui tam insignes libros tamdiu teneas! Quousque & tibi & nobis invidebis? tibi, maxi-

mam laudem; nobis, voluptatem. Sine per ora hominum ferantur; iisdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur: magna etiam longaque expectatio est, quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, & invito te claustra tua fregerunt: hos nisi retrahes in corpus, quandoque ut errones, aliquem cujus dicantur, invenient. Habe ante oculos mortalitatem; a qua asserere te hoc uno monimento potes: nam cætera, fragilia & caduca, non minùs quàm ipsi homines, occidunt desinuntque. Dices ut soles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curæ intentionisque suscipere & possint & velint; sed dispice ne sit parum providum, sperare ex aliis quod tibi ipse non præstes. Et de editione quidem interim, ut voles: recita saltem, quò magis libeat emittere: atque tandem percipias gaudium quod ego olim pro te non temere præsumo. Imaginor enim qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minùs quàm clamore delector: sit modo silentium acre & intentum & cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum est ne inertiæ & desidiæ vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Solet esse gaudio tibi si quid actum est in Senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo majestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est, personæ claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus, accusantibus Afris, quibus proconsul præfuit, omissa defensione judices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adesse provincialibus jussi, existimavimus fidei no-

stris convenire, notum Senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina quibus dari judices possent: quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatusque est nequid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis suæ vela vir movendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem Senatûs lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus: quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissimè consul designatus Julius Ferox, vir rectus & sanctus, Mario quidem judices interim censuit dandos: evocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modò, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens: adnotatumque [est] experimentis, quòd favor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Unde evenit ut, quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit: patescit enim quum separaris a turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant jussi, Vitellius Honoratus, & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, septemque amicorum ejus ultimam pœnam: Martianus unius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatûs mors opportuna subtraxit: Martianus introductus est absente Prisco. Itaque Tutius Cerealis consularis jure senatorio postulavit ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: sive (quod maximè credo) quia æquissimum erat commune crimen ab utroque defendi: & si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata

tus est in proximum senatum, cujus ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps praesidebat (erat enim consul;) ad hoc Januarius mensis cum [propter] cetera, tum praecipuè senatorum frequentia celeberrimus: praeterea causae amplitudo, auctaque dilatione exspectatio & fama, insitumque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes undique exciverant. Imaginare quae sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in illo coetu, praesente Caesare dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quinimo nusquam audiri benignius soleo; tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. Observabatur praeter illa quae supra dixi, causae difficultas: stabat modò consularis, modò septemvir epulonum, jam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum: quem ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi: coepi dicere non minore audientium assensu quàm sollicitudine mea. Dixi horis pene quinque. nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additae quatuor. adeò illa ipsa, quae dura & adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. Caesar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) praestitit, ut libertum meum post me stantem, saepius admoneret voci laterique consulerem: quum me vehementius putaret intendi quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, & revocatus in posterum [diem.] neque enim [jam] inchoari poterat actio, nisi [ut] noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa vero causa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, &; quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter, utque jam locus ille poscebat, plus in precibus

temporis quàm in defensione consumpsit. Hujus actionem vespera inclusit: non tamen sic ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Jam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo contineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit septingenta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adjecit, quod ego & Tacitus injuncta advocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse ut dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille & septingenta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus esset, censuit relinquendum. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. Sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt: tum illi qui se Collegæ adnumerari patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus; multùm postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regulo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hinc finis cognitionis amplissimæ: superest tamen λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permistus causæ, graviter vehementerque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodâsse, stipulatusque de Martiano quinquaginta millia denarium probabatur: ipse præterea accepisse sestertium decem millia, fœdissimo

quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis compti semper & pumicati non abhorrebat. Placuit, censente Cornuto, referri de eo proximo senatu. tunc enim, casu incertum, an conscientia, abfuerat. Habes res urbanas: invicem rusticas scribe: quid arbusculæ tuæ, quid vineæ, quid segetes agunt, quid oves delicatissimæ. In summa, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quod postea, nisi brevissimam expectes. Vale.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

A Ειτέργιον illud quod superesse Marii Prisci causæ proximè scripseram, nescio an satis circumcisum, tamen & abrasum est. Firminus inductus in senatum respondit crimini noto: sequutæ sunt diversæ sententiæ consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine movendum. Acutius Nerva, in sortitione provinciæ rationem ejus non habendam: quæ sententia, tanquam mitior, vicit, cùm sit alioqui durior tristiorque. Quid enim miserius quàm exectum & exemptum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid gravius quàm tanta ignominia affectum, non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque præbere? Præterea, quid publicè minùs aut congruens aut decorum, [quàm] notatum a senatu in senatu sedere? ipsisque illis a quibus sit notatus, æquari? summotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus judicare? damnatumque sordium, vel damnare alios vel absolvere? sed hoc pluribus [levius] visum est. Numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inæquale, quàm æqualitas ipsa. nam cùm sit impar prudentia, par omnium jus est. Implevi promissum, priorisque epistolæ fidem exolvi; quam ex spatio temporis jam recepisse te colligo. Nam & festinanti & diligenti tabellario dedi: nisi quid impedimenti in via passus

est. Tuæ nunc partes ut primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire uberrimæ possunt. Vale.

XIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Et tu occasiones obligandi me avidissimè amplecteris, & ego nemini libentiùs debeo. Duabus ergo de causis a te potissimum petere constitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia, longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Convertere ad nostros, nec hos [quidem] multos. Malles tu quidem multos, sed meæ verecundiæ sufficit unus aut alter, ac potiùs unus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, imo pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater e primis [ipsa] citerioris Hispaniæ. Scis quod judicium provinciæ illius, scis quanta sit gravitas: [ipse] flamen proximè fuit. Hunc ego, quum simul studeremus, arctè familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis: cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale jucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, ut musas ipsas Latine loqui credas. Amatur a me plurimùm, nec tamen vincitur. Equidem juvenis statim juveni quantum potui per ætatem avidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulsit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo meliùs quàm ut augeam, possum, præsertim cùm ipse illa tam gratè interpretetur, ut dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus carusque sit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama ho-

miserim; nam licèt tribuas ei quantùm amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua; cujus esse eum usque in intimam familiaritatem capacem, quò magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam ejus expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim, & quidem efficacissimè, qui reddit causas rogandi. Vale.

XIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

VErum opinaris: distringor centumviralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant; sunt enim pleræque parvæ & exiles; raro incidit vel personarum claritate vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci cum quibus juvet dicere: cæteri, audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt; tam irreverenter & temere, ut mihi Attilius noster expressè dixisse videatur, sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque, ut illic, primum cœpit esse quod maximum est. At Hercule ante memoriam meam, (majores natu ita solebant dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi alio consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris & reverentiæ claustris omnia patent omnibus: nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: convenitur in media basilica, ubi tam palàm sportulæ quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede transitur. Inde jam non inurbanè σοφοκλεῖς vocantur: iisdem Latinum nomen impositum est laudiceni: & tamen crescit in dies fœditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei (habeant sanè ætatem eorum qui nuper togas sumpserant,) ternis denariis ad laudandum trahebantur; tanti constat ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia im-

plentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum μεσόχορος dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem; nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam, & voles scire quomodo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas, nihil quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito eum pessimè dicere qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius: hactenus tamen ut auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memini. Narrabat ille, Assectabar Domitium Afrum, quum apud centumviros diceret graviter & lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit ex proximo immodicum insolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi silentium factum est, repetiit, quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium, cœpit idem tertiò. Novissimè, quis diceret, quæsivit: responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumviri, inquit, hoc artificium periit. Quod alioqui perire incipiebat, quum periisse Afro videretur; nunc verò propè funditus extinctum & eversum est. Pudet referre, quæ quàm fracta pronuntiatione dicantur: quibus quàm teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantùm, ac potiùs sola cymbala, & tympana illis canticis desunt. Ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi) theatris quoque indecora laudatio, largè supersunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum & ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquisse, sed laborem refugisse videamur. Sumus tamen solito rariores: quod initium est gradatim desinendi. Vale.

XV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

QUO modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio nova? placent agri, postquam tui facti

funt? Rarum id quidem! nihil enim æque gratum eft adeptis quàm concupifcentibus. Me prædia materna parum commodè tractant: delectant tamen, ut materna: alioqui longa patientia occallui. Habent hunc finem affiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

XVI. C. PLINIUS ANNIANO SUO S.

TU quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte inftituit hæredem, pro non fcriptis habendos, quia non fint confirmati teftamento. Quod jus ne mihi quidem ignotum eft, quum fit iis etiam notum qui nihil aliud fciunt: fed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamfi jure deficerentur, quafi perfectas tuerer. Conftat autem, codicillos iftos Aciliani manu fcriptos. Licèt ergo non fint confirmati teftamento, a me tamen ut confirmati obfervabuntur: præfertim quum delatori locus non fit. Nam fi verendum effet ne quod ego dediffem, populus eriperet, cunctatior fortaffe & cautior effe deberem: cùm verò liceat hæredi donare quod in hæreditate fubfedit, nihil eft quod obftet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

XVII. C. PLINIUS GALLO SUO S.

MIraris cur me Laurentinum, vel (fi ita mavis) Laurens meum tantopere delectet. Defines mirari quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, littoris fpatium. Decem & feptem millibus paffuum ab urbe feceffit: ut peractis quæ agenda fuerint, falvo jam & compofito die poffis ibi manere. Aditur non una via: nàm & Laurentina & Oftienfis eôdem ferunt, fed Laurentina a quartodecimo lapide, Oftienfis ab undecimo relinquenda eft. Utrinque excipit iter aliqua ex parte arenofum, jumentis paulo gravius & longius, equo breve & molle.

Varia hinc atque inde facies. Nam modò occurrentibus silvis via coarctatur, modò latissimis pratis diffunditur & patescit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta; quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela: cujus in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in O literæ similitudinem circumactæ: quibus parvula, sed festiva, area includitur. egregium hæ adversùm tempestates receptaculum: nam specularibus ac multò magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in littus excurrit: ac siquando Africo mare impulsum est, fractis jam & novissimis fluctibus leviter alluitur. Undique valvas, aut fenestras non minores valvis habet: atque ita a lateribus & a fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cavædium, porticum, aream; porticum rursus, mox atrium, silvas & longinquos respicit montes. Hujus a læva retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subjacens mare longiùs quidem, sed securiùs intuetur. Hujus cubiculi & triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum antequam usum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, transitu interjacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est poli-

tissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica coenatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine æstivum, munimentis hybernum; est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud & procoeton communi pariete junguntur. Inde balinei cella frigidaria spatiosa & effusa, cujus in contrariis parietibus duo baptisteria velut ejecta sinuantur, abunde capacia, si mare in proximo cogites. Adjacet unctuarium hypocauston: adjacet propnigeon balinei: mox duæ cellæ magis elegantes quàm sumptuosæ. Cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit. Huic turris erigitur, sub qua diætæ duæ; totidem in ipsa: præterea coenatio, quæ latissimum mare, longissimum litus, amoenissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem & sonum patitur, eumque jam languidum ac desinentem: hortum & gestationem videt qua hortus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abunde viret, aperto cœlo apertoque vento, &, quanquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit: quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris. Hac non deteriore quàm maris facie coenatio remota a mari fruitur. Cingitur diætis duabus a tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, & hortus alius, pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extenditur. Utrinque fenestræ, a mari plures, ab horto singulæ, & altiùs pauciores. Hæ, quum serenus dies & immotus, omnes, quum hinc vel inde ventis inquietus, qua venti quiescunt, sine

infusa patent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quæ ut tenet solem, sic aquilonem inhibet, submovetque: quantumque caloris antè, tantum retro frigoris. similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos alium alio a latere frangit & finit. Hæc jucunditas ejus hyeme, major æstate. Nam ante meridiem, xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quæ, ut dies crevit decrevitque, modò brevior, modò longior hac vel illac cadit. Ipsa vero cryptoporticus tunc maximè caret sole, quum ardentissimus culmini ejus insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios accipit transmittitque: nec unquam aëre pigro & manente ingravescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta, est, amores mei: re vera amores; ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra prospicit. Qua mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisque modò adjicitur cubiculo, modò aufertur. Lectum & duas cathedras capit; a pedibus mare, a tergo villæ, a capite silvæ: tot facies locorum totidem fenestris & distinguit & miscet. Junctum est cubiculum noctis & somni. Non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motum, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quòd interjacens andron parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Procoeton inde & cubiculum porrigitur in solem quem orientem statim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diætam quum me recepi, abesse mihi etiam a villa mea vide-

or, magnamque ejus voluptatem præcipuè Saturnalibus capio, quum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potiùs fontes, habet. Sunt enim in summo: & omnino littoris illius mira natura: quocunque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque sincerus, ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ silvæ: ceteras copias Ostiensis Colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit: in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si fortè balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum urbium faciem, sive ipso mari, sive ipso littore utare; quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpiùs frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis: nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Justisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII. PLINIUS MAURICO SUO S.

QUid a te jucundius mihi potuit injungi, quàm ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: & illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam; atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proximè frequenti auditorio

auditorio inter se coram multis ordinis nostri clarè loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret: ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probè discere. Quod superest, quum omnes qui profitentur, audîero, quid de illis quoque sentiam, scribam: efficiamque quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audîsse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quàm ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mihi etiam si non mandâsses, vindicâssem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore: sed oportet me non modò offensas, verùm etiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

XIX. C. PLINIUS CEREALI SUO S.

Hortaris ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvìs vehementer addubitem. Neque enim me præterit, actiones quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac propè nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul & accendere judicum consessus, celebritas advocatorum, expectatio eventûs, fama non unius actoris, diductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut hi qui sedentes agunt, quamvìs illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc quòd sedent, quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur: quò minùs mirum est si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit, quòd oratio de qua loquor, pugnax & contentiosa est. Porro ita natura compara-

tum est, ut ea quæ scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotusquisque tam rectus auditor, quem non potiùs dulcia hæc & sonantia, quàm austera & pressa, delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia; est tamen, quod plerunque evenit, ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum alioqui præcipuè auditoriis affici debeat, quibus idem, si foret judex, maximè permoveretur. Potest tamen fieri, ut quanquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur. Novitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam quamvis ex diverso, non tamen omnino dissimile. Nam ut illis erat moris, leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere, ita nobis inesse repetundarum lege quod postularemus, cum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit. Quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tantò majorem apud doctos habere gratiam debet, quantò minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed planè adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnesque quos ego novi in utraque parte calculos pone: idque elige in quo vicerit ratio; a te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

XX. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Assem para, & accipe auream fabulam: fabulas immo. Nam me priorum nova admonuit: nec refert a qua potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter jacebat (hujus dico Pisonis, quem Galba adoptavit) ad hanc Regulus venit. Primùm impudentiam hominis, qui venerit ad ægram, cujus marito inimicissimus, ipsi invisissimus, fuerat. Esto, si venit tantùm: at ille etiam proximus toro sedit: quo die, qua hora nata esset, interrogavit: ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi ut diu miseram

expectatione suspendat. Habes inquit, climactericum tempus, sed evades. Quod ut tibi magis liqueat, aruspicem consulam, quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit, affirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa, ut in periculo credula, poscit codicillos: legatum Regulo scribit; mox ingravescit; clamat moriens; O hominem nequam, perfidum, ac plùs etiam quàm perjurum! qui sibi per salutem filii pejerâsset. Facit hoc Regulus non minùs sceleratè quàm frequenter; quod iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus, ille locuples consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit alloquutionem, iisdemque medicis, Quousque miserum cruciatis? quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis? Moritur Blæsus: &, tanquam omnia audîsset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ. An scholastica lege tertiam poscis? est unde fiat. Aurelia, ornata fœmina, signatura testamentum, sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum, Rogo (inquit) has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat: ille seriò instabat. Nec multa: coëgit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas quas erat induta, legare. Observavit scribentem: inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen istud tanquam morituram coëgit: & hic hæreditates, hic legata, quasi mereatur, accipit. Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua jampridem non minora præmia, immo majora, nequitia & improbitas quam pudor & virtus habent? Aspice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, quum consuleret quàm cito sestertiûm sexcenties impleturus esset,

inveniſſe exta duplicata, quibus portendi, millies & ducenties habiturum. Et habebit, ſi modò, ut cœpit, aliena teſtamenta (quod eſt improbiſſimum genus falſi) ipſis, quorum ſunt illa, dictaverit. Vale.

LIBER III.

I. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

NESCIO an ullum jucundius tempus exegerim quàm quo nuper apud Spurinnam fui; adeò quidem, ut neminem magis in ſenectute (ſi modò ſeneſcere datum eſt) æmulari velim. Nihil eſt enim illo vitæ genere diſtinctius: me autem ut certus ſiderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam juvenes adhuc confuſa quædam & quaſi turbata non indecent: ſenibus placida omnia & ordinata conveniunt, quibus induſtria ſera, turpis ambitio eſt. Hanc regulam Spurinna conſtantiſſimè ſervat; quin etiam parva hæc, (parva, ſi non quotidie fiant) ordine quodam & velut orbe circumagit. Manè lectulo continetur: hora ſecunda calceos poſcit: ambulat millia paſſuum tria: nec minùs animum quàm corpus exercet. Si adſunt amici, honeſtiſſimi ſermones explicantur: ſi non, liber legitur: interdum etiam præſentibus amicis, ſi tamen illi non gravantur. Deinde conſidet, & liber rurſus, aut ſermo libro potior: mox vehiculum aſcendit: aſſumit uxorem ſingularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce ſecretum! quantum ibi antiquitatis! quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare! quamvìs ille hoc temperamentum modeſtiæ ſuæ indixerit, ne præcipe-

re videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem utraque lingua, lyrica doctissimè. Mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas: cujus gratiam cumulat sanctitas scribentis. Ubi hora balinei nuntiata est (est autem hyeme nona, æstate octava,) in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer & diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem agere, vel alia, si malint. Apponitur cœna non minùs nitida quàm frugi, in argento puro & antiquo. Sunt in usu & Corinthia, quibus delectatur, nec afficitur. Frequenter comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte, & æstate. Nemini hoc longum est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile & vividum corpus, solaque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præsumo, ingressurus avidissimè, ut primùm ratio ætatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & solatium & exemplum est idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo: idque jam nunc apud te subsigno: ut si me longiùs evehi videris, in jus voces ad hanc epistolam meam, & quiescere jubeas, quum inertiæ crimen effugero. Vale.

II. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem materia suppeteret, id nunc jure videor a te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est prin-

ceps. Quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quæ illi largè supersunt: sed de castitate, justitia, gravitate, prudentia. Hujus ego consilio in negotiis, judicio in studiis utor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentiùs dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, quum facilè posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. Itaque magni æstimo, dignitati ejus aliquid adstruere, inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum. Cujus generis, quæ prima occasio tibi, conferas in eum, rogo; habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam gratè tamen excipit quam si concupiscat. Vale.

III. C. PLINIUS CORELLIÆ HISPULLÆ S.

Quum patrem tuum, gravissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem: teque & in memoriam ejus & in honorem tuum unicè diligam, cupiam necesse est (atque etiam, quantum in me fuerit, enitar) ut filius tuus avo similis existat. Equidem malo materno: quanquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit: pater quoque & patruus illustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimùm refert a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, ubi est vel erroribus modica vel etiam nulla materia. Jam studia ejus extra limen proferenda sunt, jam circumspiciendus rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor in primis, castitas, constet. Adest enim adolescenti nostro cum cæteris naturæ fortunæque dotibus, eximia corporis pulchritudo:

qui in hoc lubrico ætatis non præceptor modò, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ego demonstrare tibi posse Julium Genitorem. Amatur a me: judicio tamen meo non obstat caritas hominis, quæ ex judicio nata est. Vir est emendatus & gravis: paulo etiam horridior & durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes: nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque latebras habet: cujus pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit. Nec minùs sæpe ab illo quàm a te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta sustineat: Proinde faventibus diis, trade eum præceptori, a quo mores primùm, mox eloquentiam discat, quæ malè sine moribus discitur. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quamvis & amici, quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobâsse videantur, magni tamen æstimo scire, quid sentias tu. Nam cujus integra re consilium exquirere optâssem, hujus etiam peracta judicium nôsse mire concupisco. Quum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Thuscos excucurrissem, accepto, ut præfectus ærarii, commeatu, legati provinciæ Bæticæ questuri de proconsulatu Cæcilii Classici, advocatum me a Senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi, de communis officii necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est S C. perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrâssent. Legati rursus inducti, iterum me jam præsentem postulaverunt advocatum: implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Bæbium experti: allegantes patrocinii fœdus. Secuta est clarissima Senatûs assensio, quæ so-

let decreta præcurrere. Tum ego, Desino (inquam) P. C. putare me justas excusationis causas attulisse. Placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solùm consensus Senatûs, (quanquam hic maximè) verùm etiam alia quidem minoris, sed tamen numeri. Veniebat in mentem, priores nostros, etiam singulorum hospitum injurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitrabar publici hospitii jura negligere. Præterea, quum recordarer quanta pro iisdem Bæticis priore advocatione etiam pericula subiissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita natura comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules: nam quamlibet sæpe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt quod negatum est. Ducebat etiam, quòd decesserat Classicus, amotumque erat, quod in ejusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo, advocationi meæ non minorem gratiam quàm si viveret ille, propositam, invidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc jam tertiò fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset quem non deberem accusare. Nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte judicium tuum: in quo mihi æquè jucunda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis auctoritas. Vale.

V. C. PLINIUS MARCO SUO S.

PErgratum est mihi quòd tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam: est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. De jaculatione equestri unus: hunc, quum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque compo-

fuit. De vita Pomponii Secundi duo, a quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exolvit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Astitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit: commendabat memoriam suî, orabatque ut se ab injuria oblivionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit & perfecit. Dubii sermonis octo scripsit, sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius & erectius, periculosum servitus fecisset. A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturæ historiarum triginta septem: opus diffusum, eruditum, nec minùs varium quàm ipsa natura. Miraris, quòd tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis si scieris, illum aliquamdiu caussas actitâsse; decessisse anno sexto & quinquagesimo, medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi: æstate, statim a nocte multa; hyeme vero, ab hora septima, vel quum tardissimè, octava, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe (quem interdiu levem & facilem, veterum more, sumebat) æstate, si quid otii, jacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, Nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerunque frigida lavabatur.

deinde gustabat: dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiasset, revocasse & repeti coegisse, huic avunculum meum dixisse: Intellexeras nempe? quum ille annuisset, Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate a cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, &, tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem, Poteras (inquit) has horas non perdere. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem & minutissimè scriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere quum me quidam studiosum vocant, qui si comparer illi, sum desidiosissimus: ego autem tantum, quem partim publica, partim

amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, hæc quoque tibi non minùs grata quàm ipsos libros futura: quæ te non tantùm ad legendos eos, verùm etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

VI. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Ex hæreditate, quæ mihi obvenit, emi proximè Corinthium signum, modicum quidem, sed festivum & expressum, quantum ego sapio: qui fortasse in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venæ, rugæ etiam ut spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies: exile collum: pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum; talia denique omnia, ut possint artificum etiam oculos tenere, delectare imperitorum. Quod me, quanquam tirunculum, sollicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ullum adhuc Corinthium domi habeo,) verùm ut in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimum in Jovis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia quæ a me tibi injunguntur, suscipe hanc curam, & jam nunc jube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primùm invenero aliquem qui non gravetur, mittam tibi: vel ipse, quod mavis, afferam mecum. Destino enim (si tamen officii ratio permiserit) excurrere isto. Gaudes, quod me

venturum esse polliceor: sed contrahes frontem, quum adjecero, ad paucos dies. Neque enim diutiùs abesse me sinunt eadem hæc quæ nondum exire patiuntur. Vale.

VII. PLINIUS CANINIO SUO S.

MOdò nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finîsse. Causa mortis, valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decurrit: usque ad supremum diem beatus & felix, nisi quòd minorem e liberis duobus amisit, sed majorem melioremque, florentem, atque etiam consularem, reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte accusâsse: sed in Vitellii amicitia sapienter se & comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo semper, non ex fortuna, frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret, scribebat carmina majore cura quàm ingenio, nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Novissimè, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate ausus uti. Erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verùm etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosiùs quàm suum celebrabat; Neapoli maximè, ubi monumentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quam infirmo. Utque novissimus a Nerone

factus est consul, ita postremus ex omnibus quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile; ultimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me recordantem, fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breve, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, quum interim ex iis qui sub illo gesserant consulatum, nemo jam superest? Quanquam quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat; Neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset. Tam angustis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipsa concluditur: ut mihi non venia solum dignæ, verum etiam laude videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt, Xerxem, quum immensum exercitum oculis obîsset, illacrymâsse, quod tot millibus tam brevis immineret occasus. Sed tantò magis hoc quicquid est temporis, futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) certè studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me tamen tuî caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus, amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII. C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

FAcis pro cetera reverentia quam mihi præstas, quòd tam solicitè petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Cæsennium Silvanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem sicut jucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minùs gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere

honoribus cupias, huic pietatis titulos invidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, quum sit egregium & mereri beneficia & dare, utramque te laudem simul assequuturum, si, quod ipse meruisti, aliis tribuas. Præterea intelligo, mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verùm etiam dare. Quare ego verò honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est: ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

IX. C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

POssum jam perscribere tibi quantum in publica provinciæ Bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actaque est sæpius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus & apertè malus, proconsulatum in ea non minùs violenter quàm sordidè gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum (ut plerunque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur; *Dedi malum, & accepi.* Sed Marium una civitas publicè, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte prævertit; nam fuit mors ejus infamis, ambigua tamen. Ut enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset, ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Bætici,

quod simul socios ministrosque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. Aderant Bætici, mecumque Lucceius Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare ardentiùs cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: quum uterque pari jugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cujus & magnitudo & utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde ne judicum intentio multis nominibus multisque causis non lassaretur modò, verùm etiam confunderetur: mox ne gratia singulorum collata atque permista, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremò, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè favor & ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem jussit caudam equi: reliqua nôsti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios ejus & ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico junximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum: utrumque gratia, Hispanum etiam facundia, validum. Et circa Classicum quidem brevis & expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, jactantes & gloriosas, his quidem verbis; *Io io, liber ad te venio: jam sestertiûm quadragies redegi, parte vendita Bæticorum.* Circa Hispanum

& Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare ut constaret, ministerium crimen esse: quod nisi effecissem, frustra ministros probâssem. Neque enim ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim se provinciales, & ad omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam quum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exitus fuit: Bona Classici quæ habuisset ante provinciam, placuit senatui a reliquis separari; illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, ut pecuniæ quas creditoribus solverat, revocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeò grave visum est quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clavium Fuscum, Classici generum, & Stilonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavimus, dispari eventu. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus plures congregare, ne, si longiùs esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam justitia cognoscentium severitasque languesceret: alioqui supererant minores rei, data opera hunc in locum reservati: excepta tamen Classici uxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. Nam Classici filia (quæ & ipsa inter reos erat,) ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque quum ad nomen ejus in extrema actione venissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimum credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent:

modò consilium a Senatu petebam, putaretne debere me, si quam haberem in dicendo facultatem, in jugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc fine conclusi, Dicet aliquis, Judicas ergo? Ego verò non judico: memini tamen me advocatum ex judicibus datum. Hic numerosissimæ causæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem SC. industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est; dignum solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo potes quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. Jam illa quàm ardua, quàm molesta, reorum amicis secretò rogantibus negare, adversantibus palam obsistere! Referam unum aliquod ex iis quæ dixi. Quum mihi quidam e judicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minùs (inquam) hic innocens erit, si ego omnia dixero. Conjectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breve tempus. Nam fides in præsentia eos quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. Quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quærere quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minùs breviter quàm diligenter persequutus. Temere dixi diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed, quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum; a me tamen non ideo fiet. Ex testibus quidam, sive iratus quod evocatus esset invitus, sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum & inquisitorem,

rem, reum postularit, tanquam in causa Castæ (furor hæc Classici) prævaricaretur. Est lege cautum, ut reus antè peragatur; tunc de prævaricatore quæratur, quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagravit invidia homo alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus usus, ut multi: electusque tunc a provincia ad inquirendum, non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postularit. Neutrum impetravit; coactus est statim respondere: respondit: malum pravumque ingenium hominis facit ut dubitem confidenter an constanter, certè paratissimè. Objecta sunt multa, quæ magis quàm prævaricatio nocuerunt. Quinetiam duo consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud judicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis accusatoribus adfuisset: damnatus & in insulam relegatus est. Itaque quum Castam accusarem, nihil magis pressi quàm quòd accusator ejus prævaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustra. Accidit enim res contraria & nova, ut, accusatore prævaricationis damnato, rea absolveretur. Quæris, quid nos dum hæc aguntur? Indicavimus Senatui, ex Norbano didicisse nos publicam causam, rursusque debere ex integro discere, si ille prævaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit: eandemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes quos mandâsset provincia, reos peregissent; atque ut est vehemens & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certè debere se prædicant,

quòd illum turbinem evaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præterisse me sensero. Vale.

X. C. PLIN. SPURINNÆ SUO ET COCCIÆ S.

Composuisse me quædam de filio vestro non dixi vobis, quum proximè apud vos fui: primùm, quia non ideo scripseram ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitâsse me (ut mihi ipse dixisti,) quid recitâssem simul audisse credebam. Præterea veritus sum, ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adjicerem quæ in aliud volumen cogito reservare. Neque enim affectibus meis uno libello carissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cujus famæ latiùs consuletur si dispensata & digesta fuerit. Verùm hæsitanti mihi, omnia quæ jam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius mihi visum est, omnia, præcipuè quum affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore: difficile, sed tamen ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem (ut vos putatis) effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

XI. C. PLINIUS JULIO GENITORI SUO S.

EST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in majus extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum, prædicatione circumfert. Equidem quum essent philosophi ab urbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quò notabilius hoc periculosiusque esset, fui prætor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat ut æs alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci, tum septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Maurico, Gratilla, Arria, Fannia. Tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium, socerum ejus (quantum licitum est per ætatem,) cum admiratione dilexi, Artemidorum ipsum jam tum quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti, intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis hyemes juxta & æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum assectatoribus gener assumeretur. Quæ mihi recordanti est

quidem jucundum, quòd me cum apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulet. Vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas ejus (illuc enim unde cœpi, revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos quàm sunt arbitratur. Vale.

XII. C. PLINIUS CATILIO SUO S.

VEniam ad cœnam: sed jam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impunè ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit ut laudet. Describit enim, eos quibus obvius fuerat, quum caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adjicit, *Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatûs & impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

XIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

LIbrum quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi: missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hoc, nota, vulgata dicta sunt omnia: quo fit ut quasi otiosus securusque lector tantùm eloquutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est quum sola æstimatur. Atque utinam ordo saltem & transitus & figuræ simul spectarentur! Nam invenire præclarè, enuntiare magnificè interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis, negatum est. Nec

verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res magis quàm umbra commendat, ita orationem tam summittere quam attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? quin potiùs illud: annota quæ putaveris corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quædam displicuisse cognovero. Vale.

XIV. C. PLINIUS ACILIO SUO S.

REM atrocem, nec tantùm epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, a servis suis passus est: superbus alioqui dominus & sævus, & qui servisse patrem suum parum, immo minimum, meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repente eum servi circumsistunt: alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus, & ventrem, atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & quum exanimem putarent, abjiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia se non sentire simulabat, immobilis & extentus fidem peractæ mortis implevit. Tum demum, quasi æstu solutus effertur: excipiunt servi fideliores: concubinæ cum ululatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatoque corpore, vivere se (& jam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi: quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur: ipse paucis diebus ægrè refocillatus, non sine ultionis solatio decessit, ita vivus vindicatus ut occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii. Nec est quòd quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis: non enim judicio domini, sed scelere perimuntur. Verùm hæc hactenus. Quid præterea novi? Quid? Nihil: alioqui subjungerem. nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod opportunè de eodem Macedone succurrit, quum in publico Romæ lavaretur, notabile atque e-

tiam, ut casus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus a servo ejus, ut transitum daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut penè concideret. Ita balineum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV. C. PLINIUS PROCULO SUO S.

Petis ut libellos tuos in secessu legam, examinemque an editione sint digni: adhibes preces: allegas exemplum. Rogas etiam, ut aliquid succisivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis. Adjicis, M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus. Nam & poëticen ipsam religiosissimè veneror, & te validissimè diligo. Faciam ergo quod desideras, tam diligenter quam libenter. Videor autem jam nunc posse rescribere, esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex iis quæ me præsente recitâsti: si modo mihi non imposuit recitatio tua; legis enim suavissimè & peritissimè. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei judicii mei illarum delinimentis refringantur. Hebetantur fortasse & paululum retunduntur, revelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere jam nunc de universitate pronuncio: de partibus experiar legendo. Vale.

XVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Adnotâsse videor, facta dictaque virorum feminarumque illustrium alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Ægrotabat Cæcina Pætus, maritus

ejus, ægrotabat & filius, uterque mortiferè, ut videbatur: filius decessit, eximia pulchritudine, pari verecundia, & parentibus non minùs ob alia carus quàm quòd filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus. Quinimmo quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium atque etiam commodiorem esse simulabat. Ac persæpe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quievit, libenter cibum sumpsit. Deinde quum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur. Tunc se dolori dabat. Satiata, siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud ejusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac penè divinam, *Pæte, non dolet.* Sed tamen ista facienti dicentique gloria & æternitas ante oculos erant: quo majus est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrymas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat ascensurus navem, Arria milites orabat ut simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: omnia vel sola præstabo. Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, quum illa profiteretur indicium, Ego (inquit) te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, & vivis? Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam quum Thrasea gener ejus deprecaretur ne mori pergeret, interque alia dixisset, Tu vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum? respondit, Si tam diu tantaque concordia vixit tecum, quam ego cum Pæto, volo. Auxerat hoc responso

ſponſo curam ſuorum. Attentiùs cuſtodiebatur: ſenſit, &, Nihil agitis, inquit. Poteſtis enim efficere ut malè moriar: ne moriar, nòn poteſtis. Dum hæc dicit, exiluit cathedra, adverſoque parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit. Refocillata, Dixeram (inquit) vobis, inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, ſi vos facilem negâſſetis. Videnturne hæc tibi majora illo, *Pæte, non dolet*, ad quod per hæc perventum eſt? quùm interim illud quidem ingens fama: hæc, nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, alia eſſe clariora, alia majora. Vale.

XVII. C. PLINIUS SEVERIANO SUO S.

RЕctene omnia, quòd jampridem epiſtolæ tuæ ceſſant, an non omnia rectè? Sed occupatùs es tu? An tu occupatus? Sed occaſio ſcribendi vel rara vel nulla. Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. Exime autem vel data opera tabellario miſſo: ego viaticum, ego etiam præmium dabo: nuntiet mihi modò quod opto. Ipſe valeo: ſi valere eſt, ſuſpenſum & anxium vivere, expectantem in horas, timentemque pro capite amiciſſimo quicquid accidere homini poteſt. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

OFficium conſulatûs injunxit mihi ut reipublicæ nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu quum ad rationem & loci & temporis ex more feciſſem, bono civi conveníentiſſimum credidi, eadem illa ſpatioſiùs & uberiùs volumine amplecti; primùm ut imperatori noſtro virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur: deinde ut futuri principes non quaſi a magiſtro, ſed tamen ſub exemplo præmonerentur, qua potiſſimum via poſſent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis eſſe debeat

princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum est: laudare verò optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula, lumen quod sequantur, ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset & si valde vacaret, admoniti (nunquam porrò, aut valde rarò, vacat Romæ, aut commodum est, audire recitantem) fœdissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adjicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? Studiis malo, quæ propè extincta refoventur. At cui materiæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc & recitare & qui audire triduo velint, inveniuntur; non quia eloquentiùs quàm priùs, sed quia liberiùs, ideoque etiam libentiùs, scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quòd res antea tam invisa quam falsa, nunc ut vera, ita amabilis facta est. Sed ego cum studium audientium, tum judicium mirè probavi. Animadverti enim severissima quæque vel maximè satisfacere. Memini quidem, me non multis recitâsse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium lætor. Ac sicut olim theatra malè musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor posse fieri, ut eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent: at mihi quidem confido in hoc genere materiæ lætioris styli constare rationem, quum ea potiùs quæ pressiùs & adstrictiùs, quàm illa quæ hilariùs & quasi exultantiùs scripsi, possint videri accersita & inducta. Non ideo tamen segniùs precor ut quandoque veniat dies

(ut in summam quemque jam venerit!) quo austeris illis severisque dulcia hæc blandaque vel justa possessione decedant. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem, & studiorum nomine & meo capere, quantum præsens percipere potuissem. Vale.

XIX. C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

Assumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta, venalia sunt. In his me multa solicitant, aliqua nec minora deterrent. Solicitat primùm ipsa pulchritudo jungendi: deinde, quod non minùs utile quàm voluptuosum, posse utraque eadem operâ, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore, ac penè iisdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantùm tueri. Inest huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atriensium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii instrumenti: quæ plurimum refert, unum in locum conferas, an in diversa dispergas. Contrà, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum jucunditatis soli cœlique mutatio, ipsaque illa peregrinatio intersita. Jam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, silvis, quæ materiam & ex ea reditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt ergo instruendi complures, frugi mancipes. Nam nec ipse usquam vinctos habeo, nec ibi quisquam superest: Ut scias quanti videan-

tur posse emi, sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint, verùm & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit. Quæris an hoc ipsum tricies facilè colligere possimus? Sum quidem propè totus in prædiis, aliquid tamen fœnore, nec molestum erit mutuari. Accipiam a socru, cujus arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si cetera non refragantur: quæ velim quàm diligentissimè examines. Nam cum in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & usûs & providentiæ superest. Vale.

XX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

MEministine te sæpe legisse quantas contentiones excitârit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel gloriæ vel reprehensionis attulerit? At nunc in Senatu sine ulla dissensione hoc quidem, ut optimum, placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Excesseramus sanè manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Magni undique dissonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli & indecora confusio: adeò desciveramus a consuetudine parentum apud quos omnia disposita, moderata, tranquilla, majestatem loci pudoremque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat, vel eum sub quo militaverat, vel eum cui quæstor fuerat: vel utrumque, si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi graviter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus gravitate cen-

soria: ita sæpius digni quàm gratiosi prævalebant. Quæ nunc immodico favore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. Quod interim planè remedium fuit: erat enim novum & subitum. Sed vereor ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quotocuique eadem honestatis cura secretò, quæ palàm? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam ut in recuperatoriis judiciis, sic nos in his comitiis, quasi repentè apprehensi, sinceri judices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm ut aliquid novi scriberem, deinde ut nonnunquam de republica loquerer, cujus materiæ nobis quantò rarior quàm veteribus occasio, tantò minùs omittenda est. Et hercule quousque illa vulgaria? *Eho, quid agis? ecquid commodè vales?* Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresque suscepit; quidam tamen salubri quodam temperamento ad nos quoque, velut rivi ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

XXI. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

AUdio Valerium Martialem decessisse, & molestè fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet & fellis, nec candoris minus. Prosequutus eram viatico secedentem. Dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecunia ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desiimus

facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Alloquitur Musam, mandat ut domum meam in Esquiliis quærat, adeat reverenter:

Sed ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria januam, videto.
Totos dat tetricæ dies Minervæ,
Dum centum studet auribus virorum
Hoc, quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas.
Hæc hora est tua, quum furit Lyæus:
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tum me vel rigidi legant Catones.

Meritóne eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissimè, & nunc, ut amicissimum, defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari majus quàm gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse: ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

LIBER IV.

EPIST. I.

I. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

CUPIS post longum tempus neptem tuam meque unà videre. Gratum est utrique nostrùm quod cupis: mutuò mehercule. Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differemus, Atque adeò jam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed brevis, mora: deflectemus in Thuscos, non ut agros remque familiarem oculis subjiciamus (id enim postponi potest,) sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tifernum Tiberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptavit: tantò majore studio, quantò minore judicio adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea extruxi; cujus dedicationem, quum sit paratum, differre longiùs irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse & sequenti: sed tantò magis viam ipsam corripiemus. Contingat modò te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

II. C. PLINIUS CLEMENTI SUO S.

Regulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut hæres matris existeret. Emancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insanè. Habebat puer manulos multos & vinctos & solutos: habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: &, quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit: ut est in summa avaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore: & quòd vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perversè. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis, quorum alterum, immaturum: alterum, serum est. Unde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipse (quo mendacius nihil est) sed quia certum est Regulum esse facturum quicquid fieri non oportet. Vale.

III. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Quòd semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis; quòd proconsul Asiæ, qualis ante te,

qualis post te vix unus aut alter, (non sinit enim me verecundia tua dicere, qualis nemo) quòd sanctitate, quòd auctoritate, ætate quoque princeps civitatis; est quidem venerabile & pulchrum: ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari jucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adjungere, non minùs difficile quàm magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipuè stylo assequeris. Nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis, complere apes floribus, & innectere videatur. Ita certè sum refectus ipse quum Græca epigrammata tua, quum iambos proximè legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quàm dulcia illa! quàm amantia! quàm antiqua! quàm arguta! quàm recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam; quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Hominemne Romanum tam Græcè loqui? Non, medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? Invideo Græcis, quòd illorum lingua scribere maluisti. Neque enim conjectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insititio & inducto tam præclara opera perfeceris. Vale.

IV. C. PLINIUS SOSSIO SUO S.

CAlvisium Nepotem validissimè diligo, virum industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc ergo rogo semestri tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minùs idoneum debitorem quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te meliùs, æquè bene vix unum aut alterum collocâsse. Vale.

V. C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Æschinem aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis: summis utramque clamoribus esse probatam. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvìs hanc intentionem eorum nulla hinc & inde collatio, nullum quasi certamen accenderet. Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. An meritò, scies quum legeris librum; cujus amplitudo non sinit me longiore epistola præloqui. Oportet enim nos in hac certè, in qua possumus, breves esse: quo sit excusatius, quòd librum ipsum, non tamen ultra causæ amplitudinem, extendimus. Vale.

VI. C. PLINIUS NASONI SUO S.

Thusci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, statimque arenas: solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum scribo: nec agrum (quem non habeo) sed ipsum me studiis excolo; ac jam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc littore para. Vale.

VII. C. PLINIUS LEPIDO SUO S.

Sæpe tibi dico, inesse vim Regulo. Mirum est quàm efficiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget ut nemo. Placuit statuas ei & imagines quàm plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argen-

pos illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse etiam nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita ejus recitavit: tum eundem librum in exemplaria transcriptum mille per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publicè, ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo; factum est. Hanc ille vim (seu quo alio nomine vocanda est intentio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquam minor vis bonis quàm malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut a plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit; Orator est vir malus, dicendi imperitus. Non, mehercule, Cato ipse tam bene verum oratorem, quàm hic Regulum expressit. Habesne quo tali epistolæ parem gratiam referas? Habes, si rescripseris num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, scilicet, ut ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς, καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere, quàm gemitum. Credas non de puero scriptum, sed a puero. Vale.

VIII. C. PLIN. ARRIANO SUO S.

GRatularis mihi quòd acceperim Auguratum: jure gratularis. Primùm, quòd gravissimi principis judicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quòd sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quòd non adimitur viventi. Nam cetera, quanquam dignitate propemodum paria, ut tri-

buuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, ut dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Julio Frontino, principi viro: qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret. Quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. Te quidem (ut scribis) ob hoc maximè delectat Auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd honoribus ejus insistam, quem æmulari in studiis cupio. Sed utinam ut sacerdotium, idem & consulatum, multò etiam junior quàm ille, sum consequutus; ita senex saltem ingenium ejus aliqua ex parte assequi possim! Sed nimirum quæ sunt in manu hominum, & mihi & multis contigerunt! illud verò ut adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari non nisi a Diis potest. Vale.

IX. C. PLINIUS URSO SUO S.

CAusam per hos dies dixit Julius Bassus, homo laboriosus & adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad Senatum admissus, diu pependit; tandemque absolutus vindicatusque est. Titum timuit ut Domitiani amicus: a Domitiano relegatus est, revocatus a Nerva: sortitusque Bithyniam, rediit reus, accusatus non minus acriter quàm fideliter defensus. Varias sententias habuit, plures tamen, quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, princeps & fax accusationis & origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus injunxerat ut totius defensionis fundamenta jacerem; dicerem de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate & ex periculis ipsis magna erant: dicerem de conspiratione delatorum, quam in quæstu habebant: dicerem causas, quibus factiosissimum quemque ut illum ipsum Theophanem, offendisset. Eundem me voluerat occurrere crimini, quo

maximè premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modò, verùm etiam laudem merebatur. Hoc illum aliàs onerabat, quòd homo simplex & incautus quædam a provincialibus, ut amicus, acceperat. Nam fuerat in provincia eadem quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas; ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi vetat. Hic ego quid agerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar ne planè furtum videretur, quod confiteri timerem. Præterea rem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim quum reus ipse, nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi, dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo aut Saturnalibus, accepisse, & plerisque misisse. Veniam ergo peterem? Jugularem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi venia, non posset. Tanquàm rectè factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus & dimidia; supererat sesquihora. Nam quum e lege accusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tempus reus inter me & eum qui dicturus pòst erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hæc verebar ne me corporis vires iterato labore desererent; quem difficilius est repetere quàm jungere. Erat etiam periculum ne reliqua actio mea & frigus ut deposita, & tædium ut resumpta pateretur. Ut enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum ægerrimè reparant, sic & dicentis calor & audientis intentio continuatione servatur, intercapedine & quasi remissione languescit. Sed Bassus multis precibus, penè etiam lacrymis, obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque ejus prætuli meæ. Bene cessit:

juveni ita erectos animos Senatûs, ita receptos, ut priore actione incitati magis quàm satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus tam aptè, ut orationes nostræ varietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & graviter: Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissimè, quòd post duos, & consulares & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam nocte, illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homullus, & Fronto, mirificè: quartum diem probationes occupaverunt. Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo, salva dignitate, judices dandos. Uterque rectè. Qui fieri potest (inquis) quum diversa censuerint? quia scilicet & Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum qui contra legem munera acceperat: & Cæpio, quum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Prævaluit sententia Cæpionis: quinimmo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum quum diceret, quòd tam favorabile fuit quum dicturus videretur. Sunt tamen ut in Senatu, ita in civitate, in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri, ut rigidam duramque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu cui judices dederis. Fuit & tertia sententia: Valerius Paulinus assensus Cæpioni, hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum legationem renuntiâsset. Arguebat enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules (quanquam maximæ parti Senatûs mirè probabatur) non sunt prosequuti. Paulinus ta-

men & justitiæ famam & constantiæ tulit. Misso Senatu Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notúmque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον. Exspectabis orationem plenam onustamque, & exspectabis diu: neque enim leviter & cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

X. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Scribis mihi, Sabinum, quæ nos reliquit hæredes, Modestum servum suum nusquam liberum esse jussisse: eidem tamen, sic adscripsisse legatum, Modesto, quem liberum esse jussi. Quæris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. Convenit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cùm religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro jure est. Neque enim minùs apud nos honestas, quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate, sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè caverit. Cavit enim quæ hæredes bene elegit. Vale.

XI. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse: est enim recens nuntius. Prætorius hic modò inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit ut exul de senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter & graviter, Quos tibi, for-

tuna, ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. Idem, quum Græco pallio amictus intrâsset (carent enim togæ jure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suum, Latinè (inquit) declamaturus sum: dices tristia & miseranda: dignum tamen illum, qui hæc ipsa studia incesti scelere maculaverit. Confessus est quidem incestum: sed incertum utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negâsset. Fremebat enim Domitianus, æstuabatque ingenti invidia destitutus. Nam quum Corneliam Maximillam Vestalem defodere vivam concupîsset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi jure, seu potiùs immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere quàm quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solùm, verùm etiam occidisset. Nam vidua abortu periit. Missi statim Pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè, clamitabat ME CÆSAR INCESTAM PUTAT; QUA SACRA FACIENTE, VICIT, TRIUMPHAVIT. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quin etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, aversata est, & resiluit, fœdumque contagium, quasi plane a casto puroque corpore, novissima sanctitate rejecit: omnibusque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν ἔσχεν, εὐσχημόνως πεσεῖν. Præterea Celer, eques Romanus,

cui Cornelia objiciebatur, quum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultâsset Corneliæ libertam: ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam: fecit. Loquutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, Κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, ex Advocato nuntius factus sum. Recessit Licinianus. Gratum hoc Domitiano, adeò quidem ut gaudio proderetur, diceretque; Absolvit nos Licinianus. Adjecit etiam, non esse verecundiæ ejus instandum: ipsi verò permisit si qua posset, ex rebus suis raperet antequam bona publicarentur, exiliumque molle, velut præmium, dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervæ translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obsequenter paream tibi, qui non solùm res urbanas, verùm etiam peregrinas tam sedulò scribo, ut altius repetam. Et sanè putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quàm relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. Mereor ut vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas: denique quicquid voles, dummodo non minùs longa epistola, nunties. Ego non paginas tantùm, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

AMas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris recens ejus factum. Quum in provinciam quæstor exîsset, scribamque, qui forte

obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit, & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reversus, Cæsarem, deinde, Cæsare auctore, Senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva quæstio, sed tamen quæstio. Hæredes scribæ sibi, præfecti ærarii ærario populoque vindicabant. Acta causa est: dixit hæredum advocatus, deinde populi: uterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum; Bæbius Macer hæredibus dandum. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quòd est & a Principe & a Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum assensio & laus a minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reveretur, ut judicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quòd si cognoverit factum suum isto usque penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. Etenim nescio quo pacto vel magis homines juvat gloria lata quàm magna. Vale.

XIII. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

SAlvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando aliàs, nunc maximè mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum quod est in manibus, absolvam. Vereor enim ne, si hanc intentionem jam in fine intermisero, ægrè resumam: interim ne quid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo. Sed priùs accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè quum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Ubi? Mediolani. Cur non hic? Et pater ejus (erat enim unà, atque etiam

ipse adduxerat puerum,) Quia nullos hîc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& opportunè complures patres audiebant,) liberos vestros hîc potissimùm discere. Ubi enim aut jucundiùs morarentur quàm in patria, aut pudiciùs continerentur quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia, conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impenditis, adjicere mercedibus? Atque adeò ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro repub. nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem ejus quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur: ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri potest, si parentibus solis jus conducendi relinquatur, iisdemque religio rectè judicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certè de suo diligentes erunt: dabuntque operam, ne eam a me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, majoremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quàm plurimum quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hîc qui hîc nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut a finitimis oppidis studia hinc petantur! utque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putavi altiùs & quasi a fonte repetenda; quo magis scires quàm gratum mihi foret si susciperes quod injungo. Injungo autem, & pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias præceptores quos sollicitare possimus: sub ea

tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut hinc nihil aliud certum quàm fiduciam suam ferat. Vale.

XIV. C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Tu fortasse orationem, ut soles, & flagitas & exspectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis. His jocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressius, modò elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere ut alia aliis, quædam fortasse omnibus, placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare, summos illos & gravissimos viros qui talia scripserunt, non modò lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. Quæ nos refugimus, non quia severiores (unde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui hujus opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit.

Nam castum esse decet pium poetam
Ipsum, versiculos nihil necesse est;
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi & parum pudici.

Ego quanti faciam judicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia a te pensitari quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri quum paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector debet non diversis conferre

diversa, sed singula expendere, nec deterius aliquid putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore præfatione vel excusare vel commendare ineptias, ineptissimum est. Unum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde sive epigrammata, sive idyllia, sive eclogas, sive (ut multi) poëmata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, ut quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. Neque est difficile quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere, Quære quod agas: molle & humanum est, Habes quod agas. Vale.

XV. C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quid omnino, hoc certè judicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si utrumque nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quòd fœcunditate uxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoque nomen assumpsit. Est enim avus, & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si, ut ego, propiùs inspexeris. Hæc eò pertinent, ut scias quàm copiosam, quàm numerosam domum uno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi

stinatumque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia principis augurari volunt. Concurrit autem, ut sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, juvenis (nescio an dicam quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescentis verecundia vetat,) ipso patre melior. Difficile est, ut mihi de absente credas, quanquam credere soles omnia, tantum in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriæ denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Basso præferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac diu pensitares quem potissimum eligeres. Nunc verò (sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere) hoc solùm dico, dignum esse juvenem quem more majorum in filii locum assumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi a repub. liberos accipere, quales a natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio, propinquis consularibus: quibus, judicio ipsorum, quanquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio: & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primùm quia votis suis amor plerumque præcurrit: deinde quòd in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: in summa, quòd rerum quas assequi cupias, præsumptio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem; tu dilige eum ut quæstorem: nos denique, utriusque vestrûm amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus, ut & illum cujuscunque & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni opera, omni labore, gratia simus juvaturi, perquam jucundum nobis erit, si in eundem juvenem studium nostrum, & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissi-

rius adjutor accesseris, cujus Senatus & suffragiis libentissimè indulgeat, & testimonio plurimùm credat. Vale.

XVI. C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

GAude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proximè, quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali, nisi per ipsos judices, non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc, quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed majore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant; nos modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII. C. PLINIUS GALLO SUO S.

ET admones & rogas ut suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo ut faciam quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corellî filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me advocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor: cujus nobis hoc major agenda reverentia est, quòd jam illo functi sumus. Naturale est enim cuique, ut ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corellî filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra graviorem, sanctiorem, subtiliorem denique tulit: quem ego quum ex admiratione diligere

cœpissem, quod evenire contrà solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. Inspexi enim penitus: nihil a me ille secretum, non joculare, non serium, non triste, non lætum. Adolescentulus eram, & jam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut æquali, habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator & testis; ille in inchoandis deductor & comes; ille in gerendis consiliator & rector; ille denique in omnibus officiis nostris quanquam & imbecillus & senior, quasi juvenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, quantum in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam quum fortè de bonis juvenibus apud Nervam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent, paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam nôras, Necesse est, inquit, parciùs laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, quum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens, filiæ suæ (ut ipsa solet prædicare,) Multos quidem amicos, inquit, tibi in longiore vita paravi, præcipuos tamen, Secundum & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corelliæ adero promptissimè; nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam me, verùm etiam laudem apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis fortasse ut feminæ intenditur, arbitror consequuturum, si hæc eadem in actione, latiùs scilicet & uberiùs quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

XVIII. C.

XVIII. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

QUemadmodum magis approbare tibi possum, quantopere mirer epigrammata tua Græca, quàm quòd quædam æmulari Latinè & exprimere tentavi? In deterius tamen accidit hoc, primùm imbecillitate ingenii mei, deinde inopia, vel potiùs, ut Lucretius ait, hac egestate patrii sermonis. Quòd si hæc, quæ sunt Latina, & mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & a te, & Græcè, proferuntur? Vale.

XIX. C. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

CUM sis pietatis exemplum, fratremque optimum, & amantissimum tuî, pari caritate dilexeris, filiamque ejus ut tuam diligas, nec tantùm amitæ ejus, verùm etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito, maximo tibi gaudio fore quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex meî caritate concepit: Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa solicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio afficitur? Disponit qui nuntient sibi, quem assensum, quos clamores excitârim, quem eventum judicii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximo, discreta velo, sedet, laudesque nostras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis majoremque indies futuram esse concordiam. Non enim ætatem meam, aut corpus, quæ paulatim occi-

dunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueverit. Nam quum matrem meam parentis loco venerareris, meque a pueritia statim formares, laudare, talemque, qualis nunc uxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quòd illam mihi: illa, quòd me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

XX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Quid senserim de singulis libris tuis, notum tibi ut quemque perlegeram feci. Accipe nunc quid de universis generaliter judicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul dolorisque velis latissimè vectus es, & horum utrumque invicem adjumento fuit. Nam dolori sublimitatem & magnificentiam, ingenium; ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI. C. PLINIUS VELIO CEREALI SUO S.

Tristem & acerbum casum Helvidiarum sororum! Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo. Ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissimè diligo, ut actione mea, librisque testatum est: cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque pluribus adminiculis paulo antè fundatam desolatus fulcit

ac ſuſtinet. Magno tamen fomento dolor meus acquieſcet, ſi hunc ſaltem fortem & incolumem, paremque illi patri, illi avo fortuna ſervaverit. Cujus ego pro ſalute, pro moribus, hoc ſum magis anxius, quòd amicus factus eſt. Nôſti in amore mollitiem animi mei, nôſti metus. Quo minùs te mirari oportebit, quòd plurimum timeam de quo plurimum ſpero. Vale.

XXII. C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

INterfui Principis optimi cognitioni, in conſilium aſſumptus. Gymnicus agon apud Viennenſes, ex cujuſdam teſtamento, celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobiſque amicus, in duumviratu ſuo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica feciſſe. Egit ipſe cauſam non minùs feliciter quàm diſertè. Commendabat actionem, quòd tanquam homo Romanus & bonus civis in negotio ſuo maturè & graviter loquebatur. Quum ſententiæ rogarentur, dixit Junius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non eſſe reſtituendum Viennenſibus agona: adjecit, Vellem etiam Romæ tolli poſſet. Conſtanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico novum non eſt. Idem apud Nervam imperatorem non minùs fortiter. Cœnabat Nerva cum paucis. Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui, luminibus orbatus, ingenio ſævo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubeſcebat, non miſerebatur. Sæpius a Domitiano non ſecus ac tela, quæ & ipſa cæca & improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De ejus nequitia ſanguinariiſque ſententiis in commune omnes ſuper cœnam loquebantur: cum ipſe Imperator, Quid putamus paſſurum fuiſſe,

si viveret? Et Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longiùs abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos resident, nostra latè vagantur. Utque in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus qui à capite diffunditur. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

MAgnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut sapientia tua dignum est, disponere otium & ferre, habitare amœnissimè, & nunc terra nunc mari corpus agitare; multum disputare, multum audire, multum lectitare; quumque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipub. quamdiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipsæ leges monent, quæ majorem annis LX otio reddunt. Quando mihi licebit? Quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIV. C. PLINIUS VALENTI SUO S.

PRoximè cùm apud centumviros in quadruplici judicio dixissem, subiit recordatio, egisse me juvenem æquè in quadruplici judicio. Processit animus, ut solet, longiùs: cœpi reputare quos in hoc judicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram qui in utroque dixissem: tantas conversio-

nes aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas fecit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alii; huic ætas & valetudo silentium suasit; hic sponte beatissimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quàm multa mutata sunt? Studiis processimus: studiis periclitati sumus: rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterumque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, ævum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. Vale.

XXV. C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

SCripseram tibi verendum esse ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret: factum est. Proximis comitiis, in quibusdam tabellis multa jocularia, atque etiam fœda dictu; in una vero pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inventa sunt. Excanduit senatus, magnoque clamore ei qui scripsisset, iratum principem est comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui denique omnino in senatu dicax & urbanus & bellus est? Tantum licentiæ pravis ingeniis, adjicit illa fiducia, Quis enim sciet? Poposcit tabellas, stylum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria, scena & pulpito digna. Quò te vertas? quæ remedia conquiras? ubique vitia remediis fortiora: ἀλλὰ ταῦτα

ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει. Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adjicit haec nostra iners, sed tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

PEtis ut libellos meos, quos studiosissimè comparâsti, recognoscendos emendandosque curem: faciam. Quid enim suscipere libentiùs debeo, te praesertim exigente? Nam quum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occupatissimus, maximae provinciae praefuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi providendum est ne haec pars sarcinarum, tanquam supervacua offendat? Adnitar ergo primùm ut comites istos quàm commodissimos habeas, deinde ut reversus invenias quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

TErtius dies est quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poematia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa venustè, multa tenerè, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis ejusdem absolutius scriptum, nisi fortè me fallit aut amor ejus, aut quòd me ipsum laudibus evexit. Nam lemma sibi sumpsit quòd ego interdum versibus ludo. Atque adeò judicii mei te judicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. Nam ceteros teneo, & jam explicui.

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,

Et Calvus, veteresque. Sed quid ad me?
Unus Plinius est mihi, priores
Mavult versiculos, foro relicto,
Et quaerit quod amet, putatque amari.
Ille Plinius, ille quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.

Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto; quem tibi, ut primùm publicaverit, exhibebo. Interim ama juvenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonio: quorum alteri affinis, utrique contubernalis est. Possis ex hoc facere conjecturam, quàm sit emendatus adolescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum,

------γιγνώσκων ὅτι
Τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Cassii: petitque, si sunt istic, ut esse credibile est, exscribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi potissimùm injungo: primùm, quia desideriis meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum: postremò, quod patriam tuam, omnesque qui nomen ejus auxerunt, ut patriam ipsam, veneraris & diligis. Peto autem ut pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam cum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem, sinas aberrare. Vale.

XXIX. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

EIA tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad judicandum veni. Nihil est quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non impune cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer & fortis vir, mulctam dixit etiam senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est mulcta: sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices, Non omnes prætores tam severi. Falleris. Nam vel instituere vel reducere ejusmodi exemplum, non nisi severi: institutum, reductumve exercere, etiam lenissimi possunt. Vale.

XXX. C. PLINIUS LICINIO SUO S.

ATtuli tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura: ter in die, statis auctibus ac diminutionibus, crescit decrescitque. Cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur. Juxta recumbis & vesceris: atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud, ponis in sicco, alluitur sensim, ac novissimè operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterum ac tertiò videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout illatus occurrit, aut decessit expulsus? Quod in ampullis ceterisque generis ejusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens, exitus. Nam illa quoque, quan-

quam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioque æstu retorquentur, ita est aliquid, quod hujus fontis excursum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor rivus est & pigrior: quum collegit, agilior majorque profertur? An nescio quod libramentum abditum & cæcum, quod quum exinanitum est, suscitat, & elicit fontem: quum repletum, moratur & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

LIBER V.

EPIST. I.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

LEGATUM mihi obvenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exhæredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Severum, prætorium virum, aliosque equites Romanos splendidos. Curianus filius orabat, ut sibi donarem portionem meam, seque præjudicio juvarem: eandem tacita conventione salvam mihi pollicebatur. Respondebam; non convenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretó. Præterea,

Non esse satis honestum dare & locupleti & orbo: in summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem: esse autem me paratum cedere, si iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulùm, Faciam, inquam; neque enim video cur ipse me minorem putem quàm tibi videor. Sed jam nunc memento; non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronunciandi. Ut voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit Curianus quæ pro se putabat. Respondi paucis ego (neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur,) deinde secessi, & ex consilii sententia; Videtur, inquam, Curiane, mater tua justas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum ceteris subscripsit centumvirale judicium, mecum non subscripsit. Appetebat judicii dies: cohæredes mei componere & transigere cupiebant; non diffidentia causæ, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumvirali judicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus objici & Gratillæ amicitia & Rustici posset: rogant me, ut cum Curiano loquar. Convenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego; Si mater (inquam) te ex parte quarta scripsisset hæredem, num queri posses? Quid si hæredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te quàm quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exhæredatus a matre quartam partem ab hæredibus ejus accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & jam biennium transisse, omniaque me usucepisse. Sed ut te cohæredes mei tractabiliorem experiantur: utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantundem. Tuli fructum non conscientiæ modò, verùm etiam famæ,

Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum, nisi fortè blandior mihi, antiquorum notabili honore signavit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quàm mecum loqui soleo: deinde, quòd durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis quæ honestè fecisse me credo, testificatio quædam, & quasi præmium accedat. Vale.

II. C. PLINIUS FLACCO SUO S.

ACcepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec urbis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd se non mereri fatentur. Vale.

III. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

CUM plurima officia tua mihi grata & jucunda sunt, tum vel maximè quòd me celandum non putâsti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate judiciorum longiùs processisse: extitisse etiam quosdam qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amicè simpliciterque reprehenderent, quòd hæc scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam; ita respondeo: Facio nonnunquam versiculos, severos parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, jocor, ludo: utque omnia innoxiæ remissionis genera breviter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de

moribus meis existimationem, ut qui nesciunt talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitâsse, me scribere mirentur. Ab illis autem quibus notum est quos quantosque auctores sequar, facilè impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis, sinant, quorum non seria modò, verùm etiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, Caium Calvum, Asinium Pollionem, Marcum Messalam, Quintum Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scævolam, Ser. Sulpitium, Varronem, Torquatum (immo Torquatos,) C. Memmium, Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam, Luceium, & proximè Virginium Rufum, &, si non sufficiunt exempla privata, divum Julium, divum Augustum, divum Nervam, T. Cæsarem. Neronem enim transeo, quamvìs sciam non corrumpi in deterius quæ aliquando etiam a malis, sed honesta manere quæ sæpius a bonis fiunt. Inter quos vel præcipuè numerandus est P. Virgilius, Corn. Nepos, & priùs Ennius, Acciusque; non quidem hi senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen, quod illi an fecerint nescio; sed illi judicio suo poterant esse contenti; mihi modestior conscientia est quàm ut satis absolutum putem quod a me probetur. Itaque has recitandi causas sequor: primùm quòd ipse qui recitat, aliquanto acriùs scriptis suis, auditorum reverentia intendit: deinde, quòd de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a multis admonetur: &, si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manuum motu, murmure, silentio; quæ satis apertis notis judicium ab humanitate discernunt. Atque adeò, si cui fortè eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutâsse, aut præteriisse, fortasse etiam ex suo judicio,

quamvis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocârim, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

IV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

RES parva, sed initium non parvum. Solers vir prætorius a senatu petiit ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur; contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscillus Nominatus: dilata causa est. alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: dixerunt se deceptos. Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote prætore, Quem docuissent, responderunt, Quem priùs. Interrogati an tunc gratis adfuisset: responderunt, Sex millibus nummûm. an rursus aliquid dedissent: dixerunt, Mille denarios. Nepos postulavit ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed, quantum auguror, longiùs res procedet. Nam pleraque tacita, tantùm ex minimo commota, latissimè serpunt. Erexi aures tuas. Quàm diu nunc oportet, quàm blandè roges ut reliqua cognoscas, si tamen non antè ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quàm lector. Vale.

V. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

NUntiatum mihi est, C. Fannium decessisse: qui nuntius gravi me dolore confudit. Primùm, quòd amavi hominem elegantem & disertum: deinde, quòd judicio ejus uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me super ista, casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit quos maximè diligebat: prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc utcunque tolerabile: gravius illud, quòd pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis cau-

-sis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone: & jam tres libros absolverat, subtiles, & diligentes, & Latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentiùs hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt: qui verò posteros cogitant, & memoriam suî operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod accidit, multò ante præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem jacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium ita ut solebat. Mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum librum quem de sceleribus ejus ediderat, eumque ad extremum revolvisse; idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expavit; & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur ut mors quàm paucissima quæ abolere possit, inveniat. Vale.

VI. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Amavi curam & solicitudinem tuam, quòd quum audisses me æstate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Est sanè gravis & pestilens ora Tuscorum, quæ per littus extenditur. Sed hi procul a mari recesserunt: quinetiam Apennino, saluberrimo montium, subjacent. Atque

adeò, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cœli, regionis situm, villæ amœnitatem: quæ & tibi auditu & mihi relatu jucunda erunt. Cælum est hyeme frigidum & gelidum. Myrtos, oleas, quæque alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridissimam profert interdum; sed non sæpius quàm sub urbe nostra, necat. Æstatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo movetur; frequentiùs tamen auras quàm ventos habet. Hinc senes multos videas, avos proavosque jam juvenum; audias fabulas veteres, sermonesque majorum: quumque veneris illò, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima: imaginare amphitheatrum aliquod immensum, & quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur; montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: inde cæduæ silvæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facilè usquam saxum, etiam si quæratur, occurrit:) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamque messem seriùs tantùm, sed non minùs percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, unamque faciem longè latèque contexunt: quarum a fine, imoque quasi margine, arbusta nascuntur; prata inde, campique. Campi, quos non nisi ingentes boves & fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primùm prosecatur, assurgit, ut nono demum sulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliasque herbas, teneras semper & molles, & quasi novas, alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquæ plurimum, palus nulla; quia devexa terra quicquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tiberim. Medios ille agros secat; navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hyeme duntaxat & vere; æstate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, autumno

resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pulchritudinem pictam, videberis cernere. Ea varietate, ea descriptione, quocunque inciderint oculi, reficiuntur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo, ita leviter & sensim clivo fallente consurgit, ut quum ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Apenninum, sed longiùs habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno & placido die, non tamen acres & immodicas, sed spatio ipso lassas & infractas. Magna sui parte meridiem spectat, æstivumque solem ab hora sexta, hybernum aliquanto matùriùs, quasi invitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. *Acanthus in plano mollis, &, penè dixerim, liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesque & retonsas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus operit & subtrahit. Pratum inde non minùs natura, quàm superiora illa arte, visendum: campi deinde porro, multaque alia prata & arbusta. A capite porticûs triclinium excurrit, valvis xystum desinentem, & protinus pratum, multumque ruris, videt fenestris. Hac latus xysti, & quod prosilit villæ, ac adjacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam ferè porticum diæta paulùm recedit, cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumjectasque platanos, & subjecta platanis gramina, leni aspergine fovet. Est in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonumque excludit: junctaque ei quotidiana amicorum cœnatio. Areolam illam porticus

alia, eademque omnia quæ porticus aspicit. Est & aliud cubiculum a proxima platano, viride & umbrosum, marmore exsculptum podio tenus, nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentesque ramis aves imitata pictura, cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent jucundissimum murmur. In cornu porticûs amplissimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum. Sed antè piscina, quæ fenestris servit ac subjacet, strepitu visuque jucunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore, albescit. Idem cubiculum hyeme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, &, si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latiùs aut tepidiùs velis, in area piscina est, in proximò puteus, ex quo possis rursus astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui sol benignissimè præsto est; caldariæ magis: prominet enim. In hac tres descensiones: duæ in sole, tertia a sole longiùs. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul a balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, priùs ad diætas tres. Harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet diversis, diversasque cœli partes, ac prospectus, habet. In summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum, vineas, montes, intuetur. Jungitur cubiculum obvium soli, maximè hyberno. Hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. Hæc facies, hic visus a fronte. A latere æstivo cryptoporticus in edito posita; quæ non aspicere vineas, sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum afflatum ex Apenninis vallibus recipit: pòst latissimis fenestris vineas, valvis æquè vineas, sed per cryptoporticum quasi, admittit. A latere triclinii

quod fenestris caret, scalæ convivio utilia secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum; cui non minus jucundum prospectum cryptoporticus, subterraneæ similis; æstate inclusa frigore riget, contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, incipit porticus, ante medium diem, hyberna; inclinato die, æstiva. Hac adeuntur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbra. Hanc dispositionem amœnitatemque tectorum longè longèque præcedit hippodromus: medius patescit, statimque intrantium oculis totus offertur; platanis circuitur. Illæ hedera vestiuntur, utque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat; has buxus interjacent. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbræque platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi limes in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur & tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine, recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viæ plures, intercedentibus buxis, dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, literas interdum, quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium brevioribus utrinque platanis adornatur. Post has acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ Carystiæ subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, siphunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur,

atque ita occultè temperatur, ut impleat, nec redundet. Gustatorium, graviorque cœnatio, margini imponitur; levior navicularum & avium figuris innatans circuit. Contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulsa in altum in se cadit, junctisque hiatibus & absorbetur & tollitur. E regione stibadii adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatûs, quantum accipit ab illo. A marmore splendet, valvis in viridia prominet [& texit :] Dehinc alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit despicitque. Mox diæta refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic, & undique fenestræ, & tamen lumen obscurum umbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi, quàm in nemore, jaceas: imbrem tantùm, tanquam in nemore, non sentias. Hic quoque fons nascitur, simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quæ ambulatione fessos, ut cubiculum ipsum, juvant. Fonticuli sedilibus adjacent; per totum hippodromum inductis fistulis strepunt rivi, &, qua manus duxit, sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia, juvantur. Vitâssem jamdudum, ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset; præsertim quum interquiescere, si liberet, depositaque epistola, quasi residere, sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. In summa (cur enim non aperiam tibi vel judicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cœperit scribere; sciatque, si materiæ immoratur, non esse longum; longissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius arma, hic Æneæ, Achillis ille, describit: brevis tamen uterque est, quia facit quod instituit.

Vides ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen servat. Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis conferamus, quum totam villam oculis tuis subjicere conamur, si nihil inductum, & quasi devium, loquimur, non epistola, quæ describit, sed villa, quæ describitur, magna est. Verùm illuc, unde cœpi: ne secundùm legem meam jure reprehendar, si longior fuero in hoc quod excessi. Habes causas, cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tiburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi otium & pinguius, eóque securius: nulla necessitas togæ, nemo accersitor ex proximo. Placida omnia & quiescentia, quod ipsum salubritate regionis, ut purius cœlum, ut aër liquidior, accidit. Ibi animo, ibi corpore, maximè valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubriùs degunt; usque adhuc certè neminem ex iis quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dii modò in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

NEC hæredem institui, nec præcipere posse Rempub. constat: Saturninus autem, qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reip. nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si jus aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem jurisconsulti quod sum dicturus accipiant) antiquior jure est; utique in eo quod ad communem patriam voluit pervenire. An cui de meo sestertiûm undecies contuli, huic quadringentorum millium paulò ampliùs tertiam partem ex adventitio denegem? Scio te quoque a judicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. ut

civis optimus diligas. Velim ergo quum proximè decuriones contrahantur, quid sit juris indices; parcè tamen & modestè deinde subjungas, nos quadringenta millia offerre, sicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas: nostrum tantùm obsequium vocetur. Hæc ego scribere publicè supersedi: primùm, quòd memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te & posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde, quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur; epistola, omnibus commendationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII. C. PLINIUS CAPITONI SUO S.

SUades ut historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me sæpe monuerunt, & ego volo, non quia commodè facturum esse confido (id enim temere credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè ac diuturnitatis amor & cupido solicitat: res homine dignissima, præsertim qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito *si qua me quoque possim tollere humo.* (Id enim voto meo sufficit: illud supra votum) *victorque virûm volitare per ora. Quanquam ô.* Sed hoc satis est, quod propè sola historia polliceri videtur. Orationi enim & carmini est parva gratia, nisi eloquentia sit summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit dome-

sticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias, & quidem religiosissimè, scripsit. Invenio autem apud sapientes, honestissimum esse majorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graves causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, ni hoc quod reliquum est studii addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Undevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat sanè illa; narrat hæc, sed aliter. Huic pleraque humilia & sordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam & quasi jubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia; illa tractu & suavitate, atque etiam dulcedine, placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causa non adducor, ut duo dissimilia, & hoc ipso diversa quòd maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam quod hic debeo. Ideóque interim veniam, ne a forensibus verbis recedam, advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita quæ potissimùm tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio: intacta & nova? graves offensæ, levis gratia. Nam præter id quòd in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quàm laudanda: tum si laudaveris, par-

cus: si culpaveris, nimius fuisse dicaris: quamvis illud plenissimè, hoc restrictissimè feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi jam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ justa ratio nascatur. Vale.

IX. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Variè me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quòd te in urbe teneri nuntiabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quòd recitaturum statim ut ego venissem pollicebantur. Ago gratias quòd exspector. Triste illud, quòd Julius Valens graviter jacet; quanquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cujus interest quàm maturissimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triste solùm, verùm etiam luctuosum, quòd Julius Avitus decessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem in navi, procul a fratre amantissimo, procul a matre, a sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent; sed pertinuerunt cum moreretur; pertinent ad hos qui supersunt. Jam quidem in flore primo tantæ indolis juvenis extinctus est, summa consecuturus, si virtutes ejus maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, ut facere possim etiam lacrymis, quas epistola expressit. Vale.

X. C.

X. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

CUM versus tuos æmulor, tum maximè quàm sint boni experior. Ut enim pictores pulchram absolutamque faciem rarò, nisi in pejus, effingunt: ita ego ab hoc archetypo labor & decido. Quo magis hortor, ut quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi possint. Vale.

XI. C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie & flagitantur: ac jam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator, tu mora tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe jam moras, aut cave ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, convitio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est, nec jam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Æquum est nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

XII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

ACcepi literas tuas, ex quibus cognovi speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicâsse; sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primùm tua gloria, cujus

cujus ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde, quòd memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri: postremò, quòd patria nostra florescit; quam mihi a quocunque excoli jucundum, a te verò lætissimum est. Quod superest, Deos precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus quàm longissimum, tribuant. Nam liquet mihi futurum, ut peracto quod proximè promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cujus pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

XIII. C. PLINIUS SCAURO SUO S.

RECitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos ut vererer: paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut sollicitudine incendar; altera, ut admonear, si quid fortè me, ut meum, fallat. Tuli quod petebam: inveni qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotavi. Emendavi librum quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber explicabit: quem jam nunc oportet ibi consuescere, ut sine præfatione intelligatur. Tu velim quid de universo, quid de partibus, sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

XIV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

ET tu rogas, & ego promisi, si rogâsses, scripturum me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscillum Nominatum. Inductus est Nominatus; egit ipse pro se, nullo accusante. Etenim legati Vicetinorum non modò non presserunt eum, verùm etiam sublevaverunt. Summa defensionis, non fidem sibi in advocatione, sed constan-

tium defuisse; descendisse ut ceterum, atque etiam in curia visum; deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse; monitum enim, ne desiderio senatoris non jam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, præsertim in Senatu, repugnaret: alioqui majorem invidiam quàm proximè passurus. Erat sanè verùm, tamen a paucis acclamatum est. Inde subjunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim & favorabilius & tutius) quàm defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranii Dextri, cujus hæc summa: Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo quo susceperat pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum; ita ut Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserunt omnes, præter Flavium Aprum. Is interdicendum ei advocationibus in quinquennium censuit: & quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit. Quin etiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, prolata lege de Senatu habendo, jurare coëgit e Repub. esse quod censuisset. Cui, quanquam legitimæ postulationi, a quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitavit libellum disertum & gravem, quo questus est vænire advocationes, vænire etiam prævaricationes, in lites coiri: & gloriæ loco poni ex spoliis civium magnos & statos reditus. Recitavit capita legum, admonuit SCtorum: in fine dixit, petendum ab optimo principe, ut quia leges, quia Senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis severus, & tamen moderatus. Leges ipsum; est in publicis actis. Quàm me juvat, quòd in causis agendis

non modò pactione, dono, munere, verùm etiam xeniis semper abstinui! Oportet quidem quæ sunt inhonesta, non quasi illicita sed quasi pudenda, vitare: jucundum tamen si prohiberi publicè videas, quod nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immo non dubiè, hujus propositi mei & minor laus, & obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii, divinum me, alii meis rapinis, meæ avaritiæ occursum, per ludum ac jocum dictitant. Vale.

XV. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

SEcesseram in municipium, quum mihi nuntiatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio affectus & ipsius & meo nomine. Ipsius, quòd sit licèt, sicut est, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei jucundus esse honor ultro datus; meo, quòd aliquanto magis delectat mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis, gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Quod mihi cognitum est non fama, qua alioqui optima & meritissima fruitur, sed longis magnisque experimentis. Unà diligimus, unà dileximus omnes fere, quos ætas nostra in utroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum artissima nos familiaritate conjunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, ut scis, collega, quasi voto petitus, in præfectura ærarii fuit: fuit & in consulatu. Tum ego qui vir, & quantus esset, altissimè inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quam vitæ, merebatur. His ex caussis ut illi, sic mihi gratulor; nec privatim magis quàm publicè, quòd tandem homines non ad

pericula, ut priùs, verùm ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Prævertor ad ea, quæ me, agentem hîc, nuntius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos; audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam invitus & cursim (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) cœperam etiam itineri me præparare. Nam includor angustiis commeatûs, eoque ipso, quòd delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XVI. C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

TRistissimus hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil unquam festivius, amabilius, nec modò longiore vita, sed prope immortalitate, dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleverat, & jam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat: & tamen suavitas puellaris cum virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhærebat! ut nos amicos paternos & amanter & modestè complectebatur! ut nutrices, ut pædagogos, ut præceptores, pro suo quemque officio, diligebat! Quàm studiosè, quàm intelligenter, lectitabat! Ut parcè custoditéque ludebat! Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia, novissimam valetudinem tulit! Medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est; quo plures gravioresque nobis causas relinqueret & desiderii & doloris. O triste planè acerbumque funus! o

morte ipsa mortis tempus indignius! Jam destinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies, jam nos advocati. Quod gaudium quo mœrore mutatum est! Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim quum audivi, Fundanum ipsum (ut multa luctuosa dolor invenit) præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas, fuerat erogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, ut qui se ab ineunte ætate altioribus studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia quæ audivit, quærit sæpe; quæ dixit, aspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minùs mores ejus quàm os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine exscripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam justo literas mittes, memento adhibere solatium non quasi castigatorium & nimis fortè, sed molle & humanum. Quod ut faciliùs admittat, multum faciet medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes rejicit ac refugit, mox desiderat, & clementer admotis acquiescit. Vale.

XVII. C. PLINIUS SPURINNÆ SUO S.

SCio quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudii capias, si nobiles juvenes dignum aliquid majoribus suis faciant: quo festinantius nuntio tibi, fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον; eruditam sanè luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, ut poposcit locus. Altè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis ju-

cuncta mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suavissima, vocem verecundia; multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim, nescio quo pacto, magis in studiis homines timor quàm fiducia decet. Ne plura (quamquam libet plura, quo sunt pulchriora de juvene, rariora de nobili) recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi pergeret qua cœpisset, lumenque quod sibi majores sui prætulissent, posteris ipse præferret. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam quàm ille alter eloquentiæ tulit. Tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus ejus, mox gaudium eminuit. Dii faciant, ut talia tibi sæpius nuntiem! Faveo enim sæculo, ne sit sterile & effetum: miréque cupio ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi imagines habeant; quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, &, quòd amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII. C. PLINIUS MACRO SUO S.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. Neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicissimus fieret. Ego in Tuscis & venor & studeo, quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid, an scribere. Vale.

XIX. C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Video quàm molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum, paterfamiliæ. Quòd si essem natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto major humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. Est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem ejus, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, aptè, decenter etiam; utitur & cithara peritè ultra quàm comœdo necesse est. Idem tam commodè orationes & historias & carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulò exposui, quo magis scires quàm multa unus mihi & quàm jucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa jam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim a natura comparatum, ut nihil æquè amorem incitet & accendat quàm carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè instanterque pronuntiat, sanguinem rejecit, atque ob hoc in Ægyptum missus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi eum mittere in prædia tua, quæ Forojulii possides. Audivi enim te sæpe referentem, esse ibi & aërem salubrem, & lac hujusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis, ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam sumptibus ejus, si quid opus erit: erit autem opus modico. Est enim tam parcus & continens, ut non solum delicias, verùm etiam necessitates valetudinis

frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit & moderato & eunti in tua. Vale.

XX. C. PLINIUS URSO SUO S.

ITerum Bithyni, post breve tempus a Julio Basso, etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt. Varenum, quem nuper adversùs Bassum advocatum & postulârant & acceperant. Inducti in Senatum, inquisitionem postulaverunt: tum Varenus petiit ut sibi quoque defensionis causa vocare testes liceret: recusantibus Bithynis; cognitio suscepta est. Egi ego pro Vareno, non sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit & affert memoria, vox, gestus, tempus ipsum; postremò vel amor vel odium rei. Liber offensis, liber gratia, liber & secundis casibus, & adversis caret. Respondit mihi Fonteius Magius, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Mos est plerisque Græcorum, ut illis sit pro copia volubilitas: tam longas tamque rigidas periodos uno spiritu, quasi torrente, contorquent. Itaque Julius Candidus non invenustè solet dicere, Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, si Marco Antonio credimus, nemini; hæc verò quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homulus callidè, acriter, cultè; contrà Nigrinus pressè, graviter, ornatè. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam, postulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis & accusatoribus quæ petebant & reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam, nec satis usitatam, justam tamen. Quare justam, non sum epistola exequuturus, ut desideres actionem. Nam si verum est Homericum aliud,

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

apud te providendum eſt mihi, ne gratiam novitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maximè commendat, epiſtolæ loquacitate præcerpam. Vale.

XXI. C. PLINIUS RUFO SUO S.

DEſcenderam in Baſilicam Juliam, auditurus quibus proxima comperendinatione reſpondere debebam. Sedebant judices, centumviri venerant, obverſabantur advocati; ſilentium longum, tandem a prætore nuntius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus ſum, ut non mora læter. Cauſa dilationis, Nepos prætor, qui legibus quærit. Propoſuerat breve edictum; admonebat accuſatores, admonebat reos, executurum ſe quæ SC. continerentur. Suberat edicto SC. hoc. OMNES, QUICQUID NEGOTII HABERENT, JURARE PRIUS QUAM AGERENT JUBEBANTUR, NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CUIQUAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE. His enim verbis, ac mille præterea, & vænire advocationes & emi vetabantur. Peractis tamen negotiis, permittebantur pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui centumviralibus præſidet, deliberaturus an ſequeretur exemplum inopinatum, nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, *Invenimus qui curva corrigerent. Quid? ante hunc prætores non fuerunt? Quis autem hic eſt qui emendet publicos mores?* Alii contrà, *Rectiſſimè fecit initurus magiſtratum: jura cognovit: ſenatuſconſulta legit: reprimit fœdiſſimas pactiones: rem pulcherrimam turpiſſimè vænire non patitur.* Tales ubique ſermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu prævalebunt. Eſt omnino iniquum, ſed uſu receptum, quòd hone-

sta consilia vel turpia, prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris, nomen accipiunt. Vale.

LIBER VI.

EPIST. I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

QUAMDIU ego trans Padum, tu in Piceno, minùs te requirebam: postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multò magis: seu quòd ipsa loca, in quibus esse unà solemus, acriùs me tui commonent: seu quòd desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit: quóque propiùs accesseris ad spem fruendi, hoc impatientiùs careas. Quicquid in causa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde inconsultè properavi, revertar, vel ob hoc solum, ut experiar an mihi, quum sine me Romæ cœperis esse, similes his Epistolas mittas. Vale.

II. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

SOleo nonnunquam in judiciis quærere Marcum Regulum, nolo enim dicere, desiderare. Cur ergo quæro? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamvìs non posset dediscere illud ipsum, quòd oculum modò dextrum, modò sinistrum circumlinebat; dextrum, si a petitore; alterum si a possessore esset acturus; quòd candidum splenium in hoc aut illud supercilium transferebat; quòd semper aruspices consulebat de actionis eventu, nihil

superstitione, sed tamen a magno studiorum honore veniebat. Jam illa perquam jucunda unà dicentibus, quod libera tempora petebat, quòd audituros corrogabat. Quid enim jucundius quàm sub alterius invidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quasi deprehensum commodè dicere? sed utcunque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus; meliùs si antè. Nunc enim sanè poterat sine malo publico vivere sub eo Principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est, nonnunquam eum quærere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim & invaluit consuetudo, binas vel singulas clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt quàm agere; & qui audiunt, finire quàm judicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreverentia studiorum periculorumque est. An nos sapientiores majoribus nostris? nos legibus ipsis justiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi & supra modum tardi? Nos apertiùs dicimus, celeriùs intelligimus, religiosiùs judicamus, qui paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas quod fidei paucissimi præstant! Equidem quoties judico, quod sæpius facio quàm dico, quantum quis plurimum postulat aquæ do. Etenim temerarium existimo, divinare quàm spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cujus modum ignores: præsertim cùm primùm religioni suæ judex patientiam debeat, quæ pars magna justitiæ est. At quædam supervacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea, an sint supervacua, nisi quum audieris, scire non possis. Sed de his meliùs coràm, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ jam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua rectè? in mea novi nihil. Mi-

hi autem & gratiora sunt bona, quòd perseverant; & leviora incommoda, quòd assuevi. Vale.

III. C. PLINIUS VERO SUO S.

GRatias ago quòd agellum, quem nutrici meæ donaveram, colendum suscepisti. Erat quum donarem centum millium nummûm: postea, decrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc te curante reparabit. Tu modò memineris, commendari tibi a me non arbores & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum; quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest quæ accepit, quàm mea qui dedi. Vale.

IV. C. PLINIUS CALPHURNIÆ SUÆ S.

NUnquam sum magis de occupationibus meis questus; quæ me non sunt passæ aut proficiscentem te valetudinis causâ, in Campaniam prosequi, aut profectum e vestigio subsequi. Nunc enim præcipuè simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus, voluptates, regionisque abundantiam inoffensa transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo quem ardentissimè diligas, interdum nihil scire. Nunc verò me cum absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia solicitudine exterret. Vereor omnia, [imaginor omnia] quæque natura metuentium est, ea maximè mihi quæ maximè abominor fingo. Quo impensiùs rogo, ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum legam; statimque timebo, quum legero. Vale.

V. C. PLINIUS URSO SUO S.

SCripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes liceret: quod pluribus æquum, quibusdam ini-

iquum, & quidem pertinaciter, visum; maximè Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo SC. disseruit, finitamque causam retractavit. Addidit etiam, petendum a consulibus ut referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut, sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc ejus oratio, ut sera & intempestiva & præpostera, displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Juventius quidem Celsus prætor, tanquam emendatorem Senatûs, & multis & vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit. Nolo referre quæ dici ab ipsis moleste tuli: quo magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant; & nunc quasi stimularent & accenderent, nunc, quasi reconciliarent componerentque, frequentiùs singulis, ambobus interdum, propitium Cæsarem, ut in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quod sunt alter alteri quid pararent indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines jurgaturi id ipsum invicem scirent, tanquam convenissent. Vale.

VI. C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis, rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Julius Naso: petit cum multis, cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio,

Nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri candidatus. Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sanè paterna amicitia; neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater ejus cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantùm, verùm etiam studiosorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Nicetem sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus & gravis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in Senatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, sed non nisi viventes reverentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulò facit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certè, ut primùm sibi judicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi solicitè assistit, assidet recitanti: primis etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cujus nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adjumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo ut venias, & suffragio meo tuum jungas. Permultum interest mea, te ostentare & mecum circuire. Ea est auctoritas tua, ut putem me efficaciùs tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe siqua te retinent. Hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honos; si negatur, mea repulsa est. Vale.

VII. C. PLINIUS CALPHURNIÆ SUÆ S.

SCribis te absentia mea non mediocriter affici; unumque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio meo colloces. Gratum est quòd nos requiris, quòd his fomentis acquiescis: invicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi novas sumo; sed eò magis ad desiderium tui accendor. Nam cujus literæ tantum habent suavitatis, hujus sermonibus quantum dulcedinis inest? Tu tamen frequentissimè scribe, licèt hoc ita me delectet ut torqueat. Vale.

VIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

ATtilium Crescentem & nôsti & amas. Quis enim illum spectatior paulò aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, sed arctissimè diligo. Oppida nostra unius diei itinere dirimuntur; ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus. Mansit hic postea, nec refrixit judicio, sed invaluit. Sciunt qui alterutrum nostrûm familiariùs intuentur. Nam & ille amicitiam meam latissima prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm sit mihi curæ modestia, quies, securitas ejus. Quin etiam cum insolentiam cujusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicâsset mihi, respondi;

> Οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
> Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

Quorsum hæc? Ut scias non posse Attilium, me incolumi, injuriam accipere. Iterum dices, Quorsum hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus. Hujus est

hæres Maximus noster, quem & ipse amo, sed conjunctiùs tu. Rogo ergo, exigo etiam pro jure amicitiæ, cures ut Attilio meo salva sit non sors modò, sed etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quæstibus sustinetur, nullus illi nisi ex frugalitate reditus. Nam studia, quibus plurimum præstat, ad voluptatem tantùm & gloriam exercet. Gravis est ei vel minima jactura; quia reparare quod amiseris gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine me suavitate ejus, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cujus hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nôsti facetias hominis; quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat injuria. Quam vim habeat offensus, crede ei quam in amore habet. Non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verùm ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam judicabo: sed non tanquam pro mea (hoc est graviùs) irascar. Quanquam quid denuntiationibus & quasi minis ago? Quin potiùs, ut cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi quàm illud mihi. Vale.

IX. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Commendas mihi Julium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? Fero tamen & ignosco. Eundem enim commendâssem tibi, si, te Romæ morante, ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quòd omnia necessaria putat. Tu tamen censeo alios roges, ego precum tuarum minister, adjutor, particeps ero. Vale.

X. C. PLINIUS ALBINO SUO S.

Quum venissem in socrûs meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginii fuit, ipse mihi lo-

cus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consueverat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum ejus videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in causa, modici, ac potiùs exigui; sed inertia ejus, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias, neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloriâ pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud & immortale factum versibus inscriberetur;

HIC SITUS EST RUFUS, PULSO QUI VINDICE QUONDAM,
IMPERIUM ASSERUIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere, omniaque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum quod videmus accidisse Virginio? cujus injuriam ut indigniorem, sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

XI. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

O Diem lætum! Adhibitus in consilium a præfecto urbis audivi ex diverso agentes summæ spei, summæ indolis juvenes duos, Fuscum Salinatorem & Numidium Quadratum, egregium par, nec modò temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, judicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud, quòd & ipsi me rectorem, ut magistrum intueban-

tur, & iis qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publicè lætius, quàm clarissimos juvenes nomen & famam ex studiis petere, aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuò capiam, deos oro: ab iisdem, teste te, peto, ut omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me velint. Vale.

XII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

TU verò non debes suspensa manu commendare mihi quos tuendos putas. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vettio Prisco quantum plurimum potuero, præstabo, præsertim in arena mea, hoc est, apud Centumviros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, oblivisci me jubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quantopere me diligas, cum sic exegeris mecum ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi jucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem quòd tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor (nunquam enim cessabo) convitium facias. Quod & ego intelligam a summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII. C. PLINIUS URSO SUO S.

UNquamne vidisti quemquam tam laboriosum & exercitum, quam Varenum meum? cui quod summa contentione impetraverat, defendendum & quasi rursus petendum fuit. Bithyni SC. apud consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam

absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quàm constanter, ut qui ipsum SC. apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius graviter & firmè: senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui priùs negârant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. Singulos enim, integra re, dissentire fas esse: peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo? (septem immo) in priore sententia perseverârunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potiùs gravitatis imitatio, ridebatur. Tu tamen æstima, quantum nos in ipsa pugna prælii & certaminis maneat, cujus quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitavit. Vale.

XIV. C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Solicitas me in Formianum: veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare & littus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, ut nihil nisi totum & merum velit. Vale.

XV. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Mirificæ rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & imprimis eruditus, scribit elegos. Gentilitium hoc illi. Est enim municeps Propertii, atque etiam inter majores suos Propertium numerat. Is quum recitaret, ita cœpit dicere, *Prisce,*

jubes? Ad hoc Jabolenus Priscus (aderat enim ut Paulo amicissimus) *Ego verò non jubeo.* Cogita qui risus hominum, qui joci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam jus civile publicè respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicitè recitaturis providendum est, non solùm ut sint ipsi sani, verùm etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI. C. PLINIUS TACITO SUO S.

PEtis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo veriùs tradere posteris possis: gratias ago. Nam video, morti ejus, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvìs enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamvìs ipse plurima opera & mansura condiderit, multùm tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libentiùs suscipio, deposco etiam quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Nono calend. Septembris, hora diei fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Usus ille sole mox frigidam gustaverat jacens, studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex quo maximè miraculum illud conspici poterat: nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cujus similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffun-

debatur. Credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum id eruditissimo viro visum. Jubet Liburnicam aptari: mihi, si venire unà vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle, & fortè ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ Classiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea subjacebat, nec una nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeò solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis inciderat, quò propiùs accederet, calidior & densior; jam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides: jam vadum subitum, ruinaque montis littora obstantia, cunctatusque paulùm an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat*: Pomponianum pete. Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, &, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc avunculus meus secundissimo invectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem ejus sua securitate leniret, deferri se in balineum jubet; lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æquè magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris

noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictabat: tum se quieti dedit, & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat, ab iis qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita jam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilarant reddit. In commune consultant an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur: quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multæ variaque lumina solvebant. Placuit egredi in littus, & e proximo aspicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum & adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus assurrexit, & statim concidit, ut ego conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus & angustus & frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditur (is ab eo, quem novissimè viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illæsum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quàm de exitu ejus scire voluisti. Finem ego faci-

am: unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim quum maximè vera memorantur, audiveram, verè persequutum: tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

XVII. C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatiunculam, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare quo minus apud te, quia non contingit coràm, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi & paucis videntur, diserti, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta sapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potiùs amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tanquam amicissimus veneris? Disertior ipse es? tantò magis ne invideris. Nam qui invidet, minor est. Denique, sive plus, sive minus, sive idem præstas, lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille est, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri quem præcedis vel exæquas. Equidem omnes qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, & quæ eos a quibus contemnitur, dedignatur. Nisi fortè aliud judicas tu: quanquam quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram. Vale.

XVIII. C.

XVIII. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Rogas ut agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim & ornatissimam coloniam advocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cùm familiaritatem nostram, ut soles prædicare, ad præsidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac jam potiùs nostris, obliga fidem meam; quos labore & studio meo dignos cum splendor ipsorum, tum hoc maximè pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

XIX. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Scis tu accessisse pretium agris, præcipuè suburbanis. Caussa subitæ caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatui expressit, Candidati ne conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam apertè quam immodicè fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster usus vigilanter hoc consensu Senatûs, sententiæ loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum principi facerent, peterentque sicut aliis vitiis, huic quoque providentia sua occurreret: occurrit. Nam sumptus candidatorum, fœdos illos & infames ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea quæ solo continerentur, deforme arbitratus (ut erat) honorem petituros, urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim: quicquid venale audiunt emptitant; ut sint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, si

pœnitet

pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam hercule quam in provinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

AIS te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solùm metus, verùm etiam casus pertulerim. Quanquam animus meminisse horret, incipiam. Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi: mox balineum, cœna, somnus inquietus & brevis. Præcesserat per multos dies tremor terræ minùs formidolosus, qui Campaniæ non solùm castella, verùm etiam oppida vexare solitus: illa verò nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed everti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: surgebam invicem, si quiesceret, excitaturus. Resedimus in area domûs, quæ mare a tectis modico spatio dividebat. Dubito constantiam vocare an prudentiam debeam: agebam enim duodevicesimum annum. Posco librum Titi Livii, & quasi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me & matrem sedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segniùs ego intentus in librum. Jam hora diei prima, & adhuc dubius & quasi languidus dies, jam quassatis circumjacentibus tectis, quanquam in aperto loco, angusto tamen, magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quódque in pavore simile prudentiæ, alienum consilium suo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egressi tecta consistimus: multa ibi miranda, multas formidines

patiebamur. Nam vehicula quæ produci jusseramus, quanquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur. Certè processerat littus, multaque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritûs tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illæ & similes & majores erant. Tum verò ille idem ex Hispania amicus, acriùs & instantiùs, Si frater, inquit, tuus, si tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si periit, superstites voluit; proinde quid cessatis evadere? Respondimus, non commissuros nos, ut de salute ejus incerti, nostræ consuleremus. Non moratus ultrà proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec multò pòst, illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, quoquo modo fugerem: posse enim juvenem; se & annis & corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non fuisset. Ego contrà, salvum me, nisi unà, non futurum: deinde manum ejus amplexus, addere gradum cogo: paret ægrè, incusatque se quòd me moretur. Jam cinis adhuc tamen rarus: respicio; densa caligo tergis imminebat, quæ nos torrentis modo infusa terræ, sequebatur. Deflectamus (inquam) dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur. Vix consederamus, & nox, non quasi illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine extincto: audires ululatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserebantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere, plures nusquam jam deos ullos, æternamque illam & novissimam noctem

mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitiſque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miſeni illud ruiſſe, illud ardere, falsò, ſed credentibus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis, ſed adventantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longiùs ſubſtitit: tenebræ rurſus, cinis rurſus multus & gravis: hunc identidem aſſurgentes excutiebamus: operti alioqui, atque etiam obliſi pondere eſſemus. Poſſem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidiſſe, niſi me cum omnibus, omnia mecum perire, miſero, magno tamen mortalitatis ſolatio credidiſſem. Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum nebulamve deceſſit: mox dies verus; ſol etiam effulſit, luridus tamen; qualis eſſe quum deficit ſolet. Occurſabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere tanquam nive obducta. Regreſſi Miſenum, curatis utcunque corporibus, ſuſpenſam dubiamque mentem ſpe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perſeverabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus & ſua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & exſpectantibus, abeundi conſilium, donec de avunculo nuntius veniret. Hæc, nequaquam hiſtoria digna, non ſcripturus leges, & tibi, ſcilicet qui requiſiſti, imputabis, ſi digna ne epiſtola quidem videbuntur. Vale.

XXI. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

SUM ex iis qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum noſtrorum ingenia deſpicio. Neque enim quaſi laſſa & effœta natura, ut nihil jam laudabile pariat. Atque adeò nuper audii Verginium Romanum paucis legentem comœdiam, ad exemplar veteris comœdiæ ſcriptam, tam bene, ut eſſe quando-

que possit exemplar. Nescio an nôris hominem, quanquam nôsse debes. Est enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argutè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum aliosque ætatis ejusdem æmulatus. Licet has inter Plautinas, Terentianasque numeres. Nunc primùm se in vetere comœdia, sed non tanquam inciperet, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris usus est aptè. Circa me tantùm benignitate nimia modum excessit, nisi quòd tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, immo ediscendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

XXII. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Magna res acta est omnium qui sunt provinciis præfuturi, magna omnium qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus quum Montanum Atticinum comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitiis addidit, ut quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio; egit uterque pro se; egit autem carptim, & κατὰ κεφάλαια, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & querendi de eo quem sic amâsset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifestaque. ille, quum diluere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis; dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ servo, interceperat commentarios, interciderat que;

ac per summum nefas utebatur adversùs amicum crimine suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino pronuntiavit. Damnatus & in insulam relegatus: Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusavit vehementer; nec minùs acer quàm bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam præmonerem, plurimùm tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis fortè te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam jucundum est vindicari, quam decipi miserum. Vale.

XXIII. C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

IMpensè petis ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famosam: faciam, sed non gratis. Qui fieri potest (inquis) ut non gratis tu? Potest. Exigam enim mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto, atque etiam paciscor, ut simul agat Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi, & jam in pluribus claris adolescentibus factitatum. Nam mirè concupisco bonos juvenes ostendere foro, assignare famæ. Quod, si cui, præstare Rusoni meo debeo, vel propter natales ipsius, vel propter eximiam meì caritatem: quem magni æstimo, in iisdem judiciis, ex iisdem etiam partibus, conspici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. Nam quum dixerit, gratias ages. Spondeo solicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ suffecturum. Est indolis optimæ, brevi producturus alios, si interim provectus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIV. C. PLINIUS MACRO SUO S.

QUam multum interest, quid a quo fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tolluntur altissime, aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium nostrum, quum senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet. Ex hoc, (inquit,) aliquando municeps nostra cum marito se præcipitavit. Causam requisivi. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis, ulceribus putrescebat: uxor ut inspiceret exegit: neque enim quenquam fidelius judicaturum, possetne sanari. Vidit, desperavit: hortata est ut moreretur, comesque ipsa mortis, dux immo & exemplum, & necessitas fuit. Nam se cum marito ligavit, abjecitque in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime auditum est: non quia minus illo clarissimo Arriæ facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

XXV. C. PLINIUS HISPANO SUO S.

SCribis, Robustum, splendidum equitem Romanum, cum Atilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter fecisse, deinde nusquam comparuisse: petis ut Scaurus veniat, nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor ne frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquando Metilio Crispo municipi meo. Huic ego ordinem impetraveram, atque etiam proficiscenti quadringenta millia nummûm ad instruendum se ornandumque donaveram; nec postea aut epistolas ejus, aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne sit a suis, an cum suis, dubium: certe non ipse, non quisquam ex suis

vir ejus apparuit. Utinam ne in Robusto idem experiamur! Tamen accersamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus, qui pietate summa, mira etiam sagacitate, patrem quærit. Dii faveant ut sic inveniat ipsum, quemadmodum jam cum quo fuisset, invenit! Vale.

XXVI. C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gaudeo, & gratulor, quòd Fusco Salinatori filiam tuam destinâsti. Domus patricia; pater honestissimus; mater pari laude. Ipse est studiosus, litteratus, etiam disertus; puer simplicitate, comitate juvenis, senex gravitate; neque enim amore decipior. Amo quidem effusè (ita officiis, ita reverentia meruit) judico tamen, & quidem tantò acriùs, quantò magis amo: tibique, ut qui exploraverim, spondeo, habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Superest ut avum te quàm maturissimè simillimo sui faciat. Quàm felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere, & quasi pari jure tenere continget! Vale.

XXVII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Rogas ut cogitem quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus ejus larga materia; tamen quod sentiam indicabo, si priùs hæsitationem meam ostendero. Dubitò num idem tibi suadere, quod mihi, debeam. Designatus ego consul, omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tanquam liber & constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cujus videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi

ex necessitate decernerem. Recordabar etiam, plurimos honores pessimo cuique delatos; a quibus hic Optimus separari non alio modo magis poterat quàm diversitate censendi: quod ipsum dissimulatione & silentio non præterii, ne fortè non judicium illud meum, sed oblivio videretur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid, vel non faciendi, vera ratio, cum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione nititur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem nova, magna, vera censendi: quibus ex causis (ut suprà scripsi) dubito, an idem nunc tibi quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in partes consilii tui ponere quod ipse fecissem. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

SCio quæ tibi causa fuerit impedimento, quo minùs præcurrere adventum meum in Campaniam posses: sed, quanquàm absens, totus huc migrâsti: tantum mihi copiarum tam urbanarum quam rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbè quidem, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant; & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non fecissem: in posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices, oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX. C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

AVidius Quietus, qui me unicè dilexit, &, quo non minùs gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseæ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe refere-

bat, præcipere solitum, suscipiendas esse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum? Non eget interpretatione. Cur destitutas? Quòd in illis maximè & constantia agentis & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? Quia plurimùm refert, bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera causarum, ambitiosè fortasse, addam tamen claras & illustres. Æquum enim est agere nonnunquam gloriæ & famæ: id est, suam causam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit, usum & esse & haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent agendo consequutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis, accepi, verissimum experior; *Commodè agendo factum est, ut sæpe agerem: sæpe agendo, ut minùs commodè.* Quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis quàm facultas, nec fiducia, sed temeritas, paratur. Nec verò Isocrati, quo minùs haberetur summus orator, offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis, cùm voles, dicere; dicas, quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi. Nonnunquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam, a Senatu jussus, quæ tertio in numero fuerunt ex illa Thraseæ divisione, hoc est, ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam. Quæsitum est, an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus iisdem querentibus de Cæcilio Classico. Quæsitum est, an provinciales, ut socios ministrosque proconsulis, plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusavi Marium Priscum; qui, lege Repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cujus severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Julium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum;

judicibus acceptis in Senatu remansit. Dixi proximè pro Vareno, postulante ut sibi invicem vocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum jubeas, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

XXX. C. PLINIUS FABATO SUO S.

Debemus, mehercule, natales tuos perinde ac nostros celebrare, cùm lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cujus diligentia & cura hic hilares, istic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; et tamen quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut levissimè læsa sunt. Attendimus ergo, ut quàm saluberrimè reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed hujus generis, cujus & tu quæris, & res exigit, propè neminem. Sunt enim omnes togati & urbani: rusticorum autem prædiorum administratio poscit durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille gravis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissimè cogites: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi præstare possit, ignoro; velle plurimum, credo. Vale.

XXXI. C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

Evocatus in consilium a Cæsare nostro ad Centum Cellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim jucundius, quàm principis justitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi hæc maximè recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes judicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo, princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde invidia, & ab dissimillimis [illegible]

milis delator immissus: itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die audita est Gallita, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat crimini, quòd nisi duorum esse non poterat reliqua pars ultionis; sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat. Quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse. Admonitus ut perageret accusationem, peregit invitus, sed illam damnari, etiam invito accusatore, necesse erat: damnata & Juliæ legis pœnis relicta est. Cæsar & nomen centurionis & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est, multis sermonibus, & vario rumore jactata. Julii Tironis codicilli, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus & procurator. Hæredes, quum Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta, petierant ut susciperet cognitionem; susceperat. Reversus diem dixerat: &, quum ex hæredibus quidam, quasi reverentia Eurythmi, remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, *Nec ille Polycletus est, nec ego Nero.* Indulserat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, consederat auditurus. A parte hæredum intraverunt duo: omnino postulârunt ut omnes hæredes agere cogerentur, quum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Loquutus est Cæsar summa gravitate, summa moderatione: quumque advòcatus Senecionis & Eurythmi dixisset, Suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur; *Non curò* (inquit) *an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor.* Dein,

conversus ad nos, Ἐπίσταδε, quid facere debeamus? isti enim queri volunt quòd sibi licuerit non accusare. Tum ex consilii sententia jussit denuntiari hæredibus omnibus aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calumnia pronuntiaturum. Vides quàm honesti, quàm severi dies, quos jucundissimæ remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ: erat modica, si principem cogites: interdum ἀκροάματα audiebamus; interdum jucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas fuit) xenia sunt missa: sed mihi, ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictûs, ita locus ipse perjucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet littori, cujus in sinu quàm maximus portus, velut amphitheatrum. Hujus sinistrum brachium firmissimo opere munitum est; dextrum elaboratur. In ore portûs insula assurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus præstet. Assurgit autem arte visenda. Ingentia saxa latissima navis provehit: contrà, hæc alia super alia dejecta ipso pondere manent, ac sensim, quodam velut aggere, construuntur. Eminet jam & apparet saxeum dorsum: impactosque fluctus in immensum elidit & tollit. Vastus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilæ adjiciuntur; quæ procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen auctoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium littus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

XXXII. C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

QUamvis & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris, ut decebat filiam tuam, Tu-

filii neptem, quum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri; cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit; debet, secundùm conditiones mariti, veste, comitatu augeri: quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen & instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio: itaque partem oneris tui mihi vindico, &, tanquam parens alter puellæ nostræ, confero quinquaginta millia nummûm: plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Tollite cuncta, inquit, *coeptosque auferte labores*. Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri jube, & accipe orationem meam, ut illi arma divina. (Num superbiùs potui?) revera, ut inter meas pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola & dignitate personæ & exempli raritate, & judicii magnitudine insignis. Nam femina splendidè nata, nupta prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quàm ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici judicio bona paterna repetebat. Sedebant judices centum & octoginta: tot enim quatuor consiliis conscribuntur, ingens utrinque advocatio, & numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona latissimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, stipatum tribunal, atque etiam ex superiore basilicæ parte, qua feminæ, qua viri, & audiendi, quod erat difficile, &, quod facile, visendi studio imminebant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Secutus est varius eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira; eadem

in causa, iisdem judicibus, iisdem advocatis, eodem tempore tanta diversitas accidit casu quidem, sed non ut casus videretur. Victa est noverca, ipsa hæres ex parte sexta; victus Suburranus, qui exhæredatus a patre singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui, primùm ut ex epistola scires quæ ex oratione non poteras: deinde (nam detegam artes,) ut orationem libentiùs legeres, si non legere tibi, sed interesse judicio videreris: quam, sit licèt magna, non despero gratiam brevissimæ impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta divisione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate, renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata; multa pugnantia, multa subtilia. Intervenit enim acribus illis & erectis frequens necessitas computandi, ac penè calculos tabulamque poscendi, ut repente in privati judicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi; dedimus iræ, dedimus dolori; & in amplissima causa, quasi magno mari, pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. An verè, tu facillimè judicabis, qui tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

XXXIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Rectè fecisti, quòd gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti; a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi & probatissimam habuisti; cujus memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maximè funeri, debeatur. Præterea tanto consensu rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregium, quòd tam

facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per hæc etiam magnus animus ostenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad præfinitum diem occurrissent: sed licet cessaverint illæ, tempestate detentæ, tu tamen meruisti ut acceptum tibi fieret, quod quo minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

LIBER VII.

EPIST. I.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

ERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperantissimum noverim, vereor tamen ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare admittit humana natura. Quod suadeo, ipse certè sic agere sanus cum meis soleo. Spero quidem, si fortè in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel pœnitentia dignum: si tamen superaverit morbus, denuntio ne quid mihi detur, nisi permittentibus medicis: sciantque, si dederint, ita vindicaturum ut solent alii quæ negantur. Quinetiam quum perustus ardentissima febri, tandem remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, utque me tangeret dixi, admotumque jam labris poculum reddidi. Postea quum vicesimo valetudinis die balineo præpararer, mussantesque medicos repente vidissem, causam requisivi. Responderunt, posse me tutò lavari, non tamen om-

nino fine aliqua fuſpicione. Quid (inquam) neceſſe eſt? Atque ita ſpe balinei, cui jam videbar inferri, placidè leniterque dimiſſa, ad abſtinentiam rurſus, non ſecus ac modò ad balineum, animum vultumque compoſui. Quæ tibi ſcripſi, primùm ut te non ſine exemplo monerem; deinde ut in poſterum ipſe ad eandem temperantiam aſtringerer, quum ſi me hac epiſtola quaſi pignore obligaviſſem. Vale.

II. C. PLINIUS JUSTO SUO S.

QUemadmodum congruit, ut ſimul & affirmes te aſſiduis occupationibus impediri, & ſcripta noſtra deſideres, quæ vix ab otioſis impetrare aliquid perituri temporis poſſunt? Patiar ergo æſtatem inquietam nobis exercitamque tranſcurrere; & hyeme demum, quum credibile erit noctibus ſaltem vacare te poſſe, quæram quid potiſſimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde eſt, ſi epiſtolæ non ſunt moleſtæ. Sunt autem, & ideo breviores erunt. Vale.

III. C. PLINIUS PRÆSENTI SUO S.

TAntâne perſeverantiâ tu modò in Lucania, modò in Campania? Ipſe enim (inquis) Lucanus, uxor Campana. Juſta cauſa longioris abſentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiæ tam ſuperiores quam minores. Quouſque regnabis? quouſque vigilabis quum voles? dormies quamdiu voles? quouſque calcei? nuſquam toga feriata: liber totos dies? Tempus eſt, te reviſere moleſtias noſtras, vel ob hoc ſolum, ne voluptates iſtæ ſatietate langueſcant. Saluta pauliſper, quo ſit tibi jucundius ſalutari: Terere in hac turba, ut te ſolitudo delectet. Sed quid imprudens quem revocare conor, retardo? Forțaſſe

enim his ipsis admonueris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Ut enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis & oblitus stomachus his excitaretur; ita nunc hortor, ut jucundissimum genus vitæ nonnullis interdum quasi acrioribus condias. Vale.

IV. PLINIUS PONTIO SUO S.

AIS legisse te hendecasyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut ipse fateor, non ineptus. Nunquam a poëtice (altiùs enim repetam) alienus fui: quin etiam quatuordecim natus annos Græcam tragœdiam scripsi. Qualem? inquis. Nescio, tragœdia vocabatur. Mox quum e militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando & heroico, hendecasyllabis nunc primùm, quorum hic natalis, hæc causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinii Galli de comparatione patris & Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum: dein, quum meridie (erat enim æstas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus, cœpi reputare, maximos oratores hoc studii genus, & in oblectationibus habuisse & in laude posuisse. Intendi animum, contraque opinionem meam, post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipsum quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi;

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Ausus de Cicerone dare palmamque, decusque,
Lascivum inveni lusum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio quo seria condidit, & quo
Humanis salibus, multo varioque lepore

Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur quòd fraude mala frustratus amantem
Paucula cœnato sibi debita suavia Tyro
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post hæc, inquam, nostros celamus amores?
Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tyronisque dolos, Tyronis nôsse fugaces
Blanditias, & furta novas addentia flammas?

Transii ad elegos; hoc quoque non minùs celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: deinde in urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. Dein plura metra, si quid otii, maximè in itinere, tentavi. Postremo placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam: & a Græcis quoque, quos Latinè hujus libelli amor docuit, nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam furiosè? quanquam poëtis furere concessum est: & tamen non de meo, sed de aliorum judicio loquor, qui sive judicant, sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut judicent. Vale.

V. C. PLINIUS CALPHURNIÆ SUÆ S.

Incredibile est quanto desiderio tui tenear. In causa amor primùm; deinde, quòd non consuevimus abesse. Inde est quòd magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde quòd interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diætam tuam ipsi me, ut verissimè dicitur, pedes ducunt: quòd denique æger & mœstus, & similis excluso, a vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro & amicorum litibus conteror. Æstima tu quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

VI. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

RAra & notabilis res contigit Vareno, sit licèt adhuc dubia. Bithyni accusationem ejus, ut temerè inchoatam, omisisse narrantur; de eo adest provinciæ legatus: attulit decretum concilii ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille Magius: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissimè exercet. Per hunc a Consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Adsistebam Vareno jam tantùm ut amicus, & tacere decreveram. (Nihil enim tam contrarium, quàm si advocatus a Senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset ne reus videretur.) Quum tamen, finita postulatione Nigrini, consules ad me oculos retulissent: Scietis, inquam, constare nobis silentii nostri rationem, quum veros legatos provinciæ audieritis contra Nigrinum, ad quem missi sunt: ego ad me quoque habeo decretum provinciæ. Rursus ille; Potest tibi liquere. Ad hoc ego: Si tibi ex diverso liquet, potest & mihi quod est melius in causa liquere. Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis exposuit, postulavitque ne cognitioni Cæsaris præjudicium fieret. Respondit Magius; iterumque Polyænus ipse raro & breviter interloquutus. Multum me intra silentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere, quàm dicere: atque adeò repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio quàm oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studiis disputare?) libertos ejus, eosdem cohæredes suos, falsi, & veneficii reos detulerat ad principem, judicemque impetraverat Julium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu. (Erat enim causa notissima, præterea

utrinque ingenia clarissima.) Finem cognitioni quæstio imposuit; quæ secundùm reos dedit. Postea mater adiit Principem: affirmavit se novas probationes invenisse. Præceptum est Serviano, ut vacaret finitam causam retractanti, si quid novi afferret. Aderat matri Julius Africanus, nepos Julii oratoris: quo audito Passienus Crispus dixit, Bene, me hercule, bene: sed quò tam bene? Julius Nepos, juvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, assignatumque tempus implêsset; Rogo, inquit, Serviane, permittas mihi unum verbum adjicere. Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur, Respondissem, inquam, si unum illud verbum Africanus adjecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse. Non facilè me repeto tantum consequutum assensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quòd pro Vareno hactenus tacui. Consules, ut Polyænus postulabat, omnia integra Principi servaverunt; cujus cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem & otium dabit, aut intermissum laborem renovata solicitudine injunget. Vale.

VII. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

ET proximè Prisco nostro, & rursus, quia ita jussisti, gratias egi, libentissimè quidem. Est enim mihi perjucundum, quòd viri optimi mihique amicissimi adeò cohæsistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuæ caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc molestè fero, quòd deservire studiis non potes: si tamen alteram litem per judicem, alteram, ut ais, ipse finieris,

incipies primùm istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

EXprimere non possum, quàm jucundum sit mihi quòd Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. Perge ut cœpisti, virumque optimum quàm familiarissimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia ejus percepturus, nec ad breve tempus. Nam quum omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipuè, quòd habet maximam in amore constantiam. Vale.

IX. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

QUæris quemadmodum in secessu, quo jamdiu frueris, putem te studere oportere. Utilè inprimis, & multi præcipiunt, vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc & judicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectisque conferre, ac sedulò pensitare, quid tu, quid ille commodiùs. Magna gratulatio, si tu nonnulla; tum magnus pudor, si cuncta ille meliùs. Licebit interdum & notissima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia secreta, contentio: quanquam multos videmus ejusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris & quæ dixeris, post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire; alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud & tædio plenum, sed diffi-

cultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, & resumere impetum fractum omissumque; postremò, nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc & quasi bellatorium stylum suaserim. Ut enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentiùs scribas, volo carmina. Nam sæpe in orationes quoque non historica modò, sed prope poëtica descriptionum necessitas incidit; & pressus sermo purusque ex epistolis petitur. Fas est & carmine remitti, non dico continuo & longo (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto & brevi, quod aptè quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam quàm seria consequuntur: atque adeò (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Ut laus est ceræ, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, jussaque fiat opus;
Et nunc informet Martem, castamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.
Utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant;
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique quæ ad vitam pertinent, atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quæ aliis carminibus utilitas, quòd metri necessitate de-

vinctâ solutâ oratione laxamur, & quòd facilius esse comparatio ostendit, libentiùs scribimus. Habes plura etiam fortasse quàm requirebas: unum tamen omisi. Non enim dixi quæ legenda arbitrarer: quanquam dixi, quum dicerem, quæ scribenda. Tu memineris, sui cujusque generis auctores diligenter eligere. (Aiunt enim, multum legendum esse, non multa.) Qui sint hi, adeò notum provocatumque est, ut demonstratione non egeant; & alioqui tam immodicè epistolam extendi, ut dum tibi quemadmodum studere debeas suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod cœperas, scribis. Vale.

X. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quia ipse, quum prima cognovi, jungere extrema quasi avulsa cupio, te quoque existimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoscere. Acta caussa hinc a Polyæno, inde a Magio. Finitis actionibus, Cæsar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare provinciæ voluntatem. Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium est, an meritò accusetur, qui an omnino accusetur, incertum est? Superest, ne rursus provinciæ quod damnâsse dicitur, placeat, agatque pœnitentiam pœnitentiæ suæ. Vale.

XI. C. PLINIUS FABATO SUO S.

Miraris quòd Hermes libertus meus hæreditarios agros, quos ego jusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliæ addixerit. Adjicis posse eos nongentis millibus venire, ac tantò magis quæris, an quod gesserit ratum servem. Ego verò servo: quibus

ex causis accipe: cupio enim & tibi probatum & cohæredibus meis excusatum esse, quòd me ab illis, majore officio jubente, secerno. Corelliam cum summa reverentia diligo; primùm ut sororem Corellii Rufi, cujus mihi memoria sacrosancta est; deinde ut matri meæ familiarissimam. Sunt mihi & cum marito ejus, Minutio Fusco, optimo viro, vetera jura: fuerunt & cum filio maxima: adeò quidem ut prætore me ludis meis præsederit. Hæc, quum proximè istic fui, indicavit mihi, cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere: ego illi ex prædiis meis quod vellet, & quanti vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidem possum. Igitur quum obvenisset mihi hæreditas in qua prædia ista, scripsi, ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides quàm ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus gessit? Superest ut cohæredes æquo animo ferant, separatim me vendidisse quod mihi licuit omnino vendere. Nec verò coguntur imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Corellia jura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII. C. PLINIUS MINUTIO SUO S.

Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster (quid enim non commune nobis?) si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardiùs, ne tempus emendandi eum, id est, disperdendi, haberes. Habebis tamen, an emendandi nescio, utique disperdendi (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione ut meis utar, & beneficio fastidii tui ipse laudabor, ut in eo quod annotatum invenies, & suprascripto aliter explicitum.

Nam

Nam quum suspicarer futurum ut tibi tumidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potiùs humilius & pejus, vestro tamen judicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud seriò. Vide ut mihi viaticum reddas quod impendi data opera cursore dimisso. Næ tu, quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque ullius pretii esse cujus pretium reposceris. Vale.

XIII. C. PLINIUS FEROCI SUO S.

EAdem epistola & studere te & non studere significat. Ænigmata loquor. Ita planè, donec distinctiùs quod sentio enuntiem. Negat enim te studere; sed est tam polita, quæ nisi a studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

XIV. C. PLINIUS CORELLIÆ SUÆ S.

TU quidem honestissimè, quòd tam impensè & rogas & exigis, ut accipi jubeam a te pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis, quanti a publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego & rogo & exigo, ut non solùm quid te, verùm etiam quid me deceat, aspicias, patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

XV. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Requiris quid agam? Quo nôsti: distringor officio, amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat. Te alia omnia quàm quæ velis agere, molestè ferrem, nisi ea, quæ agis essent honestissima. Nam & reipub. suæ negotia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium jucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem ejus, noveram comitatem: eundem esse, quod minùs nôram, gratissimum experior, quòd tam jucundè officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

XVI. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Calestrium Tyronem familiarissimè diligo, & privatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum. Simul militavimus; simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum jure præcessit; ego illum in prætura sum consecutus, quum mihi Cæsar annum remisisset. Ego in villas ejus sæpe secessi; ille in domo mea sæpe convaluit. Hic nunc proconsul provinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido, facilè me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te. Si voles vindicta liberare quos proximè inter amicos manumisisti, nihil est quod verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire, non erit longum mea caussa. Proinde nimiam verecundiam pone, teque quid velis consule. Illi tam jucundum est quod ego, quam mihi quod tu jubes. Vale.

XVII. C. PLINIUS CELERI SUO S.

SUA cuique ratio recitandi: mihi, quod sæpe jam dixi, ut si quid me fugit, ut certè fugit, admonear. Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: nisi verò has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem, sed chorum & lyram poscunt? At horum recitatio usu jam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cœpit? quanquam orationes quoque & nostri quidam, & Græci lectitaverunt. Supervacuum tamen est recitare quæ dixeris: etiam, si eadem omnia, si iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes; si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus assumas, cur minùs probabilis sit causa recitandi quæ dixeris, quàm edendi? Sed difficile est ut oratio dum recitatur, satisfaciat. Jam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec verò ego dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primùm quæ scripsi mecum ipse pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito; novissimè pluribus recito, ac, si quid mihi credis, tunc acerrimè emendo. Nam tantò diligentiùs, quantò sollicitiùs, intendo. Optimè autem reverentia, pudor, metus judicant. Idque adeò sic habe. Nonne, si loquuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tamen, minùs commoveris quàm si cum multis vel indoctis? Nonne, quum surgis ad agendum, tum maximè tibi ipse diffidis, tum commutata, non dico

plurima, sed omnia cupis? Utique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne, si prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis? Opinor; quia in numero ipso est quoddam magnum collatumque consilium; quibusque singulis judicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic scriptor tragœdiarum) si quid fortè familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, *Ad populum provoco:* atque ita ex populi vel silentio vel assensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique & tanquam singulos observem, & tanquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stylo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum, quòd nos recitaturos cogitamus, emendat: quòd auditorium ingredimur, emendat: quòd pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam utilissimam experior: adeòque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem monstres aliquid quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito, quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere & semper & omnibus cupias. Vale.

XVIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

DEliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reip. summam? Verendum est ne dilabatur. Des agros: Ut publici negligentur. Equidem nihil commodius invenio quàm quod ipse

feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mancipavi: eundem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus. Per hoc enim & reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto quàm donâsse videor, erogavisse, cùm pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre; multoque diligentiùs muneri suo consulere, quàm facultatibus. Vale.

XIX. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Angit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum assidet Juniæ, virgini Vestali, sponte primùm (est enim affinis,) deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, quum vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur. Quo munere Fannia dum sedulò fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio: animus tantùm & spiritus vigent, Helvidio marito, Thrasea patre dignissima: reliqua labuntur, meque non metu tantùm, verùm etiam dolore conficiunt. Doleo enim maximè, feminam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illius? quæ sanctitas? quanta gravitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertiò ipsa propter maritum relegata. Nam quum Senecio reus esset, quòd de vita Helvidii libros composuisset, rogatumque se a Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter Mettio Caro an rogâsset, respondit; Rogavi: an commentarios scripturo dedisset; Dedi: an sciente matre; Nesciente. Postremò nullam vo-

cem cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate & metu temporum abolitos, SC. publicatis bonis, habuit, servavit, tulitque in exilium exilii causam. Eadem quàm jucunda, quàm comis, quàm deinde (quod paucis datum est) non minùs amabilis quàm veneranda? Erit sanè, quam postea uxoribus nostris ostentare possimus: erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus; quam sic cernentes audientesque miramur, ut illas quæ leguntur. Ac mihi domus ipsa nutare, convulsaque sedibus suis ruitura suprà videtur, licèt adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus, quantisque factis assequentur, ut hæc non novissima occiderit? Me quidem illud etiam affligit & torquet, quòd matrem ejus, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ feminæ matrem, rursus videor amittere, quam hæc ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum, meque & novo pariter & rescisso vulnere afficiet. Utramque colui, utramque dilexi: utram magis, nescio; nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis; Habuerunt in adversis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reversarum: non feci tamen paria, atque eò magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram curis quum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

XX. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Librum tuum legi, & quàm diligentissimè potui, annotavi quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assuevi, & tu libenter audire. Neque enim ulli patientiùs reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc a te librum meum cum annotationibus tuis exspecto. O jucundas, ô pulchras vices! Quàm me delectat, quòd, si qua posteris cura nostri, usquequa-

que mirabilior, qua concordia, simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, quum jam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo & esse & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, una nominamur; quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt qui utri utrique nostrum præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco jungimur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus: & ego proximus quia tu primus. Quin etiam in testamentis debes annotasse, nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata, & quidem pariter, accipimus. Quæ omnia huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum judicia constringant. Vale.

XXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

PAreo, collega carissime, & infirmitati oculorum, ut jubes, consulo. Nam & huc, tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo, perveni, & non stylo modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo, solisque auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura, facio. Cryptoporticus quoque, adopertis inferioribus fenestris, tantum umbræ quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet; parcissime tamen. Ita assuevi, & nunc custos adest. Gallinam, ut a te mis-

ſam, libenter accepi; quam ſatis acribus oculis, quanquam adhuc lippus, pinguiſſimam vidi. Vale.

XXII. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

MInùs miraberis me tam inſtanter petiſſe, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum ſcieris quis ille qualiſque. Poſſum autem jam tibi & nomen indicare, & deſcribere ipſum, poſtquam polliceris. Eſt Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, ſeu dignitate, ſeu moribus. Natus ſplendidè, abundat facultatibus; amat ſtudia, ut ſolent pauperes. Idem rectiſſimus judex, fortiſſimus advocatus, fideliſſimus amicus. Accepiſſe te beneficium credes, quum propiùs inſpexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modeſtiſſimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

GAudeo quidem, eſſe te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tyroni poſſis: ſed, ut perſeveres eſſe tàm fortis, rogo, ne tibi contra rationem ætatis tàntum laboris injungas. Quinimmo denuntio, ut illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exſpectes. Etenim quum a me ut frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obſervo, exigere officium quod parenti ſuo remiſiſſet. Vale.

XXIV. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

NUmidia Quadratilla paulo minùs octogeſimo ætatis anno deceſſit, uſque ad noviſſimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem mo-

dum compacto corpore & robusto. Decessit honestissimo testamento. Reliquit hæredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi: nepotem familiarissimè diligo; adolescentem singularem, nec iis tantùm, quos sanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac primùm, conspicuus forma omnes sermones malignorum & puer & juvenis evasit: intra quartum & vicesimum annum maritus, &, si deus annuisset, pater. Vixit in contubernio aviæ delicatæ severissimè, & tamen obsequentissimè. Habebat illa pantomimos, fovebatque effusiùs quàm principi feminæ conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exigebat. Audii ipsam, quum mihi commendaret nepotis sui studia, solere se, ut feminam in illo otio sexûs, laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos; sed quum factura esset alterutrum, semper se nepoti suo præcepisse, abiret, studeretque: quod mihi non amore ejus magis facere quàm reverentia videbatur. Miraberis, & ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus ludis, productis in commissione pantomimis, quum simul theatro ego & Quadratus egrederemur, ait mihi; Scis me hodie primùm vidisse saltantem aviæ meæ libertum? Hoc nepos. At, hercule, alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium, in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium, accipient ab hærede qui non spectabat. Hæc scripsi, quia soles, si quid incidat novi, non invitus audire: deinde, quia jucundum est mihi, quod ceperim gaudium scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi juvenis: lætor etiam quòd domus aliquando C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus ut decebit, rursusque ei

pristinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus juris ille consultus. Vale.

XXV. C. PLINIUS RUFO SUO S.

O Quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies, operit & subtrahit famæ! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt; quum illi qui tacent, hoc amplius præstent, quod maximum opus silentio reverentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Junior, equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis provinciæ integerrimè functus, recepit se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego invitatus hospitio, ut bonum patremfamiliæ, ut diligentem agricolam intuebar, de his locuturus, in quibus illum versari putabam: & cœperam, quum ille me doctissimo sermone revocavit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum utràque linguâ valet, ut eâ magis videatur excellere, quam cum maximè loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis vivere hominem, non in villa, putes. Quid multa? Auxit solicitudinem meam, effecitque ut illis quos doctissimos novi, non minus hos seductos & quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim ut in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentiùs scrutatus invenies. Vale.

XXVI. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

NUper me cujusdam amici languor admonuit, optimos esse nos dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut libido solicitat? Non amoribus servit, non appetit honores, opes negligit, &

quantulumcumque, ut relictus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: invidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balnea imaginatur & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum; mollemque in posterum & pinguem, si contingat evadere, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique præcipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII. C. PLINIUS SURÆ SUO S.

Et mihi discendi & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse aliquid phantasmata, & habere propriam figuram numenque aliquod putes, an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam, in primis eo ducor quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque; perterrito Africam se, futurorum prænuntiam, dixit: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit. Jam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum est? quod exponam ut accepi. Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie & squalore confe-

ctus, promissa barba, horrenti capillo; cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus, tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus &, crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inhærebat; longiorisque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immo tantò magis, conducit: ubi cœpit advesperascere, jubet sterni sibi in prima domûs parte, poscit pugillares, stylum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique, silentium noctis; deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, auribusque prætendere: tum crebescere fragor, adventare etiam, ac jam ut in limine, jam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat innuebatque digito, similis vocanti: hic contrà ut paululum exspectaret, manu significat, rursusque ceris & stylo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem quod priùs innuentem: nec moratus tollit lumen & sequitur: Ibat illa lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream domûs, repente dilapsa deserit comitem; desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis & implicita, quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis: collecta publicè sepeliuntur: domus postea ritè conditis manibus caruit. Et hæc

quidam affirmantibus credo: illud affirmare aliis possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Ubi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli jacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; & qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi fortè, quòd non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutiùs vixisset. Nam in scrinio ejus datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi quod imminebat periculi signum fuisse. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortiùs, ne me suspensum incertumque dimittas, cùm mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS SEPTITIO SUO S.

AIS quosdam apud te reprehendisse, tanquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos meliùs nôrint? Sed ut nôrint, quid invident mihi felicissimum errorem? Ut enim non sint tales, quales a me prædicantur, ego tamen beatus quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant (nec sunt pa-

nis multi) qui carpere amicos suos judicium vocant: mihi nunquam persuadebunt ut meos amari a me nimium putem. Vale.

XXIX. C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi) monumentum Pallantis, ita inscriptum; HUIC SENATUS OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES: CUJUS HONORE CONTENTUS FUIT. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius a fortuna quam a judicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abjicerentur: quæ denique ille furcifer & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum, posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquid adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX. C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Torqueor quod discipulum, ut scribis, optimæ spei amisisti, cujus & valetudine & morte impedita studia tua quid nesciam? cum sis omnium officiorum observantissimus, cumque omnes quos probas, effusissime diligas? Me huc quoque urbana negotia persequuntur, non delectant. Sunt enim qui me aut judicem aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum, qui auribus meis post longum tempus suo jure abutuntur. Instat & necessitas a-

quorum locandorum perquam molesta. Adeo rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex causis precariò studeo; studeo tamen. Nam & scribo aliquid & lego: sed quum lego, ex comparatione sentio quàm malè scribam; licèt tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii, Orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου confers: quam sanè, quum componerem illos, habui in manibus, non ut æmularer (improbum enim ac penè furiosum) sed tamen imitarer & sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi & minimi, aut causæ dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Claudius Pollio amari a te cupit: dignus hoc ipso, quòd cupit; deinde, quòd ipse te diligit. Neque enim ferè quisquam exigit istud nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè ultra modum (si quis tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum simul militaremus, non solùm ut commilito inspexi: (nam præerat alæ militari) Ego jussus a legato consulari rationem alarum & cohortium excutere, ut magnam quorumdam fœdamque avaritiam, & negligentiam parem, ita hujus summam integritatem, solicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiæ amore deflexit; nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit; eademque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paullisper cum magna sua laude intermisit & posuit, a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervæ emendis dividendisque agris adjutor assumptus. Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? Idem quam

reverenter, quàm fideliter amicos colat, multorum supremis judiciis, in his Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cujus memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, ut librum de vita ejus (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum istud, & raritate ipsa probandum, cùm plerique hactenus defunctorum meminerint, ut querantur. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, immo & invita, ac sic ama tanquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio qui prior cœpit. Vale.

XXXII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

DElector jucundum tibi fuisse Tyronis mei adventum: quòd verò scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unicè lætor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen civium numero. Id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen juvat, quòd adjicis, me teque & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS TACITO SUO S.

AUguror (nec me fallit augurium) Historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenuè fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro itaque, quanquam diligentiam tuam non fugere possit, cùm sit in publicis actis, demonstro

tamen, quò magis credas, jucundum mihi futurum, si factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa censuerat ut bona ejus publicè custodirentur. Senecio, quum exploràsset consules postulationibus vacaturos, convenit me: &, Qua concordia, inquit, injunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi; Quum simus advocati a Senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras, Senatûs cognitione finita. Et ille; Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in ea fui. Tum ego; Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut si qua ex hoc invidia erit, non tua tantùm sit. Venimus ad coss. dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum conticueramus. & Massa questus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implêsse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quòd non & me reum postulavit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his quæ rectè in publico fierent) missis ad me gravissimis literis, non mihi solùm, verùm etiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcunque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quanquam non exigo ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honestè factis veritas sufficit. Vale.

LIBER VIII.

EPIST. I.

C. PLINIUS SEPTITIO SUO S.

ITER commodè explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus æstibus contraxerunt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quàm triste hoc ipsi, quàm acerbum mihi! si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit. Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed dii lætiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

II. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

ALII in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium; & quod tunc, & quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium imprimis videtur, ut foris, ita domi, sic in insignis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis,

agitare justitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupaverant, separatim consului. Nam & me magis juverant, & majus ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim; apertiùs calculos ostendam. Si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octavam & quinque millium decimam, tulerunt. Præterea, quum reputarem, quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non æquâsset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis qui solverant, ejus, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissimè & in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, & in futurum omnes cùm ad emendum tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota & novitas remissionis, & forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una (ut dicitur) pertica, sed distinctè gradatimque tractavi, quantò quis melior & probior, tantò mihi obligatior abiit, expertus non esse apud me, Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

III. C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Librum, quem novissimè tibi misi, ex omnibus meis vel maximè placere significas. Est eadem opinio cujusdam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile utrumque falli, & quia tamen blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri: & adeò jam nunc contra istum librum faveo orationi, quæ

nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam; quam vereor ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen, tanquam placituram (& fortasse placebit) exspecta. Vale.

IV. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

OPtimè facis, quòd bellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam læta, quæ denique tam poëtica, & (quanquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita, regem nihil desperantem: Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. Una, sed maxima, difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum, immensum, etiam tuo ingenio, quanquam altissimè assurgat, & amplissimis operibus increscat. Nonnullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, inprimis regis ipsius, Græcis versibus non resultent. Sed nihil est quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero & mollia vocabula & Græca ad lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia, præsertim non delicata, sed necessaria, negetur? Proinde jure vatum, invocatis diis, & inter deos, ipso, cujus res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, si quando aliàs, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëticè cum poëta? Illud jam nunc paciscor; prima quæque ut absolveris, mitte, immo etiam antequam absolvas, sic ut erunt recentia, & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis, non posse perinde carptim, ut contexta, perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque & a me æstimabuntur ut

cœpta, spectabuntur ut membra, extremamque limam tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cætera habere amoris tui pignus, ut ea quoque nôrim quæ nôsse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quantò illa tardiùs cautiùsque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quantò celeriùs & incautiùs miseris. Vale.

V. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

GRavè vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis, sine jurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur! Quot quantasque virtutes ex diversis ætatibus sumptas collegit & miscuit! Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tam diu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta, & cicatricem pati possit; quam nihil æquè ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit. Vale.

VI. C. PLINIUS MONTANO SUO S.

COgnovisse jam ex epistola mea debes, annotâsse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione; HUIC SENATUS OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES: CUJUS HONORE CONTENTUS FUIT. Postea mihi visum est pretium curæ ipsum SC. quærere. Inveni tam copiosum & effu-

sium, ut illis superbissimis titulis, modestus atque etiam demissus videretur. Conferant se, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Syllæ, Pompeii (nolo progredi longius) infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa censuerant, putem, an miseros? Dicerem urbanos, si Senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeò demens, ut aut per suum, aut per publicum dedecus procedere vellet in ea civitate, in qua hic esset usus potentissimæ dignitatis, ut primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quòd Pallanti servo prætoria ornamenta offeruntur: (quippe offeruntur a servis) mitto quòd censent, non exhortandum modò, verùm etiam compellendum ad usum aureorum annulorum. Erat enim contra majestatem Senatûs, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc & transeunda; illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus (nec expiata postea curia est) Pallantis nomine Senatus gratias agit Cæsari: quòd & ipse cum summo honore mentionem ejus prosecutus esset, & Senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, ut Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimò ferat. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipub. credas. Astruitur his, quum Senatui Populoque Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia posset, quàm si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adjuvare contigisset. Hoc tunc votum Senatûs, hoc præcipuum gaudium populi, hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, voluisse quidem Senatum censere, dandum ex ærario sestertium centies quinquagies, & quantò ab ejusmodi cupiditatibus

numeratione, ejus animus esset; tantò impensiùs peteret a publico parente, ut eum compelleret ad cedendum Senatui. Idemque decretum, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur, Pallas rogaretur ut Senatui cederet; ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus advocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis arrogantiùs fecit quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: SED QUUM PRINCEPS OPTIMUS, PARENSQUE PUBLICUS, ROGATUS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIÆ, QUÆ PERTINEBAT AD DANDUM EI EX ÆRARIO CENTIES QUINQUAGIES SESTERTIUM, REMITTI VOLUISSET, TESTARI SENATUM SE LIBENTER AC MERITO HANC SUMMAM INTER RELIQUOS HONORES OB FIDEM DILIGENTIAMQUE PALLANTIS, DECERNERE COEPISSE, VOLUNTATI TAMEN PRINCIPIS SUI, CUI IN NULLA RE FAS PUTARET REPUGNARE, IN HAC QUOQUE RE OBSEQUI. Imaginare Pallantem velut intercedentem SC. moderantemque honores suos, & sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem, cum prætoria ornamenta, tanquam minus, accepisset. Imaginare Cæsarem, liberti precibus, vel potiùs imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, usquequaque testantem, meritò libenterque se hanc summam, inter reliquos honores, Pallanti cœpisse decernere; & perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur Principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret; verecundia ipsius, obsequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obsequuturi, si in ulla re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum, & majora accipe. UTIQUE, CUM SIT UTILE PRINCIPIS BENIGNITATEM PROM-

PROMPTISSIMAM AD LAUDEM PRÆMIAQUE MERENTIUM ILLUSTRARI UBIQUE ET MAXIME IIS LOCIS, QUIBUS INCITARI AD IMITATIONEM PRÆPOSITI RERUM EJUS CURÆ POSSENT, ET PALLANTIS SPECTATISSIMA FIDES, ATQUE INNOCENTIA EXEMPLO PROVOCARE STUDIUM TAM HONESTÆ ÆMULATIONIS POSSET, EA QUÆ QUARTO CALEND. FEBRUARII, QUÆ PROXIMÆ FUISSENT, IN AMPLISSIMO ORDINE OPTIMUS PRINCEPS RECITASSET, SENATUSQUE CONSULTA DE HIS REBUS FACTA IN ÆS INCIDERENTUR, IDQUE ÆS FIGERETUR AD STATUAM LORICATAM DIVI JULII. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa & insculpta sunt publicis æternisque monimentis ornamenta prætoria: sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta Principis, tanta Senatûs, tanta Pallantis ipsius (quid dicam, nescio), ut vellet in oculis omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatûs. Nec puduit rationem turpitudini obtendere: egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis cæteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quàm juvat quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet! Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi vivus & ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me, quanquam indignationem quibusdam in locis fortassis ultra

epistolæ

epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

VII. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Neque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis;) sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contrà. Atque ideo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo,) librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modò magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri; exeramque in librum tuum jus quod dedisti; eo liberiùs, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (& puto nondum: alioqui narrâsses mihi,) vide; quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus. Hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus & vitreus, ut numerare jactas stipes & relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia & quasi pondere, impellitur. Fons adhuc, & jam amplissimum flumen atque etiam navium patiens; quas obvias quoque & contrario nisu in diversa tendentes, transmittit & perfert; adeò validus ut illà quà properat, ipse, tanquam per solum planum, remis non adjuvetur. Idem ægerrimè remis contisque superetur adversus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, oti-

um labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis, velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum, priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus ornatusque prætexta. Præsens numen, atque etiam fatidicum, indicant sortes. Sparsa sunt circà sacella complura, totidemque dei simulacra: sua cuique veneratio, suum nomen; quibusdam verò etiam fontes. Nam, præter illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti: sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantùm, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publicè præbent, & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque; & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX. C. PLINIUS URSO SUO S.

OLim non librum in manus, non stylum sumpsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, nihil esse: adeò multa me negotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiæ officium deseratur; quod religiosissimè custodiendum studia ipsa præcipiunt. Vale.

X. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

QUO magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se prægnantem esse puellariter nescit; ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis detrimentis expiavit, in summum periculum adducta. Igitur, ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negaverint, ut servârint neptem; illos reddituri quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentiùs tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latiùs nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

XI. C. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

QUum affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo prius tibi quod est posterius nuntiandum, ut præsumpta lætitia sollicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul quòd periclitata sit perhorrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impune dixisse liceat,) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua. Inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi

non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari, memento tamen, dilatum magis istud quàm negatum, cùm salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

XII. C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

HUnc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum; ipsarum denique literarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet; auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè, si modò in urbe est, defuit nunquam. Porro, tantò turpius gratiam non referre, quantò honestior causa referendæ. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea? nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minùs obligor tanta sedulitate celebranti? in quo obligari ego, ne dicam soleo, certè maximè possum? Quòd si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa severitate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tantò magis veris, interesse. Vale.

XIII. C. PLINIUS GENIALI SUO S.

PRobo quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, a disertissimo viro discere quid laudandum, quid reprehendendum; simul ita institui, ut verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cujus debeas implere vestigia. O te beatum! cui contigit unum atque idem optimum & conjunctissimum exemplar: qui denique eum potissimùm imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

XIV. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

CUM sis peritissimus & privati juris & publici, cujus pars senatorium est, cupio ex te potissimùm audire, erraverim in Senatu proximè, necne: non ut in præteritum (serum enim) verùm ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nôsse debeas? Priorum temporum servitus, ut aliarum optimarum artium, sic etiam juris senatorii oblivionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens, ut velit discere quod in usu non sit habiturus? Adde, quòd difficile est tenere quæ acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit: cujus dulcedine accensi cogimur quædam facere antequam nôsse. Erat autem antiquitus institutum, ut a majoribus natu, non auribus modò, verùm etiam oculis disceremus quæ facienda; mox ipsi, ac per vices quasdam, tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere dum sequuntur, assuescerent: inde honores petituri assistebant curiæ foribus, & concilii publici specta-

tores, antequam consortes, erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod censentibus jus, quæ vis magistratibus, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum: quod silentii tempus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium, omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa, postremò obliviscenda magis quàm tenenda. Iidem prospeximus curiam; sed curiam trepidam & elinguem; quum dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum esset, Quid tunc disci potuit; quid didicisse juvit, cùm Senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? Eadem mala jam senatores, jam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam tantò brevius omne, quantò felicius tempus) quod libet scire quid simus, libet exercere quod scimus. Quo justiùs peto; primùm ut errori (si quis est error) tribuas veniam, deinde medearis scientia tua, cui semper fuit curæ, sic jura publica ut privata; sic antiqua ut recentia; sic rara ut assidua, tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis quod affero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc & ego excusatior, si fortè sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est an didiceris. Referebatur de libertis

Afranii Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio, perempti. Hos alius, (Quis? Ego; sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non possent esse nisi singulæ. Quid enim commune habet, occidere & relegare? non hercule magis quàm relegare & absolvere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absolverit, quàm quæ occiderit. Utraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit: quum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, unà sedebant, & temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ jungerent. Exigebam ergo, ut qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem qui libertos relegandos, servos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam; hunc autem qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam quemadmodum posset jungi sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeò permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi; sic peracta re, tanquam adhuc integra, rationem judicii mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, per otium jungere. Fingamus tres omnino judices in hanc causam datos esse: horum uni placuisse, perire libertos; alteri, relegari; tertio, absolvi: utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam periment, an separatim unaquæque tantundem quantum altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti; quàm secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoque numerari tan-

quam contrariæ debent, quæ tanquam diversæ dicuntur. Quòd si unus atque idem & perdendos censeret & relegandos, num ex sententia unius & perire possent & relegari? num denique omninò una sententia putaretur, quæ tam diversa conjungeret? Quemadmodum igitur cùm alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quæ dicitur a duobus: quæ non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? Lex non apertè docet dirimi debere sententias occidentis & relegantis, quum ita discessionem fieri jubet, QUI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM: QUI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE QUA SENTITIS? Examina singula verba & expende, QUI HÆC CENSETIS, hoc est, qui relegandos putatis: IN HANC PARTEM, id est, in eam in qua sedet qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. QUI ALIA OMNIA: animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit, OMNIA. Num ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? IN ILLAM PARTEM ITE QUA SENTITIS: nonne videtur ipsa lex eos qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiam ubi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est, ut, si dividantur sententiæ interficientis & relegantis, prævaleat illa quæ absolvit. Quid istud ad censentes? quos certè non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare ne fiat quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt & qui relegant, absolventibus primùm, mox inter se comparari; scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententiis eam quæ superior exierit, tertia exspectat. Quid quòd prima sententia comprobata, ceteræ perimuntur?

Qua ergo ratione potest esse non unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planiùs repetam. Nisi, dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea in eo dissentient ab eo cui paulo antè consenserint. Sed quid ego similis docenti, cùm discere velim, an sententias dividi, an iri in singulas, oportuerit? Obtinui quidem quod postulabam: nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is qui ultimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an jure, certè æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti: veritus, scilicet, ne, si dividerentur sententiæ (quod alioqui fortè videbatur) ea quæ absolvendos esse censebat, numero prævaleret. Etenim longè plures in hac una, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque qui auctoritate ejus trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam, sequutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ; tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa, quæ quum ambas superare non posset, elegit ab utra vinceretur. Vale.

XV. C. PLINIUS JUNIORI SUO S.

ONeravi te tot pariter missis voluminibus. Sed oneravi, primùm, quia exegeras; deinde, quia scripseras tam graciles istic vindemias esse, ut planè scirem tibi vacaturum (quod vulgò dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere quæ legas, sit modò unde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus boni malive, delebimus. Vale.

XVI. C. PLINIUS PATERNO SUO S.

CONfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, & quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidi:) alterum, quum permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque ut legitima custodio. Mandant rogantque quod visum: pareo ocyùs: Suis dividunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. Nam servis resp. quædam & quasi civitas domus est. Sed quanquam his solatiis acquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, quæ me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri: nec ignoro alios hujusmodi casus nihil amplius vocare quàm damnum; eoque sibi magnos homines & sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio: homines non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire; resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non egere. Verùm de his plura fortasse quàm debui, sed pauciora quàm volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas: præsertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

XVII. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

NUM istic quoque immite & turbidum cœlum? Hic assiduæ tempestates, & crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, & demissioribus ripis altè superfunditur. Quanquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, & permista devehere,

velut obvius retro cogit; atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac sese super ruinas evexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum apparatus, & gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boves, aratra, rectores; hic soluta & libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes atque culmina, variè latéque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & dejecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monimenta. Multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quàm maturissimè solicitudini meæ consulas: sed &, si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa an exspectes: nisi quòd tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse: timeas, quantum possit accidere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS RUFINO SUO S.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgò, testamenta hominum speculum esse morum: quum Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quàm vita. Nam, quum se captandum præbuisset, reliquit filiam hæredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis jucundissimisque legatis,

prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tantò magis, quoniam inexspectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo uti de patre, avo, proavo, quasi orbi, querantur: alii contrà hoc ipsum laudibus ferunt, quòd sit frustratus improbas spes hominum: quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia, perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli) sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, instituerat hæredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent invitissimis a quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum; adeóque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hæreditas Afri, ut reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erat filiæ fratris: a quo Tullus ex asse hæres institutus, prælatusque filiæ fuerat, ut reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit: in quo denique omnibus affinitatibus, pro cujusque officio, gratia relata est, relata & uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima & patientissima: ac tantò meliùs de viro merita, quantò magìs est reprehensa

quòd nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decorè sequuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo, ut esse tædio posset uxori, quam juvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos servorum suorum quotidie lingere. Vivebat tamen, & vivere volebat, sustentante maximè uxore; quæ culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis. Jam sunt venales tabulæ Tulli; exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut amplissimos hortos eodem quo emerat die instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, si quid istic epistola dignum, ne gravare scribere. Nam cùm aures hominum novitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

XIX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Et gaudium mihi & solatium in literis; nihilque tam lætum, quod his lætius; nihil tam triste, quod non per has sit minùs triste. Itaque & infirmitate uxoris, & meorum periculo, quorundam verò etiam morte, turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugio; quæ præstant ut adversa magis intelligam, sed patientiùs feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum judicio examinare, inprimis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor ne ipse, ut tristis,

parum intenderim. Imperare enim dolori ut scriberem, potui, ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX. C. PLINIUS GALLO SUO S.

AD quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur; seu quòd omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est; seu quòd differimus, tanquam sæpe visuri quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem novimus: quæ si tulisset Achaia, Ægyptus, Asia, aliave quælibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustrataque haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter & vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. Hæc perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem jacentis rotæ circumscriptus, & undique æqualis; nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cavata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior; sulphuris odor, saporque medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & junco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipsaque illa extremitas lacûs effert. Sua cuique figura, ut motus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel littori vel sibi illisæ terunt teruntque. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. Hæc ab omni latere prospicitur: eadem aqua pariter suf-

pensa & mersa. Interdum junctæ copulatæque & continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis digeruntur; nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt; sæpe inter se majores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum appulsæ, qua steterunt, promovent terram, & modò hac, modò illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Constat, pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, ut in extremam ripam, procedere solere; nec priùs intelligere mobile solum, quàm littore abrepta, quasi illata & imposita, circumfusum undique lacum paveant; mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quàm senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur: quod ubi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, altéque conditum meat: ac, si quid ante quàm subduceretur accepit, servat & profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minùs ignota quàm mihi, nec minùs grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æquè ac naturæ opera delectant. Vale.

XXI. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

UT in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus jocisque distinguo. Ad hos proferendos & tempus & locum opportunissimum elegi, utque jam nunc assuescerent & ab otiosis, & in triclinio, audiri, Julio mense, quo maximè lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocavi. Fortè accidit, ut eo die manè in advocationem subitam rogarer, quod mihi causam præloquendi dedit. Sum

enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quòd recitaturus quanquam & amicis & paucis, idem iterum amicis, foro & negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me & in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria jucundis anteferrem, ac primùm amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius & metris. Ita solemus qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc assensus audientium exegit: & tamen ut alii transeunt quædam, imputantque quod transeant; sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem. Quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reverentius, sed hoc simplicius & amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ causa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire quàm facere. Non dubito, cupere te, pro cætera mei caritate, quàm maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quæ causa recitandi fuit; & tamen nonnulla jam ex eo nôsti. Hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi nova rursus, & rescripta, cognosces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

XXII. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

NOstine hos, qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant, & gravissimè puniunt, quos maximè imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit,

tanquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet tanquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exorabiles istis etiam, qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusque memoriæ, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebrò dicere solebat, QUI VITIA ODIT, HOMINES ODIT. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam? Quidam nuper. Sed meliùs coràm; quanquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id quod improbo eos sectari, carpere, referre, huic, quod quàm maximè præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque, sileatur: quem insignire, exempli non nihil; non insignire, humanitatis plurimùm refert. Vale.

XXIII. C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

OMnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Junii Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat; suffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat; ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quòd discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: & erat factus vel eo quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, præstitit? quem legatum tribunus ita & intellexit,

& excepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes assectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quæstor consulibus suis (& plures habuit) non minus jucundus & gratus, quàm usui fuit? Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit? Quod vel maximè dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor quem meruit tantùm. Redit animo ille latus clavus, in penatibus meis sumptus; redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam antè annum virginem acceperat; erat filia, quam paulò antè sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modò designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaram sui ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrymis meis, quòd absens, & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognovi; ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Amor in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut quæ scis, teneas & observes, aut scias melius. Cogita, te missum in provinciam Achaiam, illam veram & meram Græciam, in qua primùm humanitas, literæ, etiam fruges, inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maximè liberos, qui jus a natura datum, vir-

tate, meritis, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt. Reverere conditores deos, numina deorum. Reverere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque: nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram quæ nobis miserit jura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, & residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides a medicis, quanquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, molliùs tamen liberos clementiúsque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias quod esse desierit. Absit superbia, asperitas; nec timueris contemptum. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? Malè vim suam potestas aliorum contumeliis experitur; malè terrore veneratio acquiritur: longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor. Nam timor abit si recedas, manet amor: ac sic, ut ille in odium, hic in reverentiam vertatur. Te verò etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? Quid libertate pretiosius? Porro quàm turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit, quòd tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium data. Quo magis nitendum est, ne in longinquam provinciam quàm suburbanam, ne inter servientes quàm liberos, ne sorte quàm judicio mis-

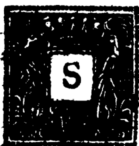
sus, ne rudis & incognitus quàm exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris: cùm sit alioqui, ut sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius, amittere quàm non assequi laudem. Hæc velim credas (quod initio dixi,) scripsisse me admonentem, non præcipientem; quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

LIBER IX.

EPIST. I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

SÆPE te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Blateram, immo & pro te & in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quàm maturissimè emitteres: quod nunc præcipuè, morte ejus audita, & hortor, & moneo. Quamvis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi constantiæ fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed jam paratam editionem morte præventam. Simul vitabis illud:

Οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι.

Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, in defunctum quoque, tanquam viventem

adhuc editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur: sed jam videatur & tibi; cujus cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit. Vale.

II. C. PLINIUS SABINO SUO S.

FAcis jucundè, quòd non solùm plurimas epistolas meas, verùm etiam longissimas, flagitas. in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multùm distringebar, plerumque frigidis, negotiis: quæ simul & avocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & par ingenio materia; quam tam varietas rerum, quam magnitudo largissimè suppeditabat. Nos quàm angustis terminis claudamur, etiam tacente me, perspicis; nisi fortè volumus scholasticas tibi, atque (ut ita dicam) umbratieas literas mittere. Sed nihil minùs aptum arbitramur, quum arma vestra, quum castra, quum denique cornua, tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes, ut puto, justam excusationem: quam tamen dubito an tibi probari velim. Est enim summi amoris negare veniam brevibus epistolis amicorum, quamvìs scias illis constare rationem. Vale.

III. C. PLINIUS PAULINO SUO S.

ALius alium, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumptione perfruitur, certusque posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium, placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem suam aut mor-

talitatem cogitare: & illos quidem contendere & non remitti, tum hos quiescere, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, misera simul & ingrata imagine industriæ, ad mortalitatem sui pervenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut desinam mecum, si dissenties tu; quanquam non dissenties, ut qui semper præclarum aliquid & immortale mediteris. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

VEreter ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis ejus, ut sæpe incipere, sæpe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulæ velut causæ continentur. Poteris ergo, undecunque inceperis, ubicunque desieris, quæ deinceps sequentur & quasi incipientia legere, & quasi cohærentia; meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus judicare. Vale.

V. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

EGregiè facis (inquiro enim, & persevero) quòd justitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas: cujus præcipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. Plerique autem, dum verentur ne gratiæ potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longè recessisti, scio: sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quòd eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

VI. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

OMne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete transmisi. Quemadmodum, inquis, in urbe potuisti? Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissimè quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectâsse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla: nunc favent panno, pannum amant: & si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est; sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor, in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissimè otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

ÆDificare te scribis, bene est. Inveni patrocinium. Ædifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. Hujus in littore plures villæ me, sed duæ ut maximè delectant, ita exercent. Altera imposita saxis, more Baiano, lacum prospicit: altera, æquè more Baiano, lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam; hanc, appellare comœdiam soleo: il-

lam, quòd quasi cothurnis; hanc, quòd quasi socculis, sustinetur. Sua utrique amoenitas, & utramque possidenti ipsa diversitate jucundior. Hæc lacu propiùs, illa latiùs utitur: hæc unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super littus extenditur, hîc spatiosissimo xysto leviter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque e cubiculo, ac pene etiam lectulo, ut e navicula, jacere. Hæ mihi causæ utrique quæ desunt astruendi, ob ea quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit, idem facere? Vale.

VIII. C. PLINIUS AUGURIO SUO S.

SI laudatus a te laudare te coepero, vereor ne non tam proferre judicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licèt videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo; maximè tamen illa quæ de nobis. Accedit hoc, una eademque de causa. Nam & tu, quæ de amicis, optimè scribis; & ego quæ de me, ut optima, lego. Vale.

IX. C. PLINIUS COLONI SUO S.

UNicè probo, quòd Pompeii Quintiani morte tam dolenter afficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas; non, ut plerique, qui tantùm viventes amant, seu potiùs amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum, non secus ac defunctorum obliviscuntur; sed tibi perennis fides, tantaque in amore constantia, ut finiri, nisi tua morte, non possit. Et, hercule, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos.

sos. Jam illa quanta probitas in ore? quanta in sermone cunctatio? quàm pari libra gravitas comitasque? quod studium literarum? quod judicium; qua pietate cum dissimillimo patre vivebat? quàm non obstabat illi, quo minùs vir optimus videretur, quòd erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquam sic amâsti viventem, ut hæc audire potiùs, quàm de illo sileri velis: a me præsertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam, qua est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

X. CORNELIO TACITO SUO C. PLINIUS S.

CUpio præceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, ut Minervæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervæ tantùm serviendum est; delicatè tamen, ut in secessu, & æstate. In via planè nonnulla leviora, statimque delenda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quædam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poëmata quiescunt; quæ tu inter nemora & lucos commodissimè perfici putas. Oratiunculam unam & alteram retractavi: quanquàm id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quàm voluptatibus simile. Vale.

XI. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

EPistolam tuam jucundissimam recepi; eo maximè, quòd aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel hæc ipsa quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam: ac tanto li-

bentiùs ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum judicia consentiunt. Vale.

XII. C. PLINIUS JUNIORI SUO S.

CAstigabat quidam filium suum, quòd paulo sumptuosiùs equos & canes emeret. Huic ego, juvene digresso, Heus tu, nunquamne fecisti, quod a patre corripi posset? Fecisti, dico? Non interdum facis quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo sibi, in hoc alius, indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ severitatis exemplo, pro amore mutuo, scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbiùs duriúsque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse; atque ita hoc quòd es pater utere, ut memineris, & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

XIII. C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

QUantò studiosiùs intentiúsque legisti libros, quos de Helvidii ultione composui, tantò impensiùs postulas, ut perscribam tibi, quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti: Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi, esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro, inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in Senatu senator senatori, prætorius consulari, reo judex, manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui

metu temporum nomen ingens, paresque virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia: quarum altera, Helvidii noverca, altera mater novercæ. Sed non ita me jura privata, ut publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio, incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverat simul & oppresserat: ego & modestiùs & constantiùs arbitratus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere: quum jam satis ille primus impetus deferbuisset, & languidor indies ira ad justitiam redîsset, quanquam tum maximè tristis, amissa nuper uxore; mitto ad Anteiam, (nupta hæc Helvidio fuerat) rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit; Destinatum est, inquam, mihi, maritum tuum non inultum pati: nuntia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierant) consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo: sed non ita gloriæ meæ faverim, ut vobis societatem ejus invideam. Perfert Anteia mandata; nec illæ morantur. Opportunè Senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem prudentissimum ætatis nostræ sapientissimumque cognovi; in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret (erat enim cunctantior cautiorque) sed non sustinui inducere in animum, quo minùs illi eodem die facturum me indicarem, quod an facerem non deliberabam: expertus usu, de eo quod destinaveris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in Senatum; jus dicendi peto; dico paulisper maximo assensu. Ubi cœpi crimen attingere, reum destinare (adhuc tamen sine nomine) undique mihi reclamari. Alius; Sciamus qui sit, de quo extra ordinem referas: alius; Quis est ante relationem reus? alius, Salvi simus qui supersumus. Au-

dio imperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt; nolint homines quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde jactata sunt, recensere. Novissimè consul; SECUNDE, SENTENTIÆ LOCO DICES, SI QUID VOLUERIS. PERMISERIS, inquam, QUOD USQUE ADHUC OMNIBUS PERMISISTI. Resido: aguntur alia. Interea me quidam ex consularibus amicis secreto accuratoque sermone, quasi nimis fortiter incautèque progressum, corripit, revocat, monet ut desistam. Adjecit etiam; Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter; Quid audes? cur ruis? quibus te periculis objicis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem jam præfectum ærarii, & brevi consulem; præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum? Nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus, obtinebat. Ad hæc ego;

Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi:

nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor. Jam censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum a me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persequutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus; iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ & Fanniæ jus querendi non auferendum: nec interesse cujus ordinis quis sit, sed quam causam

habeat. Cornutus; datum se a consulibus tutorem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarum fœminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicii Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitii manifestissimi remittatur, nota Certo quasi censoria inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone; Puto, inquit, injuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Arriæ & Fanniæ, nominatus ab amicis suis: nec debemus soliciti esse. Idem enim nos qui bene sentimus de homine, judicaturi sumus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absolvere. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me; consurgo; utor initio, quod in libro est; respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modò reclamabant. Tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiam, subsequuta est. Finio. Incipit respondere Veiento: nemo patitur: obturbatur, obstrepitur: adeò quidem ut diceret; ROGO, PATRES C. NE ME COGATIS IMPLORARE AUXILIUM TRIBUNORUM. Et statim Murena tribunus, PERMITTO TIBI, VIR CLARISSIME, VEIENTO, DICERE. Tunc quoque reclamatur. Inter moras consul citatis nominibus, & peracta decessione, mittit senatum: ac penè adhuc stantem tentantemque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, questus est Homerico versu,

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

Non fere quisquam in Senatu fuit qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laude cumularet, quòd intermissum tamdiu morem in publicum

consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quòd denique Senatum invidia liberâssem, qua flagrabat apud ordines alios, quòd severus in ceteros, senatoribus solis, dissimulatione quasi mutua, parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Absfuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit: obtinui tamen quod intenderam. Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planéque factum est quod dixeram in fine; REDDAT PRÆMIUM SUB OPTIMO PRINCIPE, QUOD A PESSIMO ACCEPIT. Postea actionem meam, utcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum (sed non tanquam fortuitum) quòd, editis libris, Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi referentes, hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberrâsse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane hæc, affirmare non ausim: interest tamen exempli, ut vera videantur. Habes epistolam; si modò epistolam cogitas libris quos legisti non minorem: Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIV. C. PLINIUS TACITO SUO S.

NEC ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certè meremur ut sit aliqua, non dico ingenio, (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterorum. Pergamus modò itinere instituto: quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris & silentio protulit. Vale.

XV. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

REfugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, & tam querulis, inquietor: quos aliquanto magis invitus quàm meos lego. Nam & meos invitus. Retracto enim actiunculas quasdam: quod, post intercapedinem temporis, & frigidum & acerbum est. Ratiocinationes, quasi absente me, negliguntur. Interdum tamen equum conscendo, & patrem familiæ hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione, percurro. Tu consuetudinem serva, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI. C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

SUmmam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cum historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo musto novos versiculos tibi, quos jucundissimè exigenti, ut primùm videbuntur deferbuisse, mittemus. Vale.

XVII. C. PLINIUS GENITORI SUO S.

ACcepi tuas literas, quibus quereris, tædio tibi fuisse quamvìs lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me ut inexspectatum festivumve delectat, si quid

molle a cinædo, petulans a scurra, stultum a morione profertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeò quàm multos putas esse, quos æquè ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quàm multi, quum lector aut lyristes aut comoedus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quàm tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SABINO SUO S.

QUA intentione, quo studio, qua denique memoria, legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis & invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. Faciam; per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, oneratamque, & quasi oppressam, cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

XIX. C. PLINIUS RUFONI SUO S.

SIgnificas, legisse te in quadam epistola mea, jussisse Virginium Rufum inscribi sepulchro suo;

HIC SITUS EST RUFUS; PULSO QUI VINDICE QUONDAM
IMPERIUM ASSERUIT, NON SIBI, SED PATRIÆ.

Reprehendis quòd jusserit; addis etiam, meliùs rectiùsque Frontinum, quòd vetuerit omnino monumentum sibi fieri: meque ad extremum, quid de utroque

ſentiam, conſulis. Utrumque dilexi: miratus ſum magis quem tu reprehendis, adeóque miratus, ut non putarem ſatis unquam laudari poſſe, cujus nunc mihi ſubeunda defenſio eſt. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modò venia, verùm etiam laude digniſſimos judico, ſi immortalitatem, quam meruere, ſectantur, victurique nominis famam ſupremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facilè quenquam niſi Virginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipſe ſum teſtis, familiariter ab eo dilectus probatuſque, ſemel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus ſuis hoc unum referret, ita ſecum aliquando Cluvinum loquutum; Scis, Virgini, quæ hiſtoriæ fides debeatur: proinde ſi quid in hiſtoriis meis legis aliter ac velles, rogo ignoſcas. Ad hoc ſic illum; Cluvine, tu ignoras, ideo me feciſſe quod feci, ut eſſet liberum vobis ſcribere quæ libuiſſet? Agedum, hunc ipſum Frontinum in hoc ipſo, in quo tibi parcior videtur, & preſſior, comparemus. Vetuit extrui monumentum: ſed quibus verbis? Impenſa monumenti ſupervacua eſt; memoria noſtri durabit, ſi vitam meruimus. An reſtrictius arbitraris per orbem terrarum legendum, dare duraturam memoriam ſui, quàm uno in loco duobus verſiculis ſignare quod feceris? Quanquam non habeo propoſitum illum reprehendendi, ſed hunc tuendi: cujus quæ poteſt apud te juſtior eſſe defenſio, quàm ex collatione ejus quem prætuliſti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverſo itinere, contendit; alter, dum expetit debitos titulos: alter, dum mavult videri contempſiſſe. Vale.

XX. C. PLINIUS VENATORI SUO S.

TUA verò epiſtola tantò mihi jucundior fuit, quantò longior erat, præſertim cùm de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati eſſe non miror, cùm omnia noſtra perinde ac nos ames. Ipſe cùm maximè vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quàm exſpectaveram, colligo; ſi colligere eſt, nonnunquam decerpere uvam, torculum inviſere, guſtare de lacu muſtum, obrepere urbanis, qui nunc ruſticis præſunt, meque notariis & lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI. C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

LIbertus tuus, cui ſuccenſere te dixeras, venit ad me, advolutuſque pedibus meis tanquam tuis hæſit. Flevit multùm, multúmque rogavit, multùm etiam tacuit: in ſumma, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Verè credo emendatum, quia deliquiſſe ſe ſentit. Iraſceris, ſcio: & iraſceris meritò, id quoque ſcio: ſed tunc præcipua manſuetudinis laus, quum iræ cauſa juſtiſſima eſt. Amâſti hominem, &, ſpero, amabis: interim ſufficit, ut exorari te ſinas. Licebit rurſus iraſci, ſi meruerit: quod exoratus excuſatiùs facies. Remitte aliquid adoleſcentiæ ipſius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torſeris illum, ne torſeris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis iraſceris. Vereor ne videar non rogare, ſed cogere, ſi precibus ejus meas junxero. Jungam tamen tantò pleniùs & effuſiùs, quantò ipſum acriùs ſeveriùſque corripui, diſtrictè minatus, nunquam me poſtea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortaſſe iterum rogabo, iterum impetrabo: ſit modò tale, ut rogare me, præſtare te deceat. Vale.

XXII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

MAgna me solicitudine affecit Passieni Pauli valetudo, & quidem plurimis justissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus, praeterea in literis veteres aemulatur, exprimit, reddit: Propertium imprimis, a quo genus ducit, vera soboles, eoque simillima illi, in quo ille praecipuus. Si elegos ejus in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, jucundum, & planè in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit. In quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingi putes, si quid in studiis cognatio valet, & hujus propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat ut qui verissimè, dolet ut qui impatientissimè, laudat ut qui benignissimè, ludit ut qui facetissimè: omnia denique tanquam singula absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minùs aeger animo, quàm corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipsis, quae ex periculo ejus tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriae consequentur. Vale.

XXIII. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

FRequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu se intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent laudarentque. Frequenter e Senatu famam, qualem maximè optaveram, retuli: nunquam tamen majorem cepi voluptatem, quàm nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat, sedisse secum Circensibus proximis equitem Rom. hunc post

varios eruditosque sermones requisisse, Italicus es, an provincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quàm sit jucundum mihi, quòd nomina nostra, quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quòd uterque nostrûm his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primùm in urbem venerat: cui Rufinus, demonstrans me: Vides hunc? Multa deinde de studiis nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes jure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstravit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης! ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor ne jactantior videar, quum de me aliorum judicium, non meum, profero: præsertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, & faves nostris. Vale.

XXIV. C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

BEne fecisti quòd libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epistolis meis in domum, in animum recepisti. Juvabit hoc te: me certè juvat: primùm, quòd te talem video, ut in irá regi possis: deinde quòd tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

XXV.

XXV. C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

QUereris de turba castrensium negotiorum, &, tanquam summo otio perfruare, lusus & ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solùm oblectationem, verùm etiam gloriam petere, post judicium tuum, viri gravissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modicè, sed tamen distringit: quo finito aliquid earundem Camœnarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis & columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen & sibi & tibi placebunt: si tantùm sibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI. C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

DIxi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, ut opinor, apté. Nihil peccat, nisi quòd nihil peccat. Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. Nam plerumque altis & excelsis adjacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depressius iter: frequentior currentibus quàm reptantibus lapsus: sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis quàm ancipitia commendant. Vides, qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, quum jam jamque casuri videntur. Sunt enim maximè mirabilia quæ maximè insperata, maximè periculosa, utque Græci magis exprimunt, παράβολα. Ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cùm placido &

cùm turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum; at quùm stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? Quia visus es mihi in scriptis meis annotâsse quædam ut tumida, quæ ego sublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda annotes, an insignia. Omnis enim advertit quod eminet & extat; sed acri intentione dijudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimùm attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere,

——βράχε δ' εὐρεῖα χθὼν,
'Αμφὶ δ' ἐσάλπιγξε μέγας οὐρανός.

& totum illud,

'Ως δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
'Ες μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

Sed opus est examine & libra, incredibilia sint hæc & immania, an magnifica & cœlestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto. Non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poetarum. Quasi vero M. Tullius minùs audeat. Quanquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris & regula, num se cohibet & comprimit, quum dicit illa notissima? Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. Et rursus; οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. Et statim: οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προὐβαλόμην ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς. [ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν.] Et alibi: ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Jam quid audentius illo pulcherri-

mo ac longissimo excessu? νόημα γάρ. Quid hæc, breviora superioribus, sed audacia paria? Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. Ex eadem nota: Ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. Simile his: Ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem: σὺ δὲ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας Ἀριστογεῖτον, μᾶλλον δὲ ἀνῄρηκας ὅλως, μὴ δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἐξώκειλας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου. Et dixerat: Δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν, ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς, καθ' ἑαυτόν. Et deinceps; Τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀποκρήμνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμῇ κακίας. Adhuc: Εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia; ut prætercam quæ ab Æschine θαύματα, non ῥήματα, vocantur. In contrarium incidi. Dices, hunc quoque ab isto culpari. Sed vide quanto major sit qui reprehenditur ipso reprehendente: & major ob hæc quoque. In aliis enim vis, in his granditas ejus elucet. Num autem Æschines ipse iis, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? χρὴ γὰρ [ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,] τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον. ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. Alio loco: ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τῷ κλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν κόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. Iterum alio: καὶ μὴ ἐᾶτε

αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους συνειλεῖσθε. Quod adeò probavit, ut repetat, ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. An illa custoditiùs pressiúsque? σὺ δὲ ἀλκονοιᾷς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αἰσθανομένων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altiùs illa: οὐκ ἀποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφοράν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσεσθε. & alia. Exspecto ut quædam ex hac epistola, *gubernacula gemunt*, & *diis marinis proximus*, iisdem notis quibus ea de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa quæ annotaveras incidisse. Sed confodias licet, dummodo jam nunc destines diem, quo & de illis & de his coràm exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII. C. PLINIUS LATERANO SUO S.

QUanta potestas, quanta dignitas, quanta majestas, quantum denique numen sit historiæ, cum frequenter aliàs, tum proximè sensi. Recitaverat quidam verissimum librum, partemque ejus in alium diem reservaverat: ecce amici cujusdam orantes obsecrantesque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubescunt. Et ille quidem præstitit quod rogabatur: sinebat fides. Liber tamen, ut factum ipsum, manet, manebit, legeturque semper, tantò magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad agnoscenda quæ differuntur. Vale.

XXVIII.

XXVIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

POst longum tempus epistolas tuas, sed tres pariter, recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, & quales a te venire, præsertim desideratas, oportebat: quarum una injungis mihi jucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, literæ tuæ perferantur: perferentur. Eadem commendas Popilium Artemisium: statim præstiti quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegisse: Communis hæc mihi tecum, quanquam in diversissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuntias, multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago: agerem magis, si me illa ipsa quæ scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat æquum ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, statimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam uberiorem quàm dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior. Multa enim postea inserui. Adjicis, alias te literas curiosiùs scriptas misisse: an acceperim quæris: non accepi, & accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego (non parciùs possum) centesimas computabo. Vale.

XXIX. C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

UT satius est unum aliquid insigniter facere, quàm plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid in-

figniter. Quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, ut non singulis, dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potiùs speranda, quàm venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

XXX. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

LAudas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas, Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti, qui iis potissimùm donant, qui donare maximè possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem, suo esse contentum: deinde, quos præcipuè scias indigere, sustentantem foventemque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est; si unum aliquod, minùs quidem, laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis quàm possidere videantur. Vale.

XXXI. C. PLINIUS SARDO SUO S.

POstquam a te recessi, non minùs tecum, quàm quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens, ea maximè (non enim mentiar)

quæ de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti. Quàm multa, quàm varia, quàm non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti? Laudem pariter & gratias agam? Neutrum satis possum: &, si possem, timerem ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tantò laudabiliora visa, quantò jucundiora; & tantò jucundiora, quantò laudabiliora erant. Vale.

XXXII. C. PLINIUS TITIANO SUO S.

QUid agis? quid acturus es? Ipse vitam jucundissimam, id est, otiosissimam, vivo. Quo fit ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tanquam delicatus; hoc, tanquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

INcidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planéque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides; tametsi quid poëtæ cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adjacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè puerorum, quos otium ludusque solicitat. His gloria & virtus altissimè provehi: victor ille qui longissimè ut littus, ita simul natantes, reliquit. Hoc

certamine puer quidam, audentior ceteris, in ulteriora tendebat: delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primùm in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ & æqualibus. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident littus, prospectant mare, & si quid est mari simile. Natant pueri: inter hos ille, sed cautiùs. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet, revocet, exilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio; hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor: accedunt, & alludunt, & appellant: tangunt etiam, pertrectantque præbentem. Crescit audacia experimento. Maximè puer, qui primus expertus est, adnatat natanti, insilit tergo: fertur referturque: agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur. Hujus fiducia, mansuetudo illius augetur: nec non alii pueri dextra lævaque simul eunt hortantes monentesque. Ibat unà (id quoque mirum) delphinus alius, tantùm spectator & comes. Nihil enim simile aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi. Constat Octavium Avitum, legatum proconsulis, in littus educto religione prava superfudisse unguentum, cujus illum novitatem odoremque in altum refugisse; nec nisi post multos dies visum languidum & mœstum; mox, redditis viribus, priorem lasciviam & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu & mora modica respublica novis sumptibus atterebatur. Postremò lo-

cuis ipse quietem suam secretumque perdebat. Placuit occultè interfici; ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? Quanquam non est opus affingas aliquid aut adstruas; sufficit ne ea quæ sunt vera minuantur. Vale.

XXXIV. C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Explica æstum meum. Audio me malè legere duntaxat versus: orationes enim commodiùs, sed tantò minùs versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quòd elegi non bene, sed meliùs scio lecturum: si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector, quam ego poëta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam; sedeam defixus, & mutus, & similis otioso; an (ut quidam) quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar? Sed puto me non minùs malè saltare quàm legere. Iterum dicam, explica æstum meum, veréque rescribe, num sit melius, pessimè legere, quàm ista vel non facere, vel facere. Vale.

XXXV. C. PLINIUS APPIO SUO S.

Librum quem misisti, recepi, & gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cùm alioqui validissimè cupiam: sed eam reverentiam cum literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus, primùm, quòd nimia cura deterit magis quàm emendat; deinde, quòd nos a recentioribus revocat, simulque nec absolvit priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXVI. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quæris quemadmodum in Tuſcis diem æſtate diſponam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam primam, ſæpe antè; tardiùs raro: clauſæ feneſtræ manent. Mirè enim ſilentio & tenebris animus alitur. Ab iis quæ avocant abductus, & liber, & mihi relictus, non oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens, vident, quoties non vident alia. Cogito ſi quid in manibus, cogito ad verbum ſcribenti emendantique ſimilis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficilè vel facilè componi tenerive potuerunt. Notarium voco, &, die admiſſo, quæ formaveram dicto; abit, rurſuſque revocatur, rurſuſque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimenſumque tempus) ut dies ſuaſit, in xyſtum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor & dicto; vehiculum aſcendo. Ibi quoque idem quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipſa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clarè & intentè, non tam vocis cauſa quàm ſtomachi, lego: pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, ſi cum uxore, vel paucis, liber legitur: poſt cœnam, comœdi aut lyriſtes: mox cum meis ambulo, quorum in numero ſunt eruditi. Ita variis ſermonibus veſpera extenditur, & quanquam longiſſimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam ſi diu tacui, vel ambulavi, poſt ſomnum demum lectionemque, non vehiculo, ſed (quod brevius, quia velocius) equo geſtor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad ſe trahunt, interdùmque laſſato mihi opportuna interpellatione ſubveniunt. Venor aliquando: ſed non ſine pugillaribus, ut quamvis

nihil ceperim, nonnihil referam. Datur & colonis (ut videtur ipsis) non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras & istæc urbana opera commendant. Vale.

XXXVII. C. PLINIUS PAULINO SUO S.

NEC tuæ naturæ est, translatitia hæc & quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantiùs amo, quàm ut verear ne aliter ac velim accipias, nisi te calendis statim consulem videro: præsertim cùm me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiunt etiam, consumuntque quod natum est, ut qui jam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est. Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus ponam: & alioqui nullum justius genus reditûs, quàm quod terra, cœlum, annus refert. Ad hoc, magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, &, quasi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primum consulatûs tui diem non sinat: quem tamen hìc quoque ut præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

XXXVIII. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

EGO verò Rufum nostrum laudo: non quia tu ut ita facerem petiisti, sed quia est ille dignissimus.

Legi enim librum omnibus numeris absolutum; cui multum apud me gratiæ amor ipsius adjecit. Judicavi tamen. Neque enim soli judicant qui malignè legunt. Vale.

XXXIX. C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

ARuspicum monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in majus. Vetus sanè & angusta, cùm sit alioqui stato die frequentissima. Nam idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur, sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. Videor ergo munificè simul religiosèque facturus, si ædi, quam pulcherrimam exstruxero, addidero porticus: illam ad usum deæ, has, ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deæ signum: quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate obtruncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen ut formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo: nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est ultra viam latissimum pratum, in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

XL. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

SCribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem: requiris quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur,

tur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur: &, si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa quæ dictavi, identidem retractantur, ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem; addas huc licet ver & autumnum, quæ inter hyemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum acquirunt. Vale.

LIBER X.

In quo Epistolæ Plinii ad Trajanum Imperatorem; & Trajani ad Plinium.

EPIST. I.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

TUA quidem pietas, Imperator sanctissime, optaverat, ut quàm tardissimè succederes patri: sed dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipub. quam susceperas, admovere. Precor ergo ut tibi, & per te generi humano, prospera omnia, id est, digna seculo tuo, contingant. Fortem te & hilarem, Imperator optime, & privatim & publicè opto.

II. C. PLINIUS TR. IMP. S.

EXprimere, domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putâsti jure trium liberorum. Quamvis enim Julii Serviani,

optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris: tamen etiam ex rescripto intelligo, libentiùs hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consequutus, cùm inter initia felicissimi principatûs tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupisco; quos habere etiam illo tristissimo seculo volui, sicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuæ reservârunt. Malui hoc potiùs tempore me patrem fieri, quo futurus essem & securus & felix.

III. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Indulgentia tua, Imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos sibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætáte condiscipulus & contubernalis meus. Quibus ex causis & a Divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum ordinem promoveret: sed hoc votum meum bonitati tuæ reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitimè peregerat. Quod postea fecit, admonita a nobis. Nam & fundos emancipavit, & cetera, quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummavit. Cùm sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno. Auget fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornant, & eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hæreditatem, & adoptionem a vitrico meruit. Auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor; quibus singulis multum commendationis accessurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo, domine, ut me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, & honestis (ut spero) affectibus meis præstes, ut non in me tantùm, verùm & in amico gloriari judiciis tuis possim.

IV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

PRoximo anno, domine, gravissima valetudine usque ad periculum vitæ vexatus, iatralipten assumsi: cujus sollicitudini & studio, tuæ tantùm indulgentiæ beneficio referre gratiam parem possum. Quare rogo, des ei civitatem Romanam. Est enim peregrinæ conditionis, manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras; patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ jampridem defuncta est. Item rogo, des jus Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ feminæ, Heliæ & Antoniæ Harmeridi. Quod a te, petente patrona, peto.

V. C. PLINIUS TR. IMP. S.

EXprimere, domine, verbis non possum, quanto me gaudio affecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati, iatraliptæ meo, etiam Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis, secundùm institutionem principum, non temere eam dare proposuisses. Esse autem Harpocram νομȢ Μεμφιτικȣ indico tibi. Rogo ergo, indulgentissime Imper. ut mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuum, sic ut promisisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quo maturiùs, domine exoptatissime, adventûs tui gaudio frui possim, rogo permittas mihi, quàm longissimè occurrere tibi.

VI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

PRoxima infirmitas mea, domine, obligavit me Posthumio Marino medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis, ex consuetudine bonitatis tuæ, indulseris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chrysippo Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejusdem Chrysippi; Epigono & Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in libertos servetur jus patronorum. Item rogo, indulgeas jus

Quiritium L. Satrio Abascantio, & P. Cæsio Phosphoro, & Pancariæ Soteridi. Quod a te, volentibus patronis, peto.

VII. PLINIUS TR. IMP. S.

SCio, domine, memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere: quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul & impensè rogo, ut Accium Suram prætura exornare digneris, cùm locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia, felicitas temporum, quæ bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiæ tuæ provocat & attollit.

VIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

CUM sciam, domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis judicio exornari, rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel septemviratum, quia vacant, adjicere digneris, ut jure sacerdotii precari deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate privata.

IX. C. PLINIUS. TR. IMP. S.

VIctoriæ tuæ, optime Imperator, maximæ, pulcherrimæ, antiquissimæ, & tuo nomine & reip. gratulor, deósque immortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii & novetur & augeatur.

X. C. PLINIUS TR. IMP. S.

SErvilius Pudens legatus, domine, VIII. calend. Decembr. Nicomediam venit: meque longæ exspectationis solicitudine liberavit.

XI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Rosianum Geminum, domine, arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, meî summè observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam præstat, ut publicæ necessitudinis pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo, ut ipsi apud te, pro dignitate ejus, precibus meis faveas: cui &, si quid mihi credas, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in his quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quòd spero tibi & integritatem ejus, & probitatem, & industriam non solùm ex ejus honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verùm etiam ex commilitio, esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor satis plenè fecisse, etiam atque etiam facio; teque, domine, rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est, per illum mea, quàm maturissimè velis.

XII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Difficile est, domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & socrui meæ præstitisti, ut ad finem consulatûs Cœlium Clementem in hanc provinciam transferres. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, cùm tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamvis maximè debeam. Itaque ad vota confugio, deosque precor, ut iis quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

XIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Scripsit mihi, domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio à Bosphoro venisset, urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio

quidem duntaxat in eam civitatem in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego, usus opportunitate quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putavi, ut possis ex Lycormæ & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

XIV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

REX Sauromata scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire: qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adjuvi.

XV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

LEgato Sauromatæ regis, quum sua sponte Niceæ, ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, domine, non putavi. Primùm quòd incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde quòd ipse proficiscebar in diversam provinciæ partem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proximè scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosphoro, usque in adventum suum retinerem. Quod diutiùs faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit: præsertim cùm epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

XVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

APuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi, quendam nomine Callidromum, quum detineretur a Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicâsse, servîsse aliquando Laberio Maximo, captumque a Susago in Mœsia, & a Decebalo, muneri mis-

sum Pacoro, Parthiæ regi, pluribusque annis in ministerio ejus fuisse: deinde fugisse, atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me quum eadem narrâsset, mittendum ad te putavi. Quod paulo tardiùs feci, dum requiro gemmam quam sibi, habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cujus est aposphragisma, quadriga.

XVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

MAximum, libertum & procuratorem tuum, domine, per omne tempus quo fuimus unà, probum, & industrium, & diligentem, ac, sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor, ea fide quam tibi debeo.

XVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

GAbium Bassum, domine, præfectum oræ Ponticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor, ea fide quam tibi debeo: quem abunde conspexi instructum commilitio tuo: cujus disciplinæ debet, quòd indulgentia tua dignus est. Apud me & milites & pagani, a quibus justitia ejus & humanitas penitus inspecta est, certatim ei, qua privatim, qua publicè, testimonium retribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide quam tibi debeo.

XIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

NYmphidium Lupum, domine, primipilarem, commilitonem habui, quum ipse tribunus essem, ille præfectus: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea caritas ipsa mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque

& quieti ejus injeci manum, & exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissimè, & otii & senectutis ratione postposita, & jam fecit, & facturus est. Quibus ex causis necessitudines ejus inter meas numero, & filium inprimis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ: sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, cùm præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Julii Ferocis & Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, domine, meam gratulationem filii honores continerent.

XX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

UT primùm me, domine, indulgentia vestra promovit ad præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui numquam eram promiscuè functus, renuntiavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa quum patronum me provinciales optâssent contra Marium Priscum, & petii veniam hujus muneris & impetravi: sed cùm postea consul designatus, censuisses faciendum nobiscum, quorùm erat excusatio recepta, ut essemus in Senatûs potestate, paterèmurque nomina nostra in urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati seculi tui putavi, præsertìm tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo opto ut existimes constare rationem, cùm omnia facta dictaquè mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

XXI. TRAJANUS PLINIO S.

ET civis & senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod justissimè exigebat, præstando. Quas partes impleturum te secundùm susceptam fidem confido.

XXII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

AGO gratias, domine, quòd & jus Quiritium libertis necessariæ mihi feminæ, & civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptæ meo, sine mora indulsisti. Sed quum annos ejus & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus, debuisse me antè ei Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios, ceterosque peregrinos, nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum, patronamque ejus jampridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit ut tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitimè frui possim, tribuas ei & Alexandrinam civitatem, & Romanam. Annos ejus & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus jusseras, misi.

XXIII. TRAJANUS PLINIO S.

CIvitatem Alexandrinam, secundùm institutionem principum, non temere dare proposui: Sed cùm Harpocrati, iatraliptæ tuo, jam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum meum, mittam.

XXIV. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

QUum divus pater tuus, domine, & oratione pulcherrima & honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures

successiones traditas mihi, quales acceperam custodiebam, permitteret in municipium transferre, adjectâ suâ statuâ. Quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecunia mea exstruerem : illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi, opus quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, ut hoc facere quàm maturissimè possim, indulgeas commeatum. Non est autem simplicitatis meæ dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio cum alioqui CCCC excedat, adeò non potest differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Præterea continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare: quarum rationem, nisi præsens, inire non possum. Debebo ergo, domine, indulgentiæ tuæ, & pietatis meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum XXX dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cùm & municipium & agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum & quinquagesimum lapidem.

XXV. TR. PLINIO S.

Et privatas multas & omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito, ut primùm potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo quo desideras loco, quanquam ejusmodi honorum parcissimus, tamen

patior, ne impediisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

XXVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Quia confido, domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi, me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigâsse. Quamvis contrariis ventis retentus. Nunc destino partim orariis navibus, partim vehiculis, provinciam petere. Nam sicut itineri graves æstus, ita continuæ navigationi etesiæ reluctantur.

XXVII. TR. PLINIO S.

Rectè renuntiâsti mihi, Secunde charissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XXVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Sicut saluberrimam navigationem, domine, usque Ephesum expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere cœpi, gravissimis æstibus, atque etiam febriculis vexatus, Pergami substiti. Rursus, quum transîssem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm speraveram, id est XV calend. Octobris, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, cùm mihi contigerit quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc reipub. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex causis a privatis detinentur: præterea quædam minimè legitimis sumptibus erogantur. Hæc tibi, domine, in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo calend. Octob. domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inveni. Dispice, domine,

an necessarium putes mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniæ posse revocari a curationibus operum, si mensuræ fideliter agantur. Ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

XXIX. TRAJANUS PLINIO S.

Cuperem sine querela corpusculi tui, & tuorum, pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, literis tuis. Provinciales (credo) prospectum sibi a me, intelligent. Nam & tu dabis operam, ut manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem imprimis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. Nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficientes habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

XXX C. PLINIUS TR. IMP. S.

Rogo, domine, consilio me regas hæsitantem, utrùm per publicos civitatum servos (quod usque adhuc factum) an per milites, asservare custodias debeam. Vereor enim, ne & per servos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utriusque negligentiæ causa sit: dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XXXI. TRAJANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias, plures commilitones converti.

Perseveremus in ea consuetudine quæ isti provinciæ est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. Imprimis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint: sed & illud hæreat nobis, quàm paucissimos milites a signis avocandos esse.

XXXII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

GAbius Bassus, præfectus oræ Ponticæ, & reverentissimè & officiosissimè, domine, venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus: cui ego notum feci, præcepisse te, ut ex cohortibus, quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quo minùs statim revocandos putarem, quos habet supra numerum.

XXXIII. TRAJANUS PLINIO S.

ET mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? ut notum haberes, his literis subjici jussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latiùs velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est: & quantum fieri potest, curandum ne milites a signis absint.

XXXIV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

PRusenses, domine, balineum habent & sordidum & vetus. Id itaque, indulgentia tua, restituere desiderant: ego tamen æstimans novum fieri debere, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat: primùm ea, quam revo-

vetare a privatis & exigere jam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre. Quod alioqui & dignitas civitatis, & seculi tui nitor postulat.

XXXV. TR. PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

XXXVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Maximus, libertus & procurator tuus, domine, præter decem beneficiarios, quos assignari a me Gemellino, optimo viro, jussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim, sicut inveneram, in ministerio ejus relinquendos existimavi: præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

XXXVII. TR. PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum, Maximum, libertum meum, rectè militibus instruxisti. Fungebatur enim & ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites, & totidem a Vibio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

XXXVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Sempronius Cælianus, egregius juvenis, repertos inter tirones duos servos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinæ militaris firmatoremque, consulerem, de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hoc maximè, quòd, ut jam dixerant, sacramento militari nondum distributi in nu-

meros erant. Quod ergo debeam sequi, rogo, domine, scribas, præsertim cùm pertineat ad exemplum.

XXXIX. TR. PLINIO S.

Secundùm mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. Lecti si sunt, inquisitor peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt: si ipsi, cùm haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies quo primùm probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

XL. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Salva magnitudine tua, domine, descendas oportet ad meas curas, cùm jus mihi dederis referendi ad te de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maximè Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiaque his genera pœnarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi, annua accipiunt. Quod ego quum audissem, diu multúmque hæsitavi quid facere deberem. Nam & reddere pœnæ post longum tempus plerosque jam senes, &, quantum affirmatur, frugaliter modestéque viventes, nimis severum arbitrabar; & in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam; eosdem rursus a repub. pasci otiosos, inutile; non pasci, etiam periculosum existimabam. Necessariò ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quæris fortasse, quemadmodum evenerit, ut pœnis, in quas damnati erant, exolverentur: & ego quæsivi, sed nihil comperi, quod affirmare tibi possim. Ut decreta quibus damnati erant, proferebantur; ita nulla monimenta,

quibus liberati proberentur. Erant tamen qui dicerent deprecantes, jussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

XLI. TRAJANUS PLINIO S.

MEmineris idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt, sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui vetustiores invenientur & senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè a pœna sint. Solent enim ejusmodi, ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum & vicorum, dari.

XLII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUum diversam partem provinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interjacente, Gerusiam & Iseon absumpsit. Est autem latiùs sparsum: primùm violentia venti, deinde inertia hominum, quòd satis constat otiosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse: & alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda: & hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur. Tu, domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominum CL: ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, neve jure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

XLIII. TRA-

XLIII. TRAJANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundùm exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui: sed meminerimus, provinciam istam, & præcipuè eas civitates, ab ejusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen ex quacunque causa dederimus iis qui in idem contracti fuerint, hetæriæ quamvìs breves fient. Satius itaque est comparari ea quæ ad coërcendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, ut & ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti.

XLIV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscipimus, domine, pariter & solvimus, precati deos ut velint ea semper solvi, semperque signari.

XLV. TR. PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus, diis immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nuncupâsse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

XLVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

In aquæductum, domine, Nicomedenses impenderunt HS. xxx. ccc. xxix. qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt cc. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant qui tantam pecuniam malè perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantùm ad plana civitatis & humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt & erigi quidem lapide quadrato, qui ex superiore opere de-

tractus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat quod accidit. Ego illud unum affirmo, & militatem operis & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

XLVII. TR. PLINIO S.

CUrandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Verè credo te ea qua debebis diligentia hoc opus aggressurum. Sed, medius fidius, ad eandem diligentiam tuam pertinet, inquirere quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne quum inter se gratificantur, & inchoaverint aquæductus, & reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

XLVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

THeatrum, domine, Niceæ maxima jam parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio (neque enim ratio plùs excussa est) ampliùs centies hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis descendit & hiat, sive in causa solum humidum & molle, sive lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. Nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi quam sumptuosæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra caveam: quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Iidem Nicenses gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere cœperunt longè numerosius laxiusque quàm fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est, ne parum utiliter. Incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus, sanè æmulus ejus a quo opus inchoatum est, affirmat, parietes (quanquam viginti

& duos pedes latos) imposita onera sustinere non posse, quia sint cæmento medii farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis quam ædificant, & quidem ex ea pecunia quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum malè collocetur, cogor petere a te, non solùm ob theatrum, verùm etiam ob hæc balinea, mittas architectum, dispecturum utrum sit utilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera ut inchoata sunt: an quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

XLIX. TRAJANUS PLINIO S.

QUID oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re præsenti optimè deliberabis & constitues: mihi sufficiet indicari cui sententiæ accesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi curæ sit, quum theatrum (propter quod illa promissa sunt) factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi, ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum (ut scribis) idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat: modò ne existimes brevius esse ab urbe mitti, quum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sint.

L. C. PLINIUS TR. IMP. S.

INtuenti mihi & fortunæ tuæ & animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minùs æternitate tua quàm gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore usque ad viam navibus, inde magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit: at hæ porro non desunt. Nam & in agris magna copia est hominum, & maxima in civitate: certaque spes omnes libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. Superest ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret sitne lacus altior mari, quem artifices regionis hujus quadraginta cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam: sed incertum utrùm ad colligendum humorem circumjacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, ut cupiam peragi a te quæ tantùm cœperant reges.

LI. TRAJANUS PLINIO S.

POtest nos sollicitare lacus iste ut committere illum mari velimus: sed planè explorandum est diligenter, ne, si immissus in mare fuerit, totus effluat. Certè, quantum aquarum, & unde accipiat. Poteris a Calphurnio Macro petere Libratorem. Et ego hinc aliquem tibi, peritum ejusmodi operum, mittam.

LII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

REquirenti mihi Byzantiorum reipub. impendia, quæ maxima fecit, indicatum est, domine, le-

gatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi mei, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul & sumptus levaretur, & impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum qui Mœsiæ præest, publicè salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, domine, rogo ut quid sentias rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

LIII. TR. PLINIO S.

OPtimè fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etsi solum eorum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis & Mœsiæ præses, si minùs illum sumptuosè coluerint.

LIV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

DIplomata, domine, quorum dies præterita, an omnino observari, & quàm diu velis, rogo scribas, meque hæsitatione liberes. Vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

LV. TR. PLINIO S.

DIplomata, quorum præteritus est dies, in usu esse non debent: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias antè mittam nova diplomata, quàm desiderari possint.

LVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUum vellem Apameæ, domine, cognoscere publicos debitores, & reditum, & impendia, responsum est mihi, cupere quidem universos ut a me ra-

tiones coloniæ legerentur; numquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum: habuisse privilegium & vetustissimum morem, arbitrio suo rempub. administrare. Exegi ut quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur, quem tibi, qualem acceperam, misi: quamvis intelligerem, pleraque ex illo ad id de quo quæritur non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

LVII. TR. PLINIO S.

Libellus Apameorum, quem epistolæ tuæ junxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, cùm ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum: ut jam nunc sciant hoc quod inspecturus es, ex mea voluntate, salvis quæ habent privilegiis, esse facturum.

LVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris Magnæ, aut reficienda, aut transferenda: ob hoc præcipuè, quòd est multò depressior opere eo quod nunc maximè surgit. Ego, quum quærerem num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

LIX. TR. PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, æ-

dem Matris Deûm transferre in eam quæ est accommodatior: nec te moveat quòd lex dedicationis nulla reperitur, cùm solum peregrinæ civitatis capax non sit dedicationis quæ fit nostro jure.

LX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Diem, domine, quo servâsti imperium, dum suscipis, quanta mereris lætitia celebravimus, precati deos ut te generi humano, cujus tutela & securitas saluti tuæ innisa est, incolumem florentemque præstarent. Præiimus & commilitonibus jusjurandum more solenni præstantibus, & provincialibus, qui eadem certârunt pietate, jurantibus.

LXI. TR. PLINIO S.

Quanta religione ac lætitia commilitones cum provincialibus, te præeunte, diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

LXII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Pecuniæ publicæ, domine, providentia tua & ministerio nostro etiam exactæ sunt & exiguntur: quæ vereor ne otiosæ jaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur qui velint debere reipub præsertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. Dispice ergo, domine, numquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores invitandos, putes: &, si ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut rectè reipub. caveant: quod, quanquam invitis & recusantibus, minùs acerbum erit, leviore usura constituta.

LXIII. TR. PLINIO S.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quàm ut quantitas usurarum minuatur, quo faciliùs pecuniæ publicæ collocentur. Mo-

dum ejus ex copia eorum qui mutuabuntur tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex justitia nostrorum temporum.

LXIV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

SUmmas, domine, gratias ago, quòd inter maximas occupationes, iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias, rogo. Adiit enim me quidam, indicavitque, adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem se restitutos affirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua causa necessarium credidi, rem integram ad te referre. Nam, sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio aut a me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit & restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam, hercule, de iis quam de illis qui in perpetuum relegati, nec restituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus a Julio Basso proconsule: ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datumque a Senatu jus omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegaverat, an adiisset, docuissetque proconsulem: negavit. Per quod effectum est ut te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an gravius aliquid, & quid potissimum, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui fortè in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi & edictum, item decretum Bassi his literis subjeci.

LXV. TRAJANUS PLINIO S.

QUid in personam eorum statuendum sit, qui a Publio Servilio Calvo proconsule in triennium relegati,

relegati, & mox ejusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proximè tibi rescribam, quum causas hujus facti a Calvo requisiero. Qui a Julio Basso in perpetuum relegatus est, cùm per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se injuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad præfectos prætorii mei debet. Neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

LXVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUum citarem judices, domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modò liberandum eum judicandi necessitate, sed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Pauli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. Allegabat tamen pro restitutione & libellum a se Domitiano datum, & epistolas ejus ad honorem suum pertinentes, & decretum Prusensium. Addebat his & literas tuas scriptas sibi: addebat & patris tui edictum, & epistolam, quibus confirmâsset beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvìs eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea quæ sunt utrimque recitata, his literis subjeci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

FLavius Archippus philosophus impetravit a me, ut agrum ei DC circa Prusiadam, patriam suam, emi juberem, cujus reditu suos alere posset. Quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

EJUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

Archippum philosophum, bonum virum, & professioni suæ etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis quæ verecunde à te desideraverit.

EDICTUM DIVI NERVÆ.

QUÆDAM SINE DUBIO, QUIRITES, IPSA FELICITAS TEMPORUM EDICIT, NEC SPECTANDUS EST IN IIS BONUS PRINCEPS, QUIBUS ILLUM INTELLIGI SATIS EST, CUM HOC SIBI QUISQUE CIVIUM MEORUM SPONDERE POSSIT, ME SECURITATEM OMNIUM QUIETI MEÆ PRÆTULISSE, UT ET LIBENTER NOVA BENEFICIA CONFERREM, ET ANTE ME CONCESSA SERVAREM. NE TAMEN ALIQUAM GAUDIIS PUBLICIS AFFERAT HÆSITATIONEM VEL EORUM QUI IMPETRAVERUNT DIFFIDENTIA, VEL EJUS MEMORIA QUI PRÆSTITIT, NECESSARIUM PARITER CREDIDI AC LÆTUM, OBVIAM DUBITANTIBUS INDULGENTIAM MEAM MITTERE. NOLO EXISTIMET QUISQUAM, QUÆ ALIO PRINCIPE VEL PRIVATIM VEL PUBLICE CONSEQUUTUS, IDEO SALTEM A ME RESCINDI, UT POTIUS MIHI DEBEAT SI ILLA RATA ET CERTA FECERO: NEC GRATULATIO ULLIUS INSTAURATIS EGET PRECIBUS. ET QUI NON HABENT, ME, QUEM FORTUNA IMPERII VULTU MELIORE RESPEXIT, NOVIS BENEFICIIS VACARE PATIANTUR: ET EA DEMUM SCIANT ROGANDA ESSE QUÆ NON HABENT.

EPI-

EPISTOLA EJUSDEM AD TULLIUM JUSTUM.

CUM rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoata consummataque sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

LXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

FLavius Archippus per salutem tuam æternitatemque petiit a me ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putavi; ita tamen, ut missurum me, notum accusatrici ejus facerem, a qua & ipsa acceptum libellum his epistolis junxi, quo facilius, velut audita utraque parte, dispiceres quid statuendum putares.

LXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

POtuit quidem ignoràsse Domitianus in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia scriberet: sed meæ naturæ accommodatius est credere, etiam statui ejus subventum interventu principis: præsertim cùm etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis qui ignorabant quid de illo Paulus proconsul pronuntiàsset. Quæ tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis objiciatur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos altori epistolæ tuæ junxeras, legi.

LXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

TU quidem, domine providentissime, vereris ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re præsenti invenisse videor quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter

& dirimi: sic consequemur ut nec vicino videatur flumini mistus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quæ interjacebit, advecta fossa onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, & (spero) non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, & quo volumus aversum, sine ullius detrimento, lacus tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. Præterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi: qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longiùs ducere, & arctiùs pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit & reprimet quicquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verùm & hæc & alia multo sagaciùs conquiret explorabitque librator, quem planè, domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, auctore te scripsi, ut libratorem quàm maximè idoneum mitteret.

LXX. TR. PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cùm tam multa provisa habeas, per quæ nec periclitetur exhauriri, & magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id quod præcipuè res ipsa suaserit. Calphurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat: neque enim provinciæ istæ his artificibus carent.

LXXI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Magna, domine, & ad totam provinciam pertinens quæstio est de condicione & alimentis eo-

rum quos vocant Ἐφηβικούς. In qua ego, auditis constitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi, posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatæ & epistolæ divi Vespasiani ad Lacedæmonios, & divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos: & Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur; & quia vera & emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXXII. TR. PLINIO S.

QUæstio ista, quæ pertinet ad eos qui liberi nati, expositi, deinde sublati a quibusdam & in servitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam invenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistolæ sanè sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, quæ fortasse debeant observari: sed inter eas provincias de quibus rescripsit, non est Bithynia: & ideo nec assertionem denegandam iis qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto: neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

PEtentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliaque his similia quæcunque, secundùm exemplum proconsulum, transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex ejusmodi caussis collegium pontificum adiri solere, te, domine,

Maximum Pontificem, consulendum putavi, quid observare me velis.

LXXIV. TR. PLINIO S.

DUrum est injungere necessitatem provincialibus Pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potiùs tibi exempla sunt eorum qui isti provinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUærenti mihi, domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus (ut audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur; sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domûs conditio talis. Legaverat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, jusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est: ac jam penè nihil ex ea nisi solum superest: quod tu, domine, sive donaveris civitati, sive vænire jusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, exhedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cujus beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces, multa Polyænum in ejusdem domûs ornatum reliquisse, quæ, ut domus ipsa, perierunt: a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

LXXVI. TR. PLINIO S.

POssumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licèt collapsa sit, religio ejus occupavit solum.

LXXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

POstulantibus quibusdam ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, & secundùm epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundùm exempla proconsulum, ipse cognoscerem; respexi ad SC. pertinens ad eadem genera causarum, quod de his tantùm provinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideoque rem integram distuli, dum tu, domine, præceperis quid observare me velis.

LXXVIII. TR. PLINIO S.

SI mihi SC. miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

LXXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

JUlius, domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed judicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ, ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hæreditatem suam adirem, cerneremque: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Teianorum civitatibus redderem: ita ut esset arbitrii mei, utrùm opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur, putarem, an instituendos quinquennales agonas, qui Trajani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maximè, ut dispiceres quid eligere debeam.

LXXX. TRAJANUS PLINIO S.

Julius Largus fidem tuam, quasi te bene nôsset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ ejus faciat, secundùm cujusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaveris, sequere.

LXXXI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Providentissimè, domine, fecisti, quòd præcepisti Calphurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Juliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, cùm sit perexigua, onera maxima sustinet, tantoque graviores injurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Juliopolitanis præstiteris, id etiam toti provinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

LXXXII. TR. PLINIO S.

Ea conditio est civitatis Byzantiorum, confluente undique in eam commeantium turba, ut, secundum consuetudinem præcedentium temporum, honoribus ejus præsidio centurionis legionarii consulendum habuerimus: si Juliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo. Plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, ut credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxii injuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coërceantur: aut si plus admiserint quàm ut in re præsenti sit satis, puniantur. Si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis, notum facies: aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXXIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

CAutum est, domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum xxx: eadem lege comprehensum est, ut qui ceperint magistratum, sint in senatu. Sequutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. Quæritur ergo, an qui minor xxx annorum gessit magistratus, possit a censoribus in senatum legi, &, si potest, an ex iis quoque qui non gesserint, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, a qua illis magistratum gerere permissum est. Quod alioqui factitatum adhuc, & esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quàm e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis censoribus quid sentirem interrogatus, eos quidem qui minores xxx annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum & secundùm edictum Augusti, & secundùm legem Pompeiam, legi: quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis xxx permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. De his autem qui non gessissent, quamvis essent ætatis ejusdem cujus illi quibus gerere permissum est, hæsitabam. Per quod effectum est ut te, domine, consulerem quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti, literis subjeci.

LXXXIV. TR. PLINIO S.

INterpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo; hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possint ii qui non minores duorum & viginti annorum essent: & qui accepissent, in senatum cujusque civitatis pervenirent. Ceterùm, non capto magistratu, eos qui minores xxx annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cujusque non existimo legi posse.

LXXXV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUum Prusæ ad Olympum, domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit appellatum me a Claudio Eumolpo, quum Cocceianus Dion in bule assignari civitati opus, cujus curam egerat, vellet: tum Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit; exigendam esse a Dione rationem operis, antequam reipub. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adjecit etiam, esse in eodem opere positam tuam statuam, & corpora sepultorum, uxoris Dionis, & filiorum, postulavitque ut cognoscerem pro tribunali. Quod quum ego me protinus facturum dilaturumque profectionem dixissem, ut longiorem diem ad instruendam causam darem, utque in alia civitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum Niceæ, respondi: ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit: contra Dion, ut audiretur, exigere. Dicta sunt utrinque multa, etiam de causa: ego quum dandam dilationem & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea quæ erant proposita recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: & Eumolpus respondit, complexurum se libello quæ reipublicæ peteret. Ceterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusæ, assistebat, dixit se libellum daturum: ita nec Eumolpus, nec Archippus, quàm plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epistolæ junxi. Ipse in re præsenti fui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filii ejus, & uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te, domine, rogo, ut

me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, cùm alioqui magna sit exspectatio, ut necesse sit in ea re quæ in confessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

LXXXVI. TR. PLINIO S.

POtuisti non hærere, mi Secunde carissime, circa id de quo me consulendum existimâsti, cùm propositum meum optimè nôsses, non ex metu nec terrore hominum, aut criminibus majestatis, reverentiam nomini meo acquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceiano Dioni excutiatur, cùm & utilitas civitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

LXXXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

ROgatus, domine, a Nicensibus publicè per ea quæ mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare: acceptumque ab his libellum, huic epistolæ junxi.

LXXXVIII. TR. PLINIO S.

NIcensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto affirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho liberto meo, procuratoribus, ut, æstimatis etiam iis quæ contrà dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

LXXXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

OPto, domine, & hunc natalem, & plurimos alios, quàm felicissimos agas: æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam & incolumis & fortis aliis super alia operibus augeas.

XC. TRAJANUS PLINIO S.

AGnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris ut plurimos & felicissimos natales, florente statu reipub. nostræ agam.

XCI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

SInopenses, domine, aqua deficiuntur: quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulò ampliùs mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorari modico impendio jussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia, curantibus nobis, contracta, non deerit, si tu, domine, hoc genus operis & salubritati & amœnitati valde sitientis coloniæ indulseris.

XCII. TR. PLINIO S.

UT cœpisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductûs possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modò & viribus suis ipsa id assequi potest, cùm plurimum ea res & salubritati & voluptati ejus collatura sit.

XCIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

AMisenorum civitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis utitur: in hac datum mihi publicè libellum, ad Eranos pertinentem, his literis subjeci, ut tu, domine, dispiceres quid & quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIV. TR. PLINIO S.

AMisenos, quorum libellum epistolæ tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo

minùs habeant, non impedire: eo faciliùs, si tali collatione, non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus quæ nostro jure obstrictæ sunt, res hujusmodi prohibenda est.

XCV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

SUetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, & mores ejus sequutus & studia, jampridem, domine, in contubernium assumpsi: tantoque magìs diligere cœpi, quantò hunc propiùs inspexi. Huic jus trium liberorum necessarium faciunt duæ causæ. Nam & judicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque a bonitate tua per nos habèt, quod illi fortunæ malignitas denegavit. Scio, domine, quantum beneficium petam, quod peto a te, cujus in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCVI. TR. PLINIO S.

QUàm parcè hæc beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, hæret tibi, cùm etiam in Senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi; &, ut scias dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua assuevi, referri in commentarios meos jussi.

XCVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

SOlenne est mihi, domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest meliùs vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat, aut

quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant: detur ne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desiisse non prosit: nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum sequutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani: confitentes iterum ac tertiò interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pervicaciam certè, & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ: quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos; mox ipso tractu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse, quum, præeunte me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt reverà Christiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desiisse, quidam antè triennium, quidam antè plures annos, non nemo etiam antè viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt; ii & Christo maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem convenire: carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem; seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum,

quo secundùm mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quàm superstitionem pravam & immodicam; ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexûs etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantùm, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque vænire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.

XCVIII. TR. PLINIO S.

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt: ita tamen ut qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvìs suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore verò propositi libelli, nullo crimine, locum habere debent. Nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

XCIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Amastrianorum civitas, domine, & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam plateam: cujus a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re

verò cloaca fœdissima: quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est, odore teterrimo. Quibus ex causis, non minùs salubritatis quàm decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris, curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno quam necessario.

C. TRAJANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam quæ per civitatem Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundùm diligentiam tuam certum habeo.

CI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Vota, domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique persolvimus, novaque rursus, curante commilitonum & provincialium pietate, suscepimus: precati deos ut te remque publicam florentem & incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

CII. TR. PLINIO S.

Solvisse vota diis immortalibus, te præeunte, pro mea incolumitate, & commilitones cum provincialibus lætissimo consensu, in futurumque nuncupâsse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

CIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes diis, imperii tui auctoribus, & vota publica & gaudia.

CIV. TR. PLINIO S.

Diem imperii mei debita lætitia & religione a commilitonibus & provincialibus, præeunte te, cele-

bratum, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi literis tuis.

CV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

VAlerius, domine, Paulinus, excepto uno, jus Latinorum ſuorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim jus Quiritium des. Vereor enim ne ſit immodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam: qua debeo tantò modeſtiùs uti, quantò pleniorem experior. Sunt autem pro quibus peto, C. Valerius Æſtiæus, C. Valerius Dionyſius, C. Valerius Aper.

CVI. TR. PLINIO S.

CUM honeſtiſſimè iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depoſiti ſunt, conſultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petiſti, ut ſcias dediſſe me jus Quiritium, referri in commentarios meos juſſi; idem facturus in ceteris pro quibus petieris.

CVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

ROgatus, domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis ſextæ equeſtris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro ſtatu filiæ ſuæ implorat, durum putavi negare, cùm ſcirem quantam ſoleres militum precibus patientiam humanitatemque præſtare.

CVIII. TRAJANUS PLINIO S.

LIbellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis ſextæ equeſtris, quem mihi miſiſti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem Romanam. Libellum reſcripti, quem illi redderes, miſi tibi.

CIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUid habere juris velis & Bithynas & Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex le-

emptionibus, vel ex venditionibus aliisve causis debeantur, rogo, domine, rescribas. Ego inveni, a plerisque proconsulibus concessam eis protopraxiam, eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tua providentia constituendum aliquid & sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, brevia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat auctoritas.

CX. TRAJANUS PLINIO S.

QUO jure uti debeant Bithynæ vel Ponticæ civitates in iis pecuniis quæ ex quaque causa reipub. debebuntur, ex lege cujusque animadvertendum est. Nam si habent privilegium quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in injuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CXI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

ECdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a Julio Pisone denariorum circiter XL millia, donata ei publicè ante XX annos, & bule & ecclesia consentiente: nitebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piso contrà, plurima se in remp. contulisse, ac propè totas facultates erogâsse, dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque ne id quod pro multis & olim accepisset, cum eversione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, domine, consulerem quid sequendum putares.

CXII. TRAJANUS PLINIO S.

SIcut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas antè aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa

actum antè xx annos erit, omittamus. Non minùs enim hominibus cujusque loci, quàm pecuniæ publicæ consultum volo.

CXIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

LEX Pompeia, domine, qua Bithyni & Pontici utuntur, eos qui in bulen a censoribus leguntur, dare pecuniam non jubet: sed ii, quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adjicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam qui a censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis civitatibus aliud aliis jussit inferre. Superest ergo, ut ipse dispicias an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

CXIV. TRAJANUS PLINIO S.

HOnorarium decurionatus omnes qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem puto. Scilicet adversùs eos qui inviti fiunt decuriones, existimo id acturos, ut erogatio ceteris præferatur.

CXV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

LEge, domine, Pompeia permissum Bithynicis civitatibus adscribere sibi quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatum quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis e senatu a censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita

ejici e senatu ob hanc causam non jubebat: præterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque ut multi homines multæque civitates concuterentur ea parte legis quæ jampridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi consulere te quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci.

CXVI. TRAJANUS PLINIO S.

MErito hæsisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus an legerent in senatum aliarum civitatum, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam & legis auctoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem, adsciti quarumcunque civitatum cives: in futurum autem lex Pompeia observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUI virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus, putes, rogo scribas. Ipse enim, sicut (arbitror non imprudenter, præsertim ex solennibus causis) concedendum jussi invitationi; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures, vocant, modum excedere, & in speciem diamones incidere videantur.

CXVIII. TR. PLINIO S.

MErito vereris, ne in speciem diamones incidat invitatio quæ & in numero modum excedit, &

quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad solennes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem essent profutura.

CXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Athletæ, domine, ea quæ pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contrà scribo Iselasticorum nomine. Itaque eorum vehementer addubitem an sit potiùs id tempus quo εἰσήλασαν intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone qui a te Iselasticus factus est, quamvìs vicerint ante quàm fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse Iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari quæ esse cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cujusquam retro habeatur ratio: dandumque quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

CXX. TR. PLINIO S.

Iselasticum tunc primùm mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum quæ Iselastica esse placuit mihi, si ante Iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum quæ postea Iselastica lege constitui, quam quæ quum vincerent, esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non revocantur.

CXXI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

USque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi. Quam perpetuam servationem meam quædam necessitas rupit. Uxori enim meæ, audita morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, cùm talis officii gratia in celeritate consisteret; sciremque te rationem itineris probaturum, cujus causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulâssem inter alia beneficia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ, quod fiducia ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXII. TR. PLINIO S.

MEritò habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si expectâsses donec me consuleres an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, cùm apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventûs sui augere.

C. PLI-

C. PLINII CÆCILII SECUNDI CONSULIS PANEGYRICUS, NERVÆ TRAJANO AUGUSTO DICTUS.

1. BENE ac ſapienter, Patres C. majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere: quòd nihil rite, nihilque providenter homines ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicarentur. Qui mos cui potiùs quàm conſuli? aut quando magis uſurpandus colendúſque eſt, quàm quum imperio ſenatûs, auctoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt aut pulchrius munus deorum, quàm caſtus & ſanctus & diis ſimillimus princeps? Ac, ſi adhuc dubium fuiſſet, fortè caſuque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamen noſtrum liqueret divinitus conſtitutum. Non enim occulta poteſtate fatorum, ſed ab Jove ipſo coràm ac palam repertus, electus

est. Quippe inter aras & altaria, eodemque loci, quem deus ille tam manifestus ac præsens quàm cœlum ac sidera insedit. Quo magis aptum piumque est, te Jupiter optime maxime, antea conditorem, nunc conservatorem imperii nostri, precari ut mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio: utque omnibus quæ dicentur a me, libertas, fides, veritas constet: tantumque a specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest a necessitate.

II. Equidem non consuli modò, sed omnibus civibus enitendum reor, nequid de principe nostro ita dicant, ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ quas metus exprimebat: nihil quale antea dicamus; nihil enim quale antea patimur: nec eadem de principe palam, quæ priùs, prædicemus; neque enim eadem secretò loquimur quæ priùs. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando sint hactenus ut deo, nunc nusquam ut numini blandiamur. Non enim de tyranno, sed de cive: non de domino, sed de parente loquimur. Unum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd unum ex nobis putat: nec minùs hominem se quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illius usu probemus, atque identidem cogitemus, si majus principibus præstemus obsequium qui servitute civium, quam qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat: quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat: quibusque aliquando clamoribus gestum alterius & vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor & gaudium tulit, celebrare universi solemus? Jam, quid tam civile, tam senatorium, quàm illud

additum

additum a nobis optimi cognomen? quod peculiare hujus & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimvero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos felicem illum prædicamus, alternisque votis hæc faciat, hæc audiat, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim, sentitque sibi, non principi dici.

III. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus: sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum, quàm quòd illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam principis moderationemque submittam: nec minùs considerabo quid aures ejus pati possint, quàm quid virtutibus debeatur. Magna & inusitata principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat: nam merenti gratias agere facile est, Patres Conscripti. Non enim periculum est ne, quum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat: quum de frugalitate, luxuriam: quum de clementia, crudelitatem: quum de liberalitate, avaritiam: quum de benignitate, livorem: quum de continentia, libidinem: quum de labore, inertiam: quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus quàm innocentia & sanctitate lætari: gratioremque existimari qui delubris eorum puram castamque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit.

IV. Sed parendum est senatusconsulto, quo ex utilitate publica placuit ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum, boni principes quæ facerent

O

recognoscerent: mali, quæ facere deberent. Id nunc eo magis solenne ac necessarium est, quòd parens noster privatas gratiarum actiones cohibet & comprimit: intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus juberet. Utrumque, Cæsar Auguste, moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non finis, & quòd hîc finis. Non enim a teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum, P. C. tacitus agitavi qualem quantumque esse oporteret, cujus ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: quum interea fingenti formantique mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non & arma honestârunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit: ille quæsitam domi gloriam, in publico; hic in publico partam, domi perdidit: postremò adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit, ut nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahatur. Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam majestatem ornata cæsaries, nonne longè latèque principem ostentant?

V. Talem esse oportuit quem non bella civilia, nec armis oppressa respublica, sed pax & adoptatio & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem quem homines & quem dii fecissent? quorum quidem in te, Cæsar, judicium & favor, tunc statim quum ad exercitum proficiscereris, & quidem inusitato indicio

enituit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit: tibi ascendenti de more Capitolium, quanquam non id agentium, civium clamor, ut jam principi, occurrit. Siquidem omnis turba quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, illa quidem ut tunc arbitrabatur deum, ceterùm ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem. Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo: igitur cogendus fuisti. Cogi porro non poteras, nisi periculo patriæ & mutatione reipub. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ergo illum ipsum furorem, motumque castrensem reor extitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. At sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, & plerumque bonorum malorumque causæ sub diversa specie latent.

VI. Magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipub. vulnus impressum est. Imperator, & parens generis humani obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas: ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret, propè est ut exclamem tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres: inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur: postremò coactus princeps quos nollet occidere, ut daret principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare: sed nescissemus quantum tibi deberet imperium, si

antè adoptatus esses. Expectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respub. ruensque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est. Imploratus adoptione, & accitus es, ut olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad opem patriæ ferendam revocari solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem præstitistis. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc ævi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, immo ultro dantem obligâsti. Communicato enim imperio solicitior tu, ille securior factus est.

VII. O novum atque inauditum ad principatum iter! non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licèt quod est amplissimum consequutus inter homines; felicius tamen erat illud quod reliquisti. sub bono principe privatus esse desiisti. Assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta & prospera stationis istius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt: suscepisti imperium postquam alium suscepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo, nisi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut priùs alius atque alius in gratiam uxoris: ascivit enim te filium non vitricus, sed princeps: eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter filium assumi, si assumatur a principe. An senatûs populique Romani exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias? summæque potestatis hæredem tantùm intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos, & hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. Non

enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem civibus daturus imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptâsses. Fecit hoc Nerva, nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris: si perinde sine judicio adoptentur liberi ac nascuntur, nisi tamen, quòd æquiore animo ferunt homines quem princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit.

VIII. Sedulò ergo vitavit hunc casum, nec judicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis optimi maximi, adoptio peracta est: qua tandem non servitus nostra, sed libertas & salus & securitas fundabatur. Sibi enim dii gloriam illam vendicaverunt: horum opus, horum illud imperium, Nerva, tantùm minister fuit: uterque, qui adoptaret tam paruit, quam tu qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret: hanc imperator Nerva in gremio Jovis collocârat, quum repente solito major & augustior, advocata hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est, unicum auxilium, fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio qua securitate, qua gloria lætus? (nam quantulum refert deponas an partiaris imperium, nisi quòd difficilius hoc est) non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans, tua juventa, tuo robore invaluit: statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeò temere fecerat Nerva si adoptâsset alium. Oblitine sumus ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultûs fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut dare non posset imperium imperator qui reverentiam amiserat? auctoritate ejus effectum est cui dabatur. Simul fili-

us, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es, quæ proximè parens verus tantùm in alterum filium contulit.

IX. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quòd non solùm successor imperii, sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est: non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri, patritio & consulari, & triumphali patre genitum, quum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem quum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret agitâsse? nihil fecisse, nisi quòd meruit & paruit. Paruisti enim, Cæsar, & ad principatum obsequio pervenisti: nihilque magis a te subjecti animo factum est, quàm quòd imperare cœpisti. Jam Cæsar, jam imperator, jam Germanicus, absens & ignarus, & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, si dicerem, Nescîsti te imperatorem futurum: eras imperator, & esse te nesciebas. Ut verò ad te fortunæ tuæ nuntius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras; sed non erat liberum. Annon obsequereris principi civis; legatus imperatori? filius patri? ubi deinde disciplina? ubi mos a majoribus traditus, quodcunque imperator munus injungeret, æquo animo paratoque subeundi? Quid enim si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illum uti jure posse putes, quum ad imperium revocet, quo sit usus quum ad exercitum miserit; nihilque interesse, ire legatum, an redire principem jubeat, nisi quòd major sit obsequii gloria in eo quod quis minùs velit.

X. Augebat auctoritatem jubentis, in summum discrimen auctoritas ejus adducta: utque magis parendum imperanti putares efficiebatur eo, quòd ab aliis minùs parebatur. Ad hoc audiebas senatûs po-

pulique consensum. Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantùm jure principis occupavit, primusque fecit quod omnes facturi erant; nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento, dii boni: potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu titulis & imaginibus, & signis: ceterùm modestia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles: quum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filii pietatem, filii obsequium assereres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere: jam te providentia deorum primum in locum provexerat, tu adhuc in secundo resistere, atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris quamdiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni utile fuit, quem dii cœlo vendicaverunt, ne quid post illud divinum & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud jam deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus. Ingens gloria, ingensque fama, quum abunde expertus esset quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit: eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quòd prospexerat ne desideraretur.

XI. Quem tu lacrymis primùm, ita ut filium decuit, mox templis honestâsti: non imitatus illos qui hoc idem, sed alia mente, fecerunt. Dicavit cœlo Tiberius Augustum, sed ut majestatis numen induceret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur: tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam

numinum, non in honorem tuum, sed quia [illegible] credis. Minus est hoc quam fit ab his qui & [illegible] deos putant: sed licet illum aris, pulvinaribus, [illegible] flamine colas, non alio magis tamen [illegible] cis & probas, quam quod ipse talis es. In [illegible] enim qui electo successore fato concessit, una [illegible] que certissima divinitatis fides est, bonus [illegible] Num ergo tibi ex immortalitate patris [illegible] rogantiæ accessit? num hos proximos [illegible] sentium desides ac superbos, potius quam [illegible] res & antiquos æmularis, qui hoc ipsum [illegible] peperere, quod modo hostis invaserat [illegible] que? cujus pulsi fugatique, non aliud [illegible] batur indicium, quam quod triumpharetur. [illegible] sustulerant animos, & jugum excusserant; [illegible] nobiscum de sua libertate, sed de [illegible] certabant: ac ne inducias quidem, [illegible] ditionibus inibant: legésque ut [illegible]

XII. At nunc redit omnibus terror [illegible] votum imperata faciendi. Vident [illegible] ducem unum ex illis veteribus [illegible] peratorium nomen addebant [illegible] pi, & infecta victoriis manu. [illegible] ergo, non emimus: nec ingentibus [illegible] sque muneribus paciscimur, ut [illegible] supplicant; largimur, negamus. [illegible] rii majestate. Agunt gratias qui [illegible] audent queri quibus negatum est. [illegible] sciant te assedisse ferocissimis populis [illegible] pore quod amicissimum illis, diffic[illegible] quum Danubius ripas gelu jungit, [illegible] ingentia tergo bella transportat: [illegible] non telis magis, quam suo cœlo, [illegible] tur? Sed ubi in proximo tu, non [illegible] tæ temporum vices essent, illi [illegible] clausi tenebantur, nostra agmina [illegible] aliena occasione si permitteres uti, [illegible] suam barbaris inferre gaudebant.

XIII. Hæc tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites, quam admirationem quemadmodum comparâsti, quum tecum inediam, tecum ferrent sitim? quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres? nihil a ceteris, nisi robore ac præstantia, differens, quum libero Marte, nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut cassidi tuæ aut clypeo gravior ictus incideret? Laudabas quippe ipse ferientes, hortabarisque ut auderent: & audebant jam, quum spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares: ac si quid durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid quum solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrâsses: nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios & Scipiones & Camillos talis esset. Tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis accenderet: postquam verò studium armorum a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Græculus magister assistit; quàm magnum est unum ex omnibus patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere: ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare?

XIV. Nonne incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres, nomenque Germanici jam tum mererere? quum ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ fama conjungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis quàm laudibus peragrares? apud eos semper major & clarior quibus postea contigisses? Et necdum im-

perator, necdum dei filius eras. Germaniamque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interjacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensique alii montes, nisi his compararentur, muniunt dirimuntque; per hoc omne spatium quum legiones duceres, seu potiùs (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum unquam, non equum respexisti. Levis hic, non subsidium itineris, sed decus; & cum ceteris subsequebatur, ut cujus nullus tibi usus, nisi quum die stativorum proximum campum alacritate, discursu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est quòd perseverâsti, plus tamen quòd non timuisti ne perseverare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispania usque, ut validissimum præsidium exciverat, iners ipse, alienisque virtutibus tunc quoque invidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui, non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Jove post sævos labores, duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat: quum aliis super alias expeditionibus munere alio dignus invenireris.

XV. Tribunus verò disjunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lustrâsti: jam tunc præmonente fortuna ut diu penitus perdisceres quæ mox præcipere deberes. Neque enim prospexisse castra, brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognovisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diversam aquarum cœlique temperiem, ut patrios fontes, patriumque sidus ferre consuêsti. quoties equos, quoties emerita arma mutâsti? Veniet ergo tempus quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint, quod denique tectum magnus hospes impleveris, ut

tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verùm hæc olim: in præsentia quidem quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque cujus tu non antè commilito quàm imperator? Inde est quòd propè omnes nomine appellas, quòd singulorum fortia facta commemoras: nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera, quibus statim laudator & testis contigisti.

XVI. Sed tanto magis prædicanda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus, pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Jovi laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos. Non times bella, nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio: fortitudo tua præstat ut nequè hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falsæ simulacra victoriæ: sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, pacem, tranquillitatem, & tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis; neque enim unquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est ut vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eo insolentiæ furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, næ ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare illatasque sibi non esse classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.

XVII. Videor jam cernere non spoliis provinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem,

Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noscitare. Videor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fercula, & sua quemque facta vinctis manibus sequentem; mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque conjectum, toto campo totoque exercitu opposito, perhorrescat. Meruisti proxima moderatione ut quandocunque te vel inferre vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris ut triumphares, sed triumphare quia viceris.

XVIII. Aliud ex alio mihi occurrit. Quàm speciosum est quòd disciplinam castrorum lapsam extinctamque refovisti, depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi! Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri. Nec ducum quisquam, aut non amari a militibus, aut amari timet: & inde offensæ gratiæque pariter securi instant operibus, adsunt exercitationibus, arma, moenia, viros aptant. Quippe non is princeps qui sibi imminere, sibi intendi putet quod in hostes paretur: quæ persuasio fuit illorum qui hostilia quum facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant. Duces porro nostri non tam regum exterorum quàm suorum principum insidias, nec tam hostium quàm commilitonum manus ferrumque metuebant.

XIX. Est hæc natura sideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obscuret: similiter imperatoris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, sed sine ullius diminutione major: eandem auctoritatem præsente te quisque quam absente, retinebat. Quin etiam ple-

usque ex eo reverentia accesserat, quòd tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps sociusque relevares. Felices illos quorum fides & industria non per internuntios & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur. Consecuti sunt ut absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes.

XX. Jam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ. Iter inde placidum, ac modestum, ut planè a pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quòd adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium: annona, quæ ceteris. Ad hoc, comitatus accinctus & parens. Diceres magnum aliquem ducem, & te potissimùm, ad exercitus ire. Adeò nihil, aut certè parum intererat inter imperatorem factum, & brevi futurum. Quàm dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, quum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum provinciis erat illud iter, Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria, quam pro utilitate communi, edicto subjecisti quid in utrumque vestrûm esset impensum. Assuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat quid absumpserit. Ita fiet ut non absumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes, velint, nolint, sciant tanti tuum constat: propositisque duobus exemplis meminerint, perinde conjecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

XXI. Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud quod alii primo statim principatûs die, ut imperatoris & Cæsaris receperunt, tu usque eò distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, jam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriæ esses antequam fieres. Eras enim in animis, in judiciis nostris: nec publicæ pietatis intererat quid vocarere, nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potiùs vocaret & Cæsarem, quum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exercès! ut cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris! eosdem nos, eundem te putas: par omnibus, & hoc tantùm ceteris major, quo melior.

XXII. Ac primùm, qui dies ille, quo expectatus desideratusque urbem tuam ingressus es? Jam hoc ipsum quod ingressus es, quàm mirum lætumque? Nam priores invehi & importari solebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat: tu sola corporis proceritate elatior aliis & excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo non ætas quenquam, non valetudo, non sexus retardavit quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Te parvuli noscere, ostentare juvenes, mirari senes, ægri quoque neglecto medentium imperio ad conspectum tuî, quasi ad salutem sanitatemque, prorepere. Inde alii se satis vixisse te viso, te recepto: alii nunc magis esse vivendum prædicabant. Feminas etiam tunc foecunditatis suæ maxima voluptas subiit, quum cernerent cui principi cives, cui imperatori milites peperissent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne

eum quidem vacantem locum, qui non nisi suspensum & instabile vestigium caperet. Oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi: alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualiter ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta est, quam omnibus venisti: quæ tamen ipsa cum ingressu tuo crevit, ac propè in singulos gradus adaucta est.

XXIII. Gratum erat cunctis quòd senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras: gratum quòd equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares: gratum quòd tantùm non ultro clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adderes: gratius tamen quòd sensim & placidè, & quantum respectantium turba pateretur, incederes: quòd occursantium populus te quoque, te immo maximè, astaret: quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatûs nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare. Nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. Ubi verò cœpisti Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio! quàm peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! quin etiam deum ipsum tunc præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia! quàm recens clamor! quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, augusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! quum sibi se, ac liberis suis, intelligerent precari quæ pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est.

XXIV. Oneraſſet alium ejuſmodi introitus; tu quotidie admirabilior & melior: talis denique, quales alii principes futuros ſe tantùm pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis ſpatium. Junxiſti enim ac miſcuiſti res diverſiſſimas, ſecuritatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec oſculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas, dextræ verecundia. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil in ipſo te fortuna mutavit. Liberum eſt, ingrediente per publicum principe, ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, nos quaſi contingas; & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo quiſquis acceſſit: finemque ſermoni ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia, facit. Regimur quidem a te, & ſubjecti tibi, ſed quemadmodum legibus, ſumus. Nam & illæ cupiditates noſtras libidineſque moderantur, nobiſcum tamen & inter nos verſantur. Emines, excellis, ut honor, ut poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te principes, faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu, uſum pedum amiſerant. Illos ergo humeri cerviceſque ſervorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas ſuper ipſos principes vehunt; te ad ſidera tollit humus, ita communia & confuſa principis veſtigia.

XXV. Nec vereor P. C. ne longior videar, quum ſit maximè optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus veſtris reſervari, quàm carptim breviterque perſtringi: quia fere ſequitur, ut illa quidem de quibus taceas, tanta quanta ſunt, eſſe videantur. Niſi verò leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo; & datum totum, quum donativi partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt, his po-

tibus repræsentare, quibus magis negari potest? quamquam in hac quoque diversitate æqualitatis ratio servata est. Æquati sunt enim populo milites, eo quòd partem, sed priores; populus militibus, quòd posterior, sed totum statim accepit. Enimvero quæ benignitate divisum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his, qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant: æquatique sunt ceteris illi etiam, quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur: expectatum est provisumque ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset; veniret quisque quum vellet: veniret quisque quum posset. Magnificum, Cæsar, & tuum, disjunctissimas terras munificentiæ ingenio velut admovere, immensaque spatia liberalitate contrahere: intercedere casibus, occursare fortunæ, atque omni ope adniti ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse quàm civem.

XXVI. Adventante congiarii die, observare principis egressum in publicum: insidere vias examina infantium, futurusque populus solebat. Labor parentibus erat ostentare parvulos: impositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere. Reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant: ignarique quid rogâssent, quid non impetrâssent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. Et quanquam lætissimum oculis tuis esset, conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent adirentve, recipi, incidi jussisti, ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent; tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè, Cæsar, quòd spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. Nul-

lum est enim magno principe, immortalitatemque merituro impendii genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur: pauperibus educandis una ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum reipub. accelerat. Frustra proceres princeps, plebe neglecta, ut defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere tuetur. Facile est conjectare quod perceperis gaudium, quum te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat & expediat.

XXVII. Nemo jam parens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; majus tamen, in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occidat: nec deerunt qui filios concupiscant. Contra, largiatur & auferat, alat & occidat; næ ille tam brevi tempore effecerit, ut omnes non posterorum modò, sed sui parentumque pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quàm quòd congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi quod nemini est ereptum; locupletatisque tam multis pauperiorem esse factum principem tantùm: quanquam nec hunc quidem. Nam cujus est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habet.

XXVIII. Aliò me vocat numerosa gloria tua: aliò autem? quasi verò jam satis veneratus miratus-

que sim quòd tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione ejus averteres famam; nec ut tristes hominum mœstosque sermones lætiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti; nec tibi benefaciendi fuit causa, ut quæ malè feceras, impune fecisses: amor impendio isto, non venia quæsita est: populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis: quodque antea principes ad odium suî leniendum tumentibus plebis animis objectabant, id tu tam innocens populo dedisti quam populus accepit. Paulo minus, P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantùm, verùm ut altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur; ex his quandoque nascentur quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Cæsar, ætatem dii quam mereris, serventque animum quem dederunt: & quando majorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi (augetur enim quotidie & crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia principi cives), dabis congiaria si voles, præstabis alimenta si voles; illi tamen propter te nascantur.

XXIX. Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonæ. Hujus aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, oriens triumphis occidensque lustratus. Nec verò ille civiliùs quàm parens noster, auctoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, ut sine ullius injuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe

non, ut ex hostico raptæ, perituræque in horreis messes, nequicquam queritantibus sociis, auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit; nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quicquid videtur emere; inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat: inde hîc satietas, nec fames usquam.

XXX. Ægyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus cœloque deberet: siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quàm quas ipse devexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura, certaret: hæc inopina siccitate usque ad injuriam sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languidè extulerat, ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. Hinc pars magna terrarum, mergi palanti amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Ægyptus nubila optavit, cœlumque respexit, quum ipse fœcunditatis parens contractior & exilior, iisdem ubertatem ejus anni angustiis, quibus abundantiam suam, cohibuisset. Neque enim solùm vagus ille, expanditor amnis, intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat, sed supino etiam ac detinenti solo, placido se mollique lapsu refugum abstulerat: & necdum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, ubertate, regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium, quàm dum nuntiat. Tam velox, Cæsar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas & accincta, ut tristius aliquid seculo tuo passis ad remedium salutemque sufficiat, ut scias.

XXXI. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor; crediderim tamen per hunc Ægypti statum tuas fortunæ vires experiri, tuam-

que vigilantiam exspectare voluisse. Nam quum omnia ubique secunda merearis, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque præsterni, quum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Ægypti ali sustentarique non posse: superbiebat ventosa & insolens natio, quòd victorem quidem populum pasceret tamen, quodque in suo flumine, in suis manibus vel abundantia nostra vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse P. R. necessariam, & tamen serviat. Post hæc, si volet Nilus, amet alveum suum, & fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Ægyptum quidem, nisi ut inde navigia inania & vacua, & similia redeuntibus, hinc plena & onusta & qualia solent venire, mittantur, conversoque munere maris, hinc potiùs venti ferentes & brevis cursus optentur. Mirum, Cæsar, videretur, si desidem Ægyptum, cessantemque Nilum non sensisset urbis annona, quæ tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur, & nos Ægypto posse, & nobis Ægyptum carere non posse. Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ, nec minùs erubescebat fame, quàm torquebatur; quum pariter à te necessitatibus ejus pudorique subventum est. Stupebant agricolæ plena horrea quæ non ipsi refersissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit.

XXXII. Quàm nunc juvat, provincias omnes in fidem nostram ditionemque venisse, postquam contigit princeps terrarum, qui fœcunditatem nunc huc nunc illuc, ut tempus & necessitas posceret, trans-

ferret referretque; qui diremptam mari gentem, ut partem aliquam populi plebisque Romanæ, aleret ac tueretur! Et cœlo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes simul terras uberet foveatque. Hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat: hic si non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat. Hic æternis commeatibus orientem occidentemque connectit, ut quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, & discant quantò libertate discordi servientibus sit utilius unum esse cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cujusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quædam, sive aliquis amnibus genius, & solum illud & flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse solvendum: fallacemque unius anni fidem omnibus annis, omnibusque postea seculis, tantò magis quia non exigimus, excuset.

XXXIII. Satisfactum quà civium, quà sociorum utilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, sed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet: quum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam justitiam exhibuit, omni affectione aut intactus, aut major! Impetratum est, quod postulabatur: oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, & ut concupisceremus admonuit: ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Jam quàm libera spectantium studia, quàm securus favor? Nemini impietas, ut solebat, objecta, quòd odisset gladiatorem: nemo spectator spectaculum factus, miseras voluptates unco & ignibus expiavit. De-

mens ille, verique honoris ignarus, qui crimina majestatis in arena colligebat, ac se despici & contemni, nisi etiam gladiatores ejus veneraremur; sibi malè dici, in illis suam divinitatem, suum numen violari interpretabatur: quum se idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

XXXIV. At tu, Cæsar, quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti! Vidimus delatorum agmen inductum, quasi grassatorum, quasi latronum: non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant. Nulla jam testamenta secura, nullus status certus: non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Advertisti oculos, atque ut antè castris, ita postea pacem foro reddidisti: excidisti intestinum malum: & provida severitate cavisti, ne fundata legibus civitas, eversa legibus videretur. Licèt ergo cum fortuna tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos, nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas & arcanas, ac sub te primùm communes opes; nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quàm quòd contigit dèsuper intueri delatorum supina ora, retortasque cervices agnoscebamus & fruebamur, quum velut piaculares publicæ solicitudinis victimæ supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravioresque pœnas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti. Abirent, fugerentque vastatas delationibus terras: ac, si quem fluctus ac procellæ scopulis reservâssent, hic nuda saxa & inhospitale littus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate mœreret.

XXXV. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Juvabat prospectare statim a

portu sparsa navigia, & apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui, clementia sua salva, ultionem hominum terrarumque diis maris commendâsset. Quantum diversitas temporum posset, tum maximè cognitum est, quum iisdem quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus affigeretur; quumque insulas omnes, quas modò senatorum, jam delatorum turba compleret; quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti, mille pœnarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt? perdant quas habent: expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur; neque, ut antea, exsanguem illam & ferream frontem nequicquam convulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant; sed spectent paria præmio damna, nec majores spes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo Titus securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est: sed quanto tu quandoque dignior cœlo, qui tot res illi adjecisti, propter quas illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, perquam magna quædam edicto Titi adstruxerat, nihilque reliquisse tibi videbatur: qui tam multa excogitâsti, ut si ante te nihil esset inventum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adjecissent? Tu simul omnia profudisti, ut sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune, profertur.

XXXVI. Quàm juvat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc verè Deus, non spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo principe, boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec pœna cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum, quod jam non delatores

tores sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium, cohibes: immo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo; In jus veni; sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco judicem assignat: licet rejicere, licet exclamare; Hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. Illum volo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus; cujus mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum; majus illud, quòd eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios judices malint. Liberum est autem disceptanti dicere, Nolo eum eligere. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis & non uti licet.

XXXVII. Onera imperii, pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi, ita singulorum injuriis coegerunt. His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis irrogatum est, his remissum: videlicet quòd manifestum erat quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent, quæque nunquam ut aliena & speranda, sed ut sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis veteribus civibus servabatur. Novi seu per Latium in civitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrâssent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam, civitasque Romana instar erat odii, & discordiæ, & or-

bitatis, quum carissima pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non vigesimæ modo, verum etiam affinitatum damno bene compensari putarent. Sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset ad matrem, etiamsi cognationum jura non recepissent quum civitatem adipiscerentur, ejus vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem: ratus, improbè & insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum; nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente vigesima scindi, nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

XXXVIII. Hactenus ille: parciùs fortasse quàm decuit optimum principem, sed non parciùs quàm optimum patrem, qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibâsse quædam seu potius demonstrâsse contentus, largam, ac propè intactam benefaciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua adstruxit ut quemadmodum in patris filius, sic in hæreditate filii pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. Egregiè, Cæsar, quòd lacrymas parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine diminutione possideat, nec socium hæreditatis accipiat qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. principis munus, quum ostendo liberalitati ejus inesse rationem. Ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potius quàm liberalitas existimanda est cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, mansuetudine tua, minuere orbitatis injurias, nec pati quenquam filio amisso

insuper affici alio dolore: sic quoque abunde misera res est, pater filio solus hæres: quid si cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd quum divus Nerva sanxisset ut in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ solverentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm majoribus haberetur? curve non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem removisti, si modò filius in potestate patris fuisset: intuitus (opinor) vim legemque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos jussit, nec uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit.

XXXIX. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cavitque ut in sororis bonis frater, & contrà, in fratris soror, atque avus, avia, in neptis, nepotisque, & invicem illi servarentur immunes. His quoque quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibusque inter se cognationum jura commisit simul & pariter, & more naturæ, quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quam negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritûs fuerit, sparsas, atque (ut ita dicam) laceras gentilitates colligere atque connectere, & quasi renasci jubere: deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis quod sæpe singuli non impetrâssent: postremò, ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam: indignum credo ei visum, ab homine peti quod dii dedissent. Sorores estis, & frater, avus, & nepotes: quid est ergo cur egeris, ut sitis? vobis estis. Qui pro cetera sua moderatione non minùs invidiosum putat dare hæreditatem quàm auferre. Læti ergo adite honores, capessite civitatem, neminem hoc necessitudinis ab-

ruptum velut truncum amputatumque, destitnet: iisdem omnes quibus antè pignoribus, sed honestiores perfruentur; ac ne remotus quidem jamque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. Statuit enim communis omnium parens summam quæ publicanum pati possit.

XL. Carebit onere vigesimæ parva & exilis hæreditas: &, si ita gratus hæres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet: nemo observator, nemo castigator assistet. Cujuscunque modi ea pecunia ex hæreditate alicujus obvenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vigesimæ dicta est, ut ad periculum ejus perveniri, nisi opibus, non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem: injuria in votum: optat hæres ut vigesimam debeat. Additum est ut qui ejusmodi ex causis in diem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subvenire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique ut desineret quisque debere quod non esset postea debiturus. Idem fecisti ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius, ut contumacibus, irasceretur, tarditatemque solvendi dupli, vel & quadrupli, irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas ut debeatur.

XLI. Feres, Cæsar, curam & sollicitudinem consularem. Nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperâsse: interrogandus videris, satisne computaveris imperii reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogantibus sola sufficiat. Nam quid est causæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, &

rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, nihil detinuissent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte gravi & tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant principes ipsi sua sponte avidi & rapaces, & qui magistris non egerent: plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt. sed ad tuas aures cum ceteris omnibus, tum vel maximè avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo & quiescunt; & postquam non est cui suadeatur; qui suadeant non sunt. Quo evenit ut tibi cum plurimum pro tuis, tum pro nostris moribus debeamus.

XLII. Locupletabant & fiscum & ærarium non tam Voconiæ & Juliæ leges, quàm majestatis singulare & unicum crimen eorum qui crimine vacarent: hujus tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt quàm qui sibi majestatem vendicabant. Reddita est amicis fides; liberis pietas, obsequium servis: verentur, & parent, & dominos habent. Non enim jam servi principis nostri amici, sed nos sumus: nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quàm civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberâsti, unoque salutis publicæ signo illud (ut sic dixerim) servile bellum sustulisti, in quo non minùs servis quàm dominis præstitisti: hos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari, nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret: magnum & inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi servos haberet.

XLIII. In eodem genere ponendum est quòd testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium nunc, quia scriptus, hæres. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia

offendit alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris: nihilque inter privatum & principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris: nam & plures amas. Tene, Cæsar, hunc cursum, & probabitur experimento, sitne feracius & uberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur. Donavit pater tuus multa, & ipse donâsti: cesserit parum gratus, manent tamen ii qui bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne ut regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur, quum privatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent?

XLIV. Quàm utile est ad usum secundorum per adversa venisse? Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es quantopere detestentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præstas quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, ut quibus erat summa votorum, melior pessimo princeps, jam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut locum istum post te concupiscat. Facilius est ut esse aliquis successor tuus possit quàm ut velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es quàm sit onerosum succedere bono principi, & afferebas excusationem adoptari. An prona parvaque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva est omnibus vita & dignitas vitæ, nec jam

consideratus ac sapiens qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conscientia merces; sed etiam præmia sunt. Amas constantiam civium, rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves & attollis. Prodest bonos esse, quum sit satis abundeque si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi judicio florent: acuuntur isti integritatis & industriæ pretio. Similes & dissimiles alliciuntur: nam præmia bonorum malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeò ingenio valent, ut non turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant fugiantve: ceteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur, eadem ista quibus alios artibus assequutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse & videri volunt, & dum volunt fiunt.

XLV. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea uno aut altero, & nimis dixi, vitiis potius civium quàm virtutibus lætabantur. Primùm quòd in alio sua quemque natura delectat: deinde quòd patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis, & hercule æquum est esse eos carissimos bono principi, qui invisi malo fuerint. Scis ut sicut diversa natura dominatio & principatûs, ita non aliis esse principem gratiorem quàm qui maximè dominum graventur. Hos ergo provehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. Ideo non censuram adhuc, non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potiùs quàm remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioqui nescio an plus moribus conferas princeps qui bonos esse patitur, quàm qui co-

git. Flexibiles quamcunque in partem ducimur à principe: atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus; quod frustra speraverint dissimiles: eóque obsequii continuatione pervenimus, ut propè omnes homines unius moribus vivamus. Porro, non tam sinistrè constitutum est, ut qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modò, Cæsar, & vim effectumque censuræ, tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Meliùs homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quòd approbant, quæ præcipiunt fieri posse.

XLVI. Et quis terror valuisset efficere quod reverentia tuì effecit? Obtinuit aliquis ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur: sed non obtinuit, ut vellet. Rogatus es tu quod cogebat alius, cœpitque esse beneficium quod necessitas fuerat. Neque enim à te minore concentu ut tolleres pantomimos, quàm à patre tuo ut restitueret exactum est. Utrumque rectè: nam & restitui oportebat quos sustulerat malus princeps, & tolli restitutos. In his enim quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat, auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque adversatur, & damnat effeminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus: quum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Cæsar, qua consequutus es ut quod antea vis & imperium, nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi qui castigari merebantur, iidemque emendatores qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua

queritur, & liberum est queri. Sed quum ita comparatum sit, ut de nullo minùs principe querantur homines, quàm de quo maximè licet, tamen in seculo nihil est quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat: boni provehuntur: mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. Mederis erroribus, sed implorantibus; omnibusque quos bonos facis, hanc astruis laudem, ne coegisse videaris.

XLVII. Quid vitam? quid mores juventutis, quam principaliter formas? quem honorem dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? ut sub te spiritum & sanguinem & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis quàm reverentia relegaret? at tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantumque eas diligis quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos principes arcem publicarum ædium nomine inscripserat; frustra tamen nisi adoptâsset, qui habitare ut in publicis posset. Quàm bene cum titulo isto moribus tuis convenit? quanquam omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit. Quod enim forum? quæ templa tam reserata? non Capitolium, ipsaque illa adoptionis tuæ sedes, magis publica, magis omnium: nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: superatisque jam mille liminibus, ultra semper aliqua dura & obstantia. Magna ante te, magna post te, juxtà tamen maxima quies, tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates & larem angustum ex domo principis modestiæ & tranquillitatis exempla referantur.

XLVIII. Ipse autem, ut excipis omnes? ut expectas? ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi per otium transigis? itaque non ut alias attoniti, nec ut periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares, quum commodum est, convenimus: & admittente principe interdum est aliquid quod nos domi quasi magis necessarium teneat. Excusati semper tibi, nec unquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque præstare quod te videat, quod te frequentet; ac tanto liberalius ac diutius voluptatis hujus copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus ut in communi domo, quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, quum velut quodam specu inclusa nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum civium strages cædesque proferret. Obversabantur foribus horror & minæ, & par metus admissis & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoque visuque terribilis, superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa: non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret.

XLIX. Ille tamen, quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias, & ultorem scelerum deum inclusit: dimovit, perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus & obstructos non secus ac per apertas fores, & invitantia limina irrupit: longèque tunc illi divinitas sua, longè arcana cubilia sævique secessus, in quos timore & superbia, & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam ejus non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine & claustris defenditur? Et quid ergo? discimus experimento, fidelissimam esse custodiam, principis ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, muni-

mento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui septus caritate non fuerit: armis enim arma irritantur. Num autem ferias tantùm partes dierum in oculis nostris cœtuque consumis? num remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas interest? Num tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? num ex convictu nostro mutua voluptas? num provocas reddisque sermones? num ipsum tempus epularum tuarum quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator adnotatorque convivis tuis immines: nec jejunis & inanibus plenus ipse eructans non tam apponis quam objicis cibos, quos dedigneris attingere: ægréque perpessus superbam illam convictûs simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia cœnarum, sed suavitatem tuam jucunditatemque miramur: quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia, & vera, & ornata gravitate. Neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat, sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor. Inde tibi parcus, & brevis somnus, nullumque amore nostrî angustius tempus, quàm quod sine nobis agis.

L. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? Non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum immensa possessione circumvenis, nec unius oculis flumina, fontes, maria deserviunt. Est quod Cæsar non suum videat; tandemque imperium principis quàm patrimonium majus est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini, nec jam clarissimorum virorum receptacula habita-

tore servo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo ab interitu vindicare: muta quidem illa & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domini, non servientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris tabula ingens rerum venalium. Quo sit detestanda avaritia illius, qui tam multa concupiscebat, quum haberet supervacua tam multa. Tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, ut ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus quòd digni esse videmur. Nec verò emendi tantùm civibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas: ita (inquam) donas, in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod judicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.

LI. Idem tam parcus in ædificando, quam diligens in tuendo. Itaque non, ut antè, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur. Stant securæ domus, nec jam templa nutantia. Satis est tibi, nimiumque, quum successeris frugalissimo principi, magis rejicere aliquid & amputare ex his quæ princeps tanquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus usibus suis detrahebat quæ fortuna imperii dederat: tu tuis quod pater. At quàm magnificus in publicum es! Hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantùm commutata videantur. Hinc immensum la-

tus circi templorum pulchritudinem provocat: digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm quæ ex illa spectabuntur: visenda autem cum cetera specie, tum quòd æquatus plebis ac principis locus: siquidem per omne spatium una facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo civibus tuis invicem contueri: dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem; populo, cui locorum quinque millia adjecisti. Auxeras enim numerum ejus congiarii facilitate, majoremque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide jusseras.

LII. Horum unum si præstitisset alius, illi jamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra nonnisi adoraturus intras; tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit, ut dei summum inter homines fastigium servent, quum deorum ipse non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Jovis optimi maximi unam alteramve, & hanc æream, cernimus. At paulo antè, aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, quum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. Ergo iste quidem æreæ & paucæ manent, manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut, si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seræque lætitiæ, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra; postremò, truces horrendasque imagines abjectas excoctasque flammis, ut ex illo terrore & minis in usum hominum ac voluptates igni-

bus mutarentur. Simili reverentia, Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Jovis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quòd bene facias muneris esse qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna suî parte velut intercepti, divertere via cogebantur, quum sævissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

LIII. Omnia P. C. quæ de aliis principibus a me aut dicuntur aut dicta sunt, eò pertinent ut ostendam, quàm longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatûs parens noster reformet & corrigat: alioqui nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem priorum civium officium est, insequi dissimiles. Neque enim satis amârint bonos principes, qui malos satis non oderint. Adjice, quòd imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quàm quòd insectari malos principes tutum est. An excidit dolori nostro modò vindicatus Nero? permitteret, credo, famam vitamque ejus carpi, qui mortem ulciscebatur: nec ut in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur. Quare ego te, Cæsar, muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono, quòd liceat nobis & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros sub exemplo præmonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes a posterorum execrationibus conquiescant. Quo constantiùs, P. C. & dolores nostros & gaudia proferamus: ingemiscamus illis quæ patiebamur. Simul utrumque faciendum est sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant, meminerintque, sic maximè laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam

quum de malo principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem.

LIV. Et quis jam locus miseræ adulationis manebat, quum laudes imperatorum ludis etiam & comessationibus celebrarentur, saltarenturque, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur? Sed illud indignum, quòd eodem tempore in senatu & in scena ab histrione & a consule laudabantur. Tu procul a tuî cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc brevis & pudenda prædicatio colit: quin etiam tantò majore consensu in venerationem tuî theatra ipsa consurgent, quantò magìs de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? quum eos quoque honores, qui tibi a nobis offeruntur aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, & quasi prolatis imperii finibus, nunc ingentes arcus, excessurosque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos nomini Cæsarum dicabamus: patiebantur illi, &, quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrûm, tanquam oblitus ejus de quo refertur, censendi officium principis honore consumit? Tuæ moderationis hæc laus, constantia nostra: & tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque justitiæ convenimus: hanc simplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, ut te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi, a quo incipi, in quo defini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus & alii non receperunt: nemo antè tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus

aut saxis nomen tuum, sed monimentis æternæ laudis inciditur.

LV. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur. Ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul quum jampridem novitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te novus honor superest, quàm si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recusas; ut appareat, non superbia & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quàm si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quòd sumptibus ejus adhibes modum, ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempub. merita privatis dicabantur. Visuntur eadem e materia Cæsaris statuæ, qua Brutorum, qua Camillorum. Nec discrepat causa. Illi enim reges hostemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæque alia captivitas gignit, arcet ac submovet, sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam, minùs mirum videtur, quòd mortales istos caducosque titulos aut depreceris aut temperes. Scis enim ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria; ubi sint honores in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat oblivio, negligit carpitque posteritas: contrà, contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frænator animus ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur, quàm

quibus minimè necesse est. Præterea, ut quisquis factus est princeps, extemplo fama ejus, incertum bona an mala, ceterùm æterna est. Non ergo perpetua principi fama, quæ invitum manet, sed bona concupiscenda est. Ea porro non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leviora hæc, formam principis figuramque, non aurum meliùs vel argentum, quàm favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cujus lætissima facies & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

LVI. Annotâsse vos credo, Patres conscripti, jamdudum me non eligere quæ referam. Propositum est enim mihi, principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia major, Imperator Auguste, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cujusque prædicatio vel transilire vel prætervehi debeat? Quod momentum, quod immo temporis punctum aut beneficio sterile, aut vacuum laude? Non omnia ejusmodi, ut is optimè te laudâsse videatur, qui narraverit fidelissimè? Quo fit ut propè in immensum diffundatur oratio mea, & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant? ut illud, quòd secundum consulatum recepisti, quia princeps & pater deferebat. At postquam ad te imperii summam, & cum omnium rerum, tum etiam tui potestatem dii transtulerint, tertium consulatum recusâsti, quum agere tam bonum consulem posses. Magnum est, differre honorem; gloriam, majus. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestum non in hoc urbis otio, & intimo sinu pacis, sed juxta barbaras gentes; ut illi solebant quibus erat moris paludamento mutare prætextam, ignotasque terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum

tibi, quum te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus adierunt. Decora facies consulis; multa post secula tribunal viridi cespite extructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum. Augebant majestatem præsidentis diversi postulantium habitus, ac dissonæ voces, raràque sine interprete oratio. Magnificum est, civibus jura; quid hostibus, reddere? speciosum certam fori pacem; quid immanes campos sella curuli, victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem, non armorum magis, quàm togarum ostentatione compescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant imperatorem, nomenque quod alii domitis hostibus, tu contemptis merebare.

LVII. Hæc laus acti consulatûs; illa dilati, quòd adhuc initio principatûs, ut jam excusatus honoribus, & expletus, consulatum recusâsti, quem novi imperatores destinatum aliis in se transferebant. Fuit etiam qui in principatûs sui fine consulatum quem dederat, ipse magna ex parte jam gestum extorqueret & raperet. Hoc ergo honore, quem & incipientes principes & desinentes adeò concupiscunt ut auferant, tu otioso ac vacante privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus, aut principi primus? Nam secundum imperator quidem, sub Imperatore tamen, inîsti: nihilque imputari in eo vel honori potest vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ civitas quinquies, atque etiam sexies, consules vidit, non illos qui expirante jam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis & absentibus in rura sua consulatus ferebantur: in hac civitate tertium consulatûm princeps generis humani ut prægravem recusâsti? Tantone Papyriis etiam & Quintiis moderatior Augustus, & Cæsar, & pater patriæ? At illos resp. ciebat: quid? te non eadem respublica? non senatus? non consulatus

ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli & augeſcere videtur?

LVIII. Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis conſulatibus fecerat longum quendam & ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Oneroſum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat, ut princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam privatus recuſâſſes. An conſularis viri triumphaliſque filius quum tertiò conſul creatur, aſcendit? non debitum hoc illi? non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, faſtoſque reſerare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quòd conſul alius quàm Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cœpit liber annus: ſic olim ſervitus pulſa, privata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, ut ſemper principes erant! quanquam non ambitio magis quàm livor & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus non niſi præcerptum præfloratumque tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia, cedere: benignitas, per alios frui.

LIX. Sed jam tempus eſt te ipſi conſulatui præſtare, ut majorem eum ſuſcipiendo gerendoque facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusâſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando & non recuſaveris. Quum arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia: (illa enim ſanè tibi dicantur.) nunc vero poſtulamus, ut futuros principes doceas inertiæ renuntiare, pauliſper delicias differre, pauliſper, & ſaltem ad

breviſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occupârint: aſcendere curulem quam detineant: eſſe denique quod concupierunt, nec ideo tantùm velle conſules fieri, ut fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audivimus quidem te omne munus conſulis obiiſſe, ſed audivimus: diceris juſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe, ſed diceris: æquum eſt aliquando nos judicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? Liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res ſit, bonus conſul & bonus princeps. Nam præter id quod eſt arduum, duas, eaſque ſimul, capere poteſtates ſummas, tum ineſt utrique nonnulla diverſitas, quum principem quàm diſſimillimum conſuli deceat.

LX. Atque ego video, proximo anno conſulatûs recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd eum abſens gerere non poteras: ſed jam urbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus quæ quantaque fuerint quæ deſiderabamus? Parum eſt ut in curiam venias, niſi & convocas: ut interſis ſenatui, niſi & præſides: ut cenſentes audias, niſi & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſulum aliquando tribunal majeſtati ſuæ reddere? aſcende. Vis conſtare reverentiam magiſtratibus, legibus auctoritatem, modeſtiam petulantibus? adi. Quod enim intereſſet reip. ſi privatus eſſes, conſulem te haberet tantùm, an & ſenatorem; hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantùm, an & conſulem. His tot tantiſque

rationibus, quanquam multùm reluctata, verecundia principis nostri tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? Non se ut privatis, sed ut privatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret: noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parcè tamen, tribuebatur, quod tu singularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter meritis præstitisti, sed in toga meritis. Utriusque cura, utriusque vigilantia obstrictus es, Cæsar. Sed in principe rarum, ac propè insolitum est, ut se putet obligatum, aut, si putet, amet. Debes ergo, Cæsar, & solvis. Sed quum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris: quin etiam perquam modica quædam civium merita fortunæ tuæ viribus in majus extollis. Efficis enim ut tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum a te recepit. Quid isti benignitati precer? nisi ut semper obliges, obligeris: incertumque facias, utrùm magis expediat civibus tuis debere tibi, an præstitisse.

LXI. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar: quum ter consule assidente, tertiò consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua & excelsa procerioribus admota decrescant; item ut altissimæ civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur: quantoque propiùs ad magnitudinem tuam ascenderint, tanto etiam a sua descendisse videamur: illos tamen tu quanquam non potuisti tibi æquare quum velles, adeò in edito collocâsti, ut tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eumdem in annum, in quem tuum, contulisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est, quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem

& ille qui tertium consulatum meruit: sed magis sub quo meruit: magnus memorandusque qui tantum præmium cepit, sed major qui capienti dedit. Quid, quod duos pariter tertio consulatu collegas tuî sanctitate decorâsti? ut sit nemini dubium, hanc tibi præcipuam causam fuisse extendendi consulatûs tui, ut duorum consulatus amplecteretur, & collegam te uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat a patre tuo, id est, quantò minùs quàm a te datum, utriusque adhuc oculis paulo antè dimissi fasces oberrabant: utriusque solennis ille lictorum & prænuntius clamor auribus insederat, quum rursus curulis, rursusque purpura, ut olim quum hostis in proximo, & in summum discrimen adducta respub. expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentiam tuam necessitas æmuletur. Modò prætextas exuerant, resumant: modò lictores abire jusserant, revocent: modò gratulantes amici recesserant, revertantur. Hominisne istud ingenium est, hominis potestas, renovare gaudia, redintegrare lætitiam, nullamque requiem gratulationis dare, neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus aut fortuna lassetur: des quamplurimis tertios consulatus, &, quum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

LXII. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat: præcipuè tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi & dedisse & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt quos senatus quum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præfi-

ferret, elegit, & quidem primos. Hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, ut senatûs favor apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paulò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? Hunc senatus probat, hic senatui carus est. Oderat quos nos amaremus; sed & nos, quos ille. Nunc inter principem senatumque dignissimi cujusque caritate certatur: demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde, Patres C. favete apertè, diligite constanter: non jam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, ne prosit: eadem Cæsar quæ senatus probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet: tertiò consules fecit quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine quo electi a vobis erant. Magnum utrumque videtur, sive eosdem maximè diligit, quos scit nobis esse carissimos; sive illis neminem præfert, quamvis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, juvenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. Quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maximè principem promeretur. Sibi enim accrescere putat quod cuique adstruatur; nullamque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus major, nisi maximi fuerint quibus major est. Persta, Cæsar, in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cujusque est: huic aures, huic oculos intende: ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis quàm audientibus insidiantes susurros: Meliùs omnibus quàm singulis creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

LXIII. Revertor jam ad consulatum tuum, etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen. Imprimis quod comitiis tuis in-

terfuisti candidatus non consulatûs tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suæ sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram: consulque sic factus es ut unus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? Non alii marcidi somno, hesternaque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alii sanè pervigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, a quibus consules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O prava & inscia veræ majestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris, dedignari quem concupiscas: quumque ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem jussisse contentus, liberæ civitatis ne simulationem quidem serves! Abstineas denique comitiis abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium! Hæc persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquam senatores. Plerique tamen non tam superbia quam metu quodam submovebantur. An stuprorum sibi, incestarumque noctium conscii auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesque contempserant, ut in illa spatiosissima sede hominum deorumque conjectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua suasit & sanctitas, ut te & religioni deorum & judiciis hominum exhiberes. Alii consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti.

LXIV. Peracta erant solennia comitiorum, si principem cogitares, jamque se omnis turba commoverat,

moverat, quum tu, mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi quum jurare cogerent alios. Vides quàm necessarium fuerit consulatum non recusare? non putâssemus istud facturum te fuisse, si recusâsses. Stupeo, P. C. necdum satis aut oculis meis aut auribus credo: atque identidem me an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis; seditque consul principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret. Quinetiam sedens præbuit jusjurandum, & ille juravit, expressit, explanavitque verba quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens, Cæsar, & par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. Ullane satis prædicatio digna est, idem tertiò consulem fecisse quod primò? idem principem quod privatum? idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio jam, nescio pulchriusne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte jurâsti.

LXV. In rostris quoque, simili religione ipse te legibus subjecisti: legibus, Cæsar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis: sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primùm audio, nunc primùm disco, non est princeps super leges, sed leges supra principem: idem Cæsari consuli quod ceteris non licet; jurat in legem attendentibus diis, (nam cui magis quàm Cæsari attendant?) jurat observantibus his, quibus idem jurandum est: non ignarus alioqui, nemini religiosiùs quod juraverit custodiendum, quàm cujus maximè interest non pejerare. Itaque & abiturus consulatu jurâsti, te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat quum promitteres: majus, postquam præstitisti. Jam toties procedere in rostra, inascensumque illum superbiæ principum locum te-

tere; hic suscipere, hic ponere magistratus, quam dignum te, quàmque diversum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, immo non gestum, abjiciebant per edictum! hoc pro concione, pro rostris, pro jurejurando; scilicet ut primis extrema congruerent, utque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quod alii non fuissent.

LXVI. Non transilivi, Patres conscripti, principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli quicquid de jurejurando dicendum erat. Neque enim ut in sterili jejunaque materia, eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatûs tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii curas, invigilare publicis utilitatibus & insurgere. Omnes ante te eadem isti dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum quos insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quam blanditiæ principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos quàm propitios habere? Te verò securi & alacres quò vocas sequimur. Jubes esse liberos: erimus. Jubes quæ sentimus promere in medium: proferemus. Neque enim adhuc ignavia quadam & insito torpore cessavimus. Terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut à repub. (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures, animos averteremus: at nunc tua dextera tuisque promissis freti & innixi diutina servitute ora reseramus, frænatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales jubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. Neque enim unquam deceptus est princeps, nisi qui priùs ipse decepit.

LXVII. Equidem hunc parentis publici sensum cum exhortatione ejus, tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor. Quæ enim illa gravitas sententiarum? quàm inaffectata veritas verborum! quæ asseveratio in voce! quæ affirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper quod suaserit, scietque nos, quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere. Nec verendum est, ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro salute civium, immo pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus: hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæ pretium est annotare, SI BENE REMPUB. ET EX UTILITATE OMNIUM REXERIS. Digna vota quæ semper suscipiantur, semperque solvantur. Egit cum diis, ipso te auctore, Cæsar, respub. ut te sospitem incolumemque præstarent, si tu ceteros præstitisses: si contrà, illi quoque a custodia tui corporis oculos dimoverent, teque relinquerent votis quæ non palàm susciperentur. Alii se superstites reipub. optabant faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum reipub. salute conjuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibusque annis in consilium de te deos mittis, exigisque ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia, Cæsar, pacisceris cum diis, ut te, si mereris, servent, quum scias an merearis, neminem magis quàm deos scire. Nonne vobis, P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? "Ego quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam præfecti manum armavi: sed ne deorum quidem aut iram, negligentiam deprecor: quæso, immo & obtestor, ne unquam pro me vota respub. invita suscipiat, aut si susceperat invita, ne debeat.

LXVIII. Capis ergo, Cæsar, salutis tuæ gloriosissimum fructum ex consensu deorum. Nam quum excipias, ut ita demum te dii servent, si bene rempub. & ex utilitate omnium rexeris, certus es te bene rempub. gerere, quum servent. Itaque securus tibi & lætus dies erit, qui principes alios cura & metu distinebat, quum suspensi & attoniti, parumque confisi patientia nostra, hinc atque inde publicæ servitutis nuntios expectarent: ac si fortè aliquos flumina, nives, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant quod merebantur: nec erat discrimen ullum pavoris; propterea quòd quum a malo principe tanquam successor timeatur quisquis est dignior, quum sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non litterarum tarditas differt: scis tibi ubique jurari, quum ipse juraveris omnibus. Nemo hoc sibi non præstat. Amamus quidem te in quantum mereris, istud tamen non tui facimus amore, sed nostri: nec unquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota non utilitas nostra, sed fides, Cæsar. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet quòd in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. Nam si eadem cura bonis quæ malis esset, quàm ubique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes? quos omnium cùm conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? Scires mollissimis illis auribus parci, & alioqui quum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quòd ibi intemperantiùs amamus bonos principes, ubi liberiùs malos odimus.

LXIX. Cepisti tamen & affectûs nostri & judicii experimentum, quantum maximum præsens capere potuisti, illo die quo solicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum lætitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segniùs juvenes nostros exhortatus es, con-

suffragatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti ut te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum quàm principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatûs candidatus quàm tu cum omni vita, tum illo ipso tempore quo judicas de candidatis? An aliud a te, quàm senatûs reverentia, obtinuit, ut juvenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur a principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pavet: quinimmo festinatis honoribus amplificat atque auget, & majoribus suis reddit: si quid usquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refovet, & in usum reipub. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis indulgentia Cæsaris: cujus hæc intentio est, ut nobiles & conservet & efficiat.

LXX. Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, in quem ea civitas amplissima reditus egregia constitutione fundaverat: hoc senatui allegandum putâsti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superâsti, deterior esset conditio eorum qui posteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nunties; nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias! Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum quod laudari videbat: nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, quum sciret, quicquid a quoque in provinciis bene fieret, omnia te scire. Utile est, Cæsar, & salutare præsidibus provinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum præmium, judicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi

non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio: Vides enim, si quid bene fecero, nesciet Cæsar: aut si sciverit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia seu malignitas principum, quum malè consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos a crimine, & hos deterrebat a laude. At nunc, si bene aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum & injuriarum metum & accusandi necessitatem remisisti. Nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur: & alioquin nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos optimè magistratus. Magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget: Nec suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inseruntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

LXXI. Jam quo assensu senatûs, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus quidem in planum, & quasi unus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt ut istud magnum videretur, quum velut affixi curulibus suis manum tantùm, & hanc cunctanter & pigrè, & imputantibus similes, promererent? Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps & candidatus æquales & simul stantes, intuerique parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum a cuncto senatu quàm vera acclamatione celebratum est, TANTO MAJOR, TANTO AUGUSTIOR? Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ. Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abest, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tam

humanitas tua, quam intentio ejus admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares, ut si alii eadem ista mandâsses, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam quum suffragatorum nomina honore quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis ille senatorius assensus audiebatur: quodque apud principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo, quum diceres, optimos: nec ipsorum modò vita a te, sed judicium senatûs comprobabatur, ornarique se non illos magis quos laudabas, lætabatur.

LXXII. Jam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret nobis, reipublicæ, nonne tibi tale est, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia quæ facis, quæque facies, prosperè cedant tibi, reipub. nobis? vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo & respub. & nos sumus? Fuit tempus, ac nimiùm diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta quam tristia: nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adjecisses, UT ITA PRECIBUS TUIS DII ANNUERENT, SI JUDICIUM NOSTRUM MERERI PERSEVERASSES? Adeò nihil tibi amore civium antiquius, ut antè a nobis, deinde a diis, atque ita ab illis amari velis, si a nobis ameris. Et sanè priorum principum exitus docuit, ne a diis quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare: adæquavimus tamen. Qui amoris ardor? qui stimuli, quæ faces illas nobis acclamationes subjecerunt? Non nostri, Cæsar, ingenii, sed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cujusquam terror expressit. Quem sic timuimus ut hæc fingeremus? quem sic amavimus ut hæc fateremur? Nôsti necessi-

tatem servitutis. Quando simile aliquid audisti, & quando dixisti? Multa quidem excogitat metus: sed quæ appareant quæsita ab invitis: aliud solicitudinis, aliud securitatis ingenium est: alia tristium inventio, alia gaudentium. Neutrum simulationes expresserint. Habeat sua verba miseri, sua verba felices; utque jam maximè eadem ab utrisque dicuntur.

LXXIII. Testis ipse es quæ in omnium ore lætitia: non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum. Quis tunc non e vestigio suo exiluit? quis exiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam & imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? Nam quantò magis a te reprimebatur, exarsimus, non contumacia, Cæsar: sed ut in tua potestate est an gaudeamus, ita in quantum, nec in nostra. Comprobâsti & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrymarum, utque nunquam frontem tuam abstergeres. Hoc ipsum has sedes nobis quasi responsuras interrogemus, viderintne unquam principis lacrymas? at senatûs sæpe viderunt. Onerâsti futuros principes: sed & posteros nostros. Nam & hi a principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur.

LXXIV. Nihil magis possum propriè dicere, quàm quod dictum est a cuncto senatu, O TE FELICEM! quod cùm diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur! Est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cùm multa illo die dicta sunt sapienter & graviter, tum vel imprimis hoc, CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magna hoc fiducia nostri, majore tamen tuî diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit, introspiciat modò vitam,

seque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus quæ amantes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super hæc precati sumus, UT SIC TE AMARENT DII, QUEMADMODUM TU NOS. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, ut nos sic amarent dii, quomodo tu. Estne verum quod inter ista clamavimus, O NOS FELICES? Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum est, ut nos diligat princeps, sed dii quemadmodum princeps? Civitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam pietate merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse, nisi ut dii Cæsarem imitentur.

LXXV. Sed quid singula consector & colligo, quasi verò aut oratione complecti, aut memoria consequi possim, quæ vos, P.C. ne qua interciperet oblivio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis? Antè, orationes principum tantùm ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim quibus nec senatus gloriari, nec princeps possent: has verò & in vulgus exire, & posteris prodi, cum ex utilitate tum ex dignitate publica fuit; primùm, ut orbis terrarum pietatis nostræ adhiberetur testis & conscius; deinde, ut manifestum esset, audere nos de bonis malisque principibus non tantùm post ipsos judicare; postremò, ut experimento cognosceretur, & antè nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est, ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres? denique ut in posterum exemplo provideres? Discant & principes acclamationes veras falsasque discernere, habeantque muneris tui, quod jam decipi non poterunt. Non instruen-

dum illis iter ad bonam famam, sed non descendunt; non submovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est & quæ facere & quæ debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut hæreat animo tuo gaudium quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, & tamen vincas; nova merearis, nova audies. Eadem enim dici nisi ob eadem facta non possunt.

LXXVI. Jam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum senatus sub exemplo tui sedit, cum interea nihil præter consulem ageres? Interrogavit quisque quod placuit: dissentire, discedere, & copiam judicii sui reipubl. facere tutum fuit. Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Unus solusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat: adeò nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reverentiam ejus componebatur: ceterùm egressus statim se recipiebat in principem, omniaque consularia officia abjicere, negligere, contemnere solebat. Ille verò ita consul, ut si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset: ac primùm ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. Una erat in limine mora, consultare aves, revererique numinum monitus: nemo perturbabatur, nemo submovebatur. Tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere & consulem & principem cogeret: ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis

quo magnus consul sub bono principe incedere videretur.

LXXVII. Idem illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. Nam comitia consulum obibat ipse: & tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante consules steterat, adigebanturque in verba, in quæ paulo antè ipse juraverat princeps, qui tantum putat esse in jurejurando, ut illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reverentia? Adibat aliquis ut principem; respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratûs jus, nullius auctoritas imminuta est, aucta etiam: si quidem pleraque ad prætores remittebat, atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius esse censeret quòd aliquis collega appellaretur a principe, quàm quòd prætor esset. Ad hæc tam assiduus in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis nostrûm idem curæ, idem sudoris sumit? quis adeò expetitis honoribus aut deservit, aut sufficit? Et sanè æquum est tantum ceteris præstare consulibus ipsum qui consules facit: quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se quid sit quod daturus sit: sic fit ut illi quoque sciant quid acceperint.

LXXVIII. Quo justiùs senatus ut susciperes quartum consulatum & rogavit & jussit. Imperii hoc verbum, non adulationis esse, obsequio tuo crede, quod non alia in re magis aut senatus exigere a te, aut tu præstare senatui debes. Ut enim ceterorum hominum, ita principum illorum etiam qui dii sibi videntur, ævum omne & breve & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, ut post se quoque

reipub. prosit, moderationis scilicet justitiæque monimentis, quæ prima statuere cos. potest. Hæc nempe intentio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare sæpius debes, quàm quod primùm invenit recuperata libertas? Non est minùs civile, & principem esse pariter, & consulem, quàm tantum consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum: collegarum, inquam: ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum tertii consulatûs sui recordatio, donec te consulem videant. Neque enim potest non nimium esse privatis, quod principi satis est. Annuas, Cæsar, optantibus, quibusque apud deos esse consuêsti, quorum potens es ipse, votorum compotes facias.

LXXIX. Fortasse sufficiat tibi tertius consulatus: sed nobis tantò minùs sufficit. Ille nos instituit & induxit, ut te iterum iterumque cos. habere cupiamus. Remissiùs istud contenderemus, si adhuc nesciremus quales esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tuî nobis quàm usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? audiet & reddet quas proximè voces? præstabitque gaudium quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ auctor ejus & causa? tentabitque affectus nostros ut solet cohibere, nec poterit? Erit pietati senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa seu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque majorem præsumo lætitiam. Quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tantò meliorem consulem speret, quantò sæpiùs fuerit? Alius labores, si non continuò se desidiæ ac voluptati dedisset, otio tamen & quiete recreâsset: hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, ut nec consulis officium princeps, nec principis consul appeteret. Videmus ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. Adeunt

statim, dimittuntur statim: tandemque principis fores exclusa legationum turbâ non obsidet.

LXXX. Quid in omnibus cognitionibus, quàm mitis severitas, quàm non dissoluta clementia? Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium, quàm bene judicâsse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti, nec tam verentur quid de causa sua, quam quid de moribus sentias. O veri principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quàm ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuerit; postremò, velocissimi sideris more omnia invisere, omnia audire, & undecunque invocatum statim velut numen adesse & assistere! Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est: quibus nunc per te liber solutusque, cœlo tantùm vacat, postquam te dedit qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. Fungeris enim, sufficisque mandanti, quum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, cum tua laude, condatur.

LXXXI. Quòd si quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum, atque inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes qui obire non poterant: usurpabant

autem, ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic par capiendi quaerendique sudor, summusque & idem gratissimus labor, invenire. Enimvero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus: sed nunc gubernaculis audet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transfretare obstantia freta.

LXXXII. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacûs otium, Baianique torporem & silentium ferre: non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Foeda facies, quum P. R. imperator alienum cursum, alienumque rectorem velut capta nave sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant atque amnes, Danubius ac Rhenus. Tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quòd hostium prospectarent: hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia, lustrare navigiis, nandoque superare. Nec verò laudaverim per se magnopere duritiem corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperaret, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim jam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, quum sint ista ludus & avocamentum hujus, quæ quantæque sint illæ seriæ & in-

tentu, & a quibus ſolis ea otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cujuſque gravitate, ſanctitate, temperantia creditur. Nam quis adeò diſſolutus, cujus non occupationibus aliqua ſpecies ſeveritatis inſidat? Otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, ſtupra, luxum conferebant, quum ſeriarum laxamenta curarum vitiorum contentione ſupplerent?

LXXXIII. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur; principum vero non modò domos, ſed cubicula ipſa intimoſque ſeceſſus recludit, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi, Cæſar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inſpici. Sunt quidem præclara quæ in publicum profers, ſed non minora ea quæ limine tenes. Eſt magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, ſed magnificentius, quòd tuos. Quantò enim magis arduum eſt alios præſtare quàm ſe, tantò laudabilius quòd, quum ipſe ſis optimus, omnes circa te ſimiles tui effeciſti. Multis illuſtribus dedecori fuit aut inconſultiùs uxor aſſumpta, aut retenta patientiùs: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia, & ne maximi cives haberentur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant. Tibi uxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa ſanctius? quid antiquius? Nonne, ſi pontifici maximo deligenda ſit conjux, aut hanc aut ſimilem (ubi eſt autem ſimilis?) elegerit? Quàm illa nihil ſibi ex fortuna tua, niſi gaudium vendicat? quàm conſtanter non potentiam tuam, ſed ipſum te reveretur? idem eſtis invicem quod fuiſtis: probatis ex æquo, nihilque vobis felicitas addidit, niſi quòd ſcire cœpiſtis, quàm bene uterque veſtrûm felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm civilis inceſſu? Mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit. Nam uxori ſufficit obſequii gloria. An, quum videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipſa

cum silentio incedat? ingredientemque pedibus maritum in quantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi diversa tu facias. Sub hac verò modestia viri, quantam debet verecundiam uxor marito? femina sibi?

LXXXIV. Soror autem tua, ut se sororem esse meminit? ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur? ut si quis eam uxori tuæ conferat, dubitare cogatur, utrùm sit efficacius ad rectè vivendum, bene institui, an feliciter nasci. Nihil est tam pronum ad simultates quam æmulatio, in feminis præsertim: ea porro maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidia, cujus finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est, quòd mulieribus duabus in una domo, parique fortuna, nullum certamen, nulla contentio est. Suspiciunt invicem, invicem cedunt: cumque te utraque effusissimè diligat, nihil sua putant interesse utram tu magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse; Te enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos, habet: inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim unquam periclitabuntur esse privatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem Patris patriæ tu recusâsses: seu quòd plus esse in eo judicabant, si uxor & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius feminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum reponant? magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant?

LXXXV. Jam etiam & in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum amicitia; cujus in locum migraverant assentationes, blanditiæ, &

pejor odio amoris simulatio. Etenim in principum domo nomen tantùm amicitiæ, inane scilicet irrisumque, manebat. Nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam & errantem reduxisti. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim, ut alia subjectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps iniquè, potest tamen odio esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit; amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo quum diligaris, & in eo quod utrique honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore submitteris: immo tunc maximè imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim quum plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cum alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas, nec unquam persuadeatur, humile esse principi, nisi odisse. Jucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minùs amare: quorum utroque ita frueris, ut quum ipse ardentissimè diligas, adhuc tamen ardentiùs diligaris. Primùm, quia facilius est unum amare quàm multos: deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te, nisi ingratus, non magis amare.

LXXXVI. Operæ pretium est referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum, tibique carissimum, invitus & tristis, &, quasi retinere non posses. Quantum amares eum, desiderio expertus es, distractus separatusque, dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, quum princeps & principis amicus diversa velletis, id potiùs factum est quod amicus volebat. O rem memoriæ literisque mandandam! præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed ex

subtrahentibus legere: eundemque otio, quod pertinaciter ames, reddere: quumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere. Intelligimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione & exercita debeamus, quum otium a te tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, quum digredientem prosequereris! Prosequutus enim nec temperâsti tibi, quo minùs exeunti in littore amplexum osculum ferres. Stetit Cæsar in illa amicitiæ specula, precatusque maria, celeremque (si tamen ipse voluisset) recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia potest, qua meruisti, ut ille sibi nimiùm fortis, ac propè durus, videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum an gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd penè ipso contubernio principis felicius jucundiusque est desiderare principem. Et ille quidem ut maximo fructûs suscepti, ita majore depositi officii gloria fruitur: tu autem facilitate ista consequeris, ne quem retinere videaris invitum.

LXXXVII. Civile hoc erat & parenti publico convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior potestate libertas. Dignus es, Cæsar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem, invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes; qui semper invenias & quos ex otio revoces & quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fovete judicium ejus quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim, quum in uno probavit, ostendit se scire, vacat culpa si alios minùs amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, sed accipiat? Hic præsens, ille mavult ab-

ſeas amari: uterque ametur, ut meruit: nemo in tædium præſentia, nemo in oblivionem abſentia veniat. Tenet quiſque locum quem ſemel meruit; faciliuſque eſt ut oculis ejus vultus abſentis, quàm ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique principes, quum eſſent civium domini, libertorum erant ſervi: horum conſiliis, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam & ſacerdotia & conſulatus, immo & ab his, petebantur. Tu libertis tuis ſummum quidem honorem, ſed tanquam libertis habes, abundeque ſufficere his credis, ſi probi & frugi exiſtimentur. Scis enim, præcipuum eſſe indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in uſu habes, niſi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique principum, dilectum; ſtatimque hos ipſos quotidie, deinde ita formas, ut ſe non tua fortuna, ſed ſua metiantur; & tanto magis digni, quibus honor omnis præſtetur a nobis, quia non eſt neceſſe. Juſtiſne de cauſis S. P. Q. R. Optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem & in medio poſitum, novum tamen. Scias neminem antè meruiſſe, quod non erat excogitandum, ſi quis meruiſſet. An ſatius fuit Felicem vocare? quod non moribus, ſed fortunæ datum eſt. Satius, Magnum? cui plus invidiæ quàm pulchritudinis ineſt. Adoptavit te optimum princeps in ſuum, ſenatus in Optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum, nec magis definitè diſtinctèque deſignat qui Trajanum, quàm qui Optimum appellat, ut olim frugalitate Piſones, ſapientia Lælii, pietate Metelli monſtrabantur: quæ ſimul omnia uno iſto nomine continentur. Nec videri poteſt optimus, niſi qui eſt omnibus optimis in ſua cujuſque laude præſtantior. Merito tibi ergo poſt ceteras appellationes hæc eſt addita, ut major. Minus eſt enim Imperatorem & Cæſarem & Auguſtum, quàm omnibus imperatoribus & Cæſaribus & Auguſtis eſſe

meliorem: ideoque ille parens hominum deorumque, Optimi priùs, deinde Maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minùs constat optimum esse quàm maximum. Assequutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum: quod licèt omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum. Etenim, ut nomine Augusti admonemur ejus cui primum dicatum est; ita hæc Optimi appellatio nunquam memoriæ hominum sine te recurret: quotiesque posteri nostri Optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, quum vides & esse Optimum & dici, quem tanquam optimum elegisti! quàm lætum tibi, quòd comparatus filiò tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu, pater Trajane (nam tu quoque si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cumque eo qui adoptavit amicissimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse? Macte uterque ingenti in remp. merito, cui hoc tantum boni contulistis. Licet alteri vestrûm filii virtus triumphalia, cœlum alteri dederit, non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis.

XC. Scio, P. C. cum ceteros cives, tum præcipuè consules, oportere sic affici, ut se publicè magis quàm privatim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius pulchriusque est ex communibus injuriis odisse quàm propriis; ita boni speciosiùs amantur ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus, præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, ut consules publica gratiarum actione perlata,

suo quoque nomine quantum debeant principi, profiteantur, concedite, me non pro me magis munere isto, quàm pro collega meo Cornuto Tertullo, consulari viro, fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minùs debeo? præsertim quum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantùm in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligâsset. Utrumque nostrûm ille optimi cujusque spoliator & carnifex stragibus amicorum, & in proximum jacto fulmine afflaverat. Iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus. ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, etsi minùs ut bonos, promovere vellet: quia mutati seculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, ut memoriæ principis elaberentur.

XCI. Nondum biennium complêramus in officio laboriosissimo & maximo, quum tu nobis, Optime principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si priùs illos desperatio, & tædium, & similis repulsæ mora, in notam quandam pudoremque vertissent Obstat verecundia, quo minùs percenseamus quo utrumque nostrûm testimonio ornâris, ut amore recti, amore reipub. priscis illis consulibus æquaveris, meritò necne, neutram in partem decernere audeamus: quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse quæ de nobis, præsertim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es qui eos consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti: ita caritas mutua, ita congru-

ens tenor vitæ, ita una eademque ratio propositi postulabat: cujus ea vis, ut morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat: ac perinde sit mirum si alter nostrûm a collega, ac si a seipso, dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est quod uterque collegæ consulatu, tanquam iterum suo gaudet: nisi quòd tamen qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur: nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero Consules, sed iterum & pariter sumus.

XCII. Illud verò quàm insigne, quòd nobis Præfectis ærario consulatum antè quàm successorem dedisti? Aucta est dignitas dignitate: neque continuatus tantùm, sed geminatus est honos, finemque potestatis alterius, tanquam parum esset excipere, prævenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, ut non dubitares te salva diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulem accipiet: & nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es: tuo judicio consules facti, tua voce renuntiati sumus, ut idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quòd eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum, qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet; nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, & vehemur alacres, & incerti ex utra parte major auribus nostris accidat clamor.

XCIII. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris consules esse quos fecisti: quippe nul-

lum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat & frangit: nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua: nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid fortè ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non sæculi. Licet enim quantum ad principem, licet tales consules agere quales ante principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus, nisi tantùm illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos? Ea sentiamus, ea censeamus quæ consularibus digna sunt: ita versemur in republica, ut credamus esse remp. non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disjunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi astrictos & devinctos putemus, eundemque locum laboris & curæ, quem reverentiæ dignitatisque, teneamus.

XCIV. In fine orationis præsides custodesque imperii deos ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè, Capitoline Jupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur; exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est, SALUS PRINCIPIS. Nec verò nova tibi injungimus. Tu enim jam tunc illum in tutelam recepisti, quum prædonis avidissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine auxilio tuo, quum altissima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit. Præteritus est a pessimo principe, qui præteriri ab optimo non potuit. Tu clara judicii tui signa misisti, quum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce IMPERATORIS quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quò majore fiducia iisdem illis votis quæ ipse pro

se nuncupari jubet, oro & obtestor, si bene rempub. si ex utilitate omnium regit, primùm ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves; deinde ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato; aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat.

XCV. Vobis P. C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in pratura modestiæ, vos in istis officiis etiam, quæ e studiis nostris circa tuendos socios injunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis: vos proximè destinationem consulatûs mei his acclamationibus approbavistis, ut intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, ut hunc consensum vestrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini tunc verissimè judicari, meruerit quis honorem, necne, quum adeptus est. Vos modò favete huic proposito, & credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti; quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mœstos & paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror: si denique in tantum diligo Optimum principem, in quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiæ vestræ sic semper inserviam, non ut me consulem, & mox consularem, sed ut cadidatum consulatûs putem.

INDEX

INDEX

RERUM ET VERBORUM, maximè memorabilium.

R Arria,

Larius

Q.

R.

V.

INDEX.

FINIS.

ERRATA.

Pag. 51. lin. 30. *lege*, Aurelia quidem vivit. p. 54. l. 6. *lege* ardentius *sine accentu*.

Libri excusi pro J. TONSON *&* J. WATTS.

ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΑΠΑΝΤΑ. Novum Teſtamentum. Græcè.

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΣ. Adjicitur in Calcem Interpretatio Latina. 2 Vol.

P. Virgilii Maronis Opera.

Q. Horatii Flacci Opera.

Catulli, Tibulli, & Propertii Opera.

P. Ovidii Naſonis Opera, tribus tomis comprehenſa.

Publii Terentii Carthaginienſis Afri Comœdiæ Sex.

Titi Lucretii de Rerum Naturâ Libri Sex.

M. Annæi Lucani Pharſalia: Sive de Bello Civili inter Cæſarem & Pompeium Libri Decem.

D. Junii Juvenalis & Auli Perſii Flacci Satyræ.

Phædri Aug. Liberti Fabularum Æſopicarum Libri Quinque; item Fabulæ quædam ex MS. veteri à Marquardo Gudio deſcriptæ; cum Indice Vocum & Locutionum. Appendicis loco adjiciuntur Fabulæ Græcæ quædam & Latinæ ex variis Authoribus collectæ; quas claudit Avieni Æſopicarum Fabularum Liber Unicus.

M. Valerii Martialis Epigrammata.

C. Julii Cæſaris & A. Hirtii de Rebus à C. Julio Cæſare geſtis Commentarii: Cum C. Jul. Cæſaris fragmentis.

Cornelii Nepotis excellentium Imperatorum Vitæ.

Lucius Annæus Florus. Cui ſubjungitur Lucii Ampelii Liber Memorialis.

Caii Salluſtii quæ extant.

Velleii Paterculi Hiſtoriæ Romanæ quæ ſuperſunt.

Juſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV.

Q. Curtius Rufus de Rebus Geſtis Alexandri Magni.

CUM PRIVILEGIO.

N. B. *This Collection (both of the* GREEK *and* LATIN *Authors) will be Continu'd with all Convenient Speed.*

